

Monitor Sociale Inclusie: vervolgmeting 1

Eerste vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland

Y. Seidler

A.M. Weltevrede

M. Nieuwenhuys

J. de Boom

m.m.v. P. Jorna

Colofon

Monitor Sociale Inclusie: vervolgmeting 1
Eerste vervolgmeting naar de woon- en leefomstandigheden Roma en Sinti in Nederland
Oktober 2015.

Seidler, Y., A.M. Weltevrede, M. Nieuwenhuys & J. de Boom
Rotterdam: Risbo BV / Erasmus Universiteit Rotterdam

Erasmus Universiteit Rotterdam/Risbo
Postbus 1738
3000 DR Rotterdam
tel.: 010-4082124
fax: 010-4081141

© Copyright Risbo BV. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de Directie van het Instituut.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Voorwoord	5
Samenvatting	7
Summary	17
Hoofdstuk 1 Onderzoekopzet en verantwoording	27
1.1 Inleiding	27
1.2 Methodologie	28
1.3 Leeswijzer	35
Hoofdstuk 2 Onderwijspositie	37
2.1 Onderwijspositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	38
2.2 Onderwijspositie: verdiepende analyse	44
Hoofdstuk 3 Arbeidsmarktpositie	55
3.1 Arbeidsmarktpositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	55
3.2 Arbeidsmarktpositie: verdiepende analyse	60
Hoofdstuk 4 Gezondheidssituatie	69
4.1 Gezondheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	69
4.2 Gezondheidssituatie: verdiepende analyse	74
Hoofdstuk 5 Woonsituatie	81
5.1 Woonsituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	82
5.2 Woonsituatie: verdiepende analyse	86
Hoofdstuk 6 Veiligheidssituatie	95
6.1 Veiligheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	96

6.2	Veiligheidssituatie: verdiepende analyse	100
Hoofdstuk 7 Keuzevrijheid		107
7.1	Keuzevrijheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	107
7.2	Keuzevrijheid: verdiepende analyse	112
Hoofdstuk 8 Contact met de (lokale) overheid		121
8.1	Contact met de (lokale) overheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting	122
8.2	Contact met de (lokale) overheid: verdiepende analyse	126
Hoofdstuk 9 Historische en culturele achtergronden		131
9.1	Historische achtergronden van Roma en Sinti	131
9.2	Uitkomen voor de culturele achtergrond	137
Hoofdstuk 10 Conclusie		139
Bijlage hoofdstuk 1		141
Bijlage hoofdstuk 2		143
Bijlage hoofdstuk 7		145

Voorwoord

Voor u ligt de eerste vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie. Deze monitor is tot stand gekomen op advies van de Europese Commissie om inzicht te krijgen in de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in alle EU-lidstaten. In 2013 heeft MOVISIE de nulmeting van deze monitor uitgevoerd die als vertrekpunt heeft gediend voor dit onderzoek. Vanuit de Nederlandse overheid is gekozen om een kwalitatieve monitor uit te voeren; een onderzoek op basis van kwantitatieve etnische gegevens is niet mogelijk in Nederland. Vanwege de kwalitatieve aard van dit onderzoek, zal er enige mate van subjectiviteit bestaan. Tevens kan dit onderzoek door het beperkte aantal respondenten niet als representatief voor alle Roma en Sinti in Nederland worden geacht. Desondanks is er getracht de onderzoeksopzet zo in te richten dat een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld wordt geschetst. Zo hebben we ernaar gestreefd zoveel mogelijk verschillende professionals te bevragen die direct in contact staan met de doelgroepen, op verschillende plekken in het land. Daarnaast hebben we mensen uit de doelgroepen zelf aan het woord gelaten.

Wij willen de professionals die beroepsmatig met Roma/Sinti te maken hebben, danken voor de bereidheid hun ervaringen en inzichten met ons te delen. Ten tweede gaat onze dank uit naar de Roma/Sinti die bereid waren ons hun verhaal te vertellen en inzicht te geven in hun cultuur en positie. Tot slot zijn wij veel dank verschuldigd aan de leden van de adviescommissie. Zij hebben dit onderzoek met grote toewijding begeleid en van inhoudelijk commentaar voorzien. Daarnaast leverden zij contactpersonen aan. Wij zijn hen hiervoor zeer erkentelijk.

Voor ons onderzoekers heeft het uitvoeren van de Monitor Sociale Inclusie geleid tot inzichten in een bijzondere en boeiende leefwereld van een groep waar niet veel over bekend is in Nederland.

Samenvatting

Uitgangspunt van de Monitor Sociale Inclusie is het verkrijgen van inzicht in de woon- en levensomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland. Hierbij is op een aantal levensdomeinen gekeken naar de actuele situatie, de ontwikkeling sinds 2013 en de toekomstverwachting over vijf jaar. Per onderwerp is, daar waar relevant en mogelijk, uitgesplitst naar de onderscheiden groepen: vooroorlogse Sinti, vooroorlogse Roma, Generaal-pardon Roma, Balkan Roma en Nieuwe Roma.

Het onderzoek is gebaseerd op de antwoorden van 67 experts over Roma/Sinti (professionals) die hebben deelgenomen aan de online enquête en 31 diepte-interviews met professionals en Roma/Sinti zelf. Er dient opgemerkt te worden dat het niet mogelijk is om uitspraken te doen over 'de' Roma en Sinti in Nederland in het algemeen. Niet alleen bestaan er grote verschillen tussen de onderscheiden groepen, ook zijn er verschillen binnen groepen. Vanwege deze grote verscheidenheid kan dit onderzoek niet als representatief worden geacht. Er is getracht met zoveel mogelijk personen te spreken die concrete ervaring hebben met de doelgroep vanuit de professionele achtergrond dan wel tot de doelgroep behoren. Op deze manier is er geprobeerd een zo zuiver mogelijk beeld te krijgen.

Onderstaand worden de bevindingen uit dit onderzoek per levensdomein gepresenteerd. Per thema wordt er een vergelijking gemaakt met de resultaten uit de nulmeting die uitgevoerd is door Movisie in 2013, de actuele situatie en de toekomstverwachting.

Onderwijspositie

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat de indruk bestond dat de deelname aan voortgezet onderwijs toenam, de deelname aan voorschoolse educatie verbeterd kon worden en er veel schooluitval was bij Roma/Sinti kinderen in de leeftijd van 15/16 jaar. Ten opzichte van de nulmeting lijkt er een (licht) positieve ontwikkeling te hebben plaatsgevonden. Een aantal respondenten merkt op dat onder andere door strengere handhaving van de leerplicht het verzuim is afgenomen. Binnen de gemeenschappen zou steeds meer belang aan onderwijs worden gehecht en doorleren steeds normaler worden. Meer kinderen zouden deelnemen aan voorschoolse educatie, primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Ondanks de (licht) positieve ontwikkelingen worden er ook een aantal probleemgebieden benoemd: niveau van onderwijsdeelname, mogelijke discriminatie, taalachterstanden en schooluitval van meisjes vanaf de middelbare schoolleeftijd vanwege culturele redenen. De niveaus waarop Roma/Sinti deelnemen zou (zeer) laag blijven. Er zijn nauwelijks gevallen bekend van Roma/Sinti die deelnemen binnen de hogere niveaus van het onderwijs. Dit zou volgens een aantal respondenten ook mede kunnen komen doordat succesvolle (vaak hoger opgeleide) Roma/Sinti zich niet altijd profileren als zodanig, vanwege negatieve associaties met Roma/Sinti in de maatschappij.

Met betrekking tot de toekomst wordt de verwachting uitgesproken dat de positieve ontwikkelingen van de afgelopen jaren door zullen zetten. Er wordt ingezet op een verbetering voor de allerjongsten. De hoop is dat deelname aan school verder zal normaliseren, de taalbeheersing verbetert en dat de deelname aan voorschoolse educatie verder toeneemt.

Arbeidsmarktpositie

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat de voorwaarden voor deelname aan de arbeidsmarkt deels ontbraken bij Roma en Sinti, maar dat de taalvaardigheid leek te verbeteren en ook het aantal Roma/Sinti met een startkwalificatie leek toe te nemen. Ook werd geconcludeerd dat het hebben van een reguliere baan onder Roma en Sinti nog niet erg gebruikelijk was, maar dat dit vaker voor leek te komen. Ten opzichte van de nulmeting lijkt er weinig veranderd te zijn. De arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti wordt door veel professionals nog steeds als problematisch benoemd. Professionals geven aan dat er een hoge mate van uitkeringsafhankelijkheid bestaat onder Roma en Sinti. Een deel van de Roma/Sinti zou nooit gewerkt hebben en hierdoor de structuur en kennis missen om te functioneren op de arbeidsmarkt. Ook is een zeer groot deel van de Roma/Sinti laag opgeleid en niet in het bezit van een startkwalificatie. Roma en Sinti die werken, doen dit vaak als eigen ondernemer (ZZP'er), dikwijls in de bouw. Daarnaast wordt er relatief veel (zwart) gehandeld of illegaal werk gedaan. Over het algemeen gaat het om laaggeschoold werk. Roma en Sinti geven aan nog steeds last te hebben van de economische crisis waardoor zij moeilijk aan werk kunnen komen.

Relatief veel Roma/Sinti jongeren zouden afhankelijk zijn van een Wajong-uitkering. Gemeenten proberen om meer jongeren een startkwalificatie te laten behalen en ze in begeleidingstrajecten te

Samenvatting

stimuleren om werk te zoeken of een onderneming op te starten. Men ziet dit echter als een lange termijn project.

Van de onderscheiden groepen wordt met name de arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma als zijnde problematisch benoemd. Velen zouden seizoensarbeid doen of zwart werken. Hierbij wordt er vaak melding gemaakt van slechte werkomstandigheden en een salaris onder het minimumloon. Een groot deel van de Nieuwe Roma maakt geen aanspraak op voorzieningen doordat zij zich niet-ingeschreven hebben in de gemeente waar zij woonachtig zijn. Zodoende blijven zij buiten het zicht van de instanties. Hierdoor lopen zij een vergrote kans slachtoffer te worden van uitbuiting.

Zowel professionals als Roma en Sinti geven aan dat er sprake is van discriminatie op de arbeidsmarkt. Roma/Sinti vertellen dat zij niet altijd onder hun eigen naam solliciteren of hun afkomst verzwijgen vanwege vooroordelen.

Met betrekking tot de toekomst worden er geen grote veranderingen verwacht. Onder respondenten bestaat de hoop dat de inzet op het verbeteren van de arbeidsmarktpositie van jongeren tot resultaten zal gaan leiden.

Gezondheidssituatie

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie was het algemene beeld dat relatief veel Roma en Sinti met zowel psychische als lichamelijke gezondheidsproblemen te maken hadden, veelal veroorzaakt door een ongezonde leefstijl en stress. Daarnaast werd geconstateerd dat er veel tienerzwangerschappen voorkwamen en dat seksuele voorlichting en anticonceptie vaak taboe waren. Ook werd geconcludeerd dat er wisselend gebruik gemaakt werd van gezondheidsvoorzieningen en dat een deel van de Roma/Sinti geen zorgverzekering had.

Uit de vervolgmeting blijkt een aantal (licht) positieve ontwikkelingen in de gezondheidssituatie van Roma en Sinti. Ten eerste lijkt er onder Roma/Sinti iets meer bewustzijn over de gezondheidsrisico's van hun leefstijl. Jongeren zouden minder vaak (of op latere leeftijd) roken. Ook zouden jongeren iets vaker sporten, mede gestimuleerd vanuit school of de gemeente. Consultatiebureaubezoek voor kinderen lijkt genormaliseerd te zijn.

Desondanks zijn er ook probleemgebieden benoemd. Nagenoeg alle Roma/Sinti waarmee gesproken is, geven aan dat er binnen de cultuur sprake is van een ongezonde leefstijl vanwege vet en ongezond eten en het weinig sporten en bewegen. Veel Roma/Sinti zouden (te) snel naar

de huisarts gaan wanneer de kinderen iets mankeren. Ook zouden kinderen relatief vaak ziek gemeld worden op school. Anderzijds geven Roma/Sinti aan dat de volwassenen zelf laat zorg zoeken. Een deel van de Roma/Sinti zou geen zorgverzekering hebben.

Qua middelengebruik geven zowel professionals als Roma/Sinti aan dat er veel gerookt wordt en dat binnen sommige gemeenschappen alcoholmisbruik plaatsvindt. Soft- en harddruggebruik zou weinig tot niet voorkomen. Er is echter een klein aantal respondenten dat zich zorgen maakt over de toename van softdruggebruik onder Roma/Sinti jongeren. Binnen de Roma/Sinti cultuur zouden taboes bestaan met betrekking tot seksuele voorlichting en geestelijke gezondheidszorg. Met name onder meisjes lijkt er weinig kennis te zijn over seksualiteit.

Relatief vaak wordt opgemerkt dat er sprake is van geestelijke problemen bij Roma/Sinti. Dit wordt in veel gevallen veroorzaakt door oorlogstrauma's, inkomensonzekerheid, problemen met (veiligheids)instanties, huiselijk geweld en/of schulden. Met name personen die staatloos zijn, zouden vaak lijden aan psychische klachten. Voor de toekomst verwacht men geen plotselinge veranderingen. De hoop van sommige respondenten is dat de positieve ontwikkelingen zich voortzetten, zoals het grotere belang dat gehecht wordt aan een gezonde leefstijl.

Woonsituatie

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd opgemerkt dat gemeenten verschillend beleid voerden met betrekking tot huisvesting van Roma en Sinti. Ook werd geconcludeerd dat de wens om in een woonwagen of chalet te wonen vooral samenhangt met de wens om bij elkaar te wonen. Daar waar Roma of Sinti in woonwijken woonden, werd vaak overlast ervaren door de buurt en was vaak sprake van huurachterstanden.

De respondenten van de vervolgmeting geven aan dat de woonsituatie van Roma/Sinti grotendeels onveranderd is. Nog steeds bestaan er veel zorgen over de ontwikkelingen met betrekking tot het woonwagenkampbeleid en is er sprake van huurachterstanden. Overlast veroorzaakt door Roma/Sinti lijkt licht afgenomen sinds 2013.

De woonsituatie van de onderscheiden Roma/Sinti groepen lijkt te verschillen. Een groot deel van de Sinti woont in een woonwagenkamp, of heeft de wens in een woonwagen te wonen. Onder deze groep wordt er vaak gesproken over discriminatie door de gemeente en over een zogenaamd 'uitsterfbeleid'. Los van de zorgen over de

Samenvatting

beleidsontwikkelingen, wordt door veel Sinti aangegeven dat de woonomstandigheden relatief goed zijn. Veel Sinti wonen bij elkaar op 'het kamp', in de nabijheid van familieleden.

Relatief veel Nieuwe Roma zouden onder erbarmelijke omstandigheden wonen. Hierbij wordt gesproken over illegale huur, overbewoning, uitbuiting en slechte woonomstandigheden. Professionals geven aan dat Nieuwe Roma vaak weinig contact hebben met buurtgenoten omdat zij vooral bezig zijn met werken en overleven.

Van de overige groepen Roma woont een relatief groot deel in een sociale huurwoning. Hierbij zou er relatief vaak sprake zijn van huurachterstand. In sommige gemeenten wonen meer vermogende Roma families in (grote) koopwoningen. Slechts een klein deel van de Roma woont in een woonwagen of chalet. Vaak wordt er verspreid binnen een gemeente gewoond. Het komt vaak voor dat er meerdere generaties van een familie in één huis wonen. Het contact dat Roma hebben met buurtgenoten verschilt sterk per gemeente.

Met het oog op de toekomst geven Sinti aan zich zorgen te maken over het groeiende tekort aan standplaatsen. Met betrekking tot Nieuwe Roma wordt er verwacht dat hun woonsituatie zal verbeteren naarmate zij langer in Nederland zijn.

Veiligheidssituatie

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat er onder sommige delen van Roma/Sinti families bepaalde vormen van criminaliteit vaker voor leken te komen. Dit zou met name gaan om winkeldiefstal, oplichting en illegale handel. Er zou ook sprake zijn van een bepaalde mate van stereotype beeldvorming waarin Roma werden neergezet als crimineel. Deelnemers aan de vervolgmeting geven aan geen grote veranderingen te zien in de betrokkenheid van Roma/Sinti bij criminaliteit sinds 2013. Het lijkt nog steeds vooral te gaan om vermogensdelicten zonder geweld (diefstal, inbraak fraude, oplichting, heling, fraude en witwassen). Een enkele respondent geeft aan meer criminaliteit waar te nemen, maar merkt op dat dit mogelijk veroorzaakt zou worden doordat er meer zicht op de groepen is.

De meeste respondenten geven aan dat criminaliteit voorkomt onder Roma/Sinti, maar dat dit vaker incidenteel dan structureel is.

Verschillende professionals zeggen dat het vaak gaat om 'spontane' delicten. Men zou niet actief en strategisch bezig zijn met het plannen van criminele activiteiten. Een enkele andere professional geeft aan de indruk te hebben dat nagenoeg alle in de gemeente woonachtige Roma

een strafblad hebben. Volgens veel professionals is er niet vaak sprake van georganiseerde misdaad in bendes onder Roma en Sinti in Nederland. NB: Bij een overleg van professionals dat in een andere context plaats heeft gevonden, is door de politie aangegeven dat er steeds vaker sprake is van georganiseerde criminaliteit onder Roma. Hiervoor zijn in dit onderzoek echter geen aanwijzingen gevonden. Er wordt aangegeven dat de migratiecriminaliteit, het bewust reizen naar Nederland om criminele activiteiten te ondernemen, gering is. Ook het uitbuiten van kinderen en het aanzetten van kinderen tot criminaliteit komen de meeste respondenten in hun gemeente nauwelijks tegen. Sommige respondenten uit de doelgroep en een aantal professionals zeggen dat het gaat om zogenaamde overlevingscriminaliteit; oftewel criminele activiteiten om inkomsten te genereren omdat men geen of moeilijk regulier inkomen genereert uit arbeid of een uitkering. Respondenten uit de doelgroep zelf geven aan dat de criminaliteit onder Roma en Sinti niet zo hoog is. Velen zijn van mening dat er vanuit de media negatieve beeldvorming plaatsvindt waardoor Roma/Sinti een slecht imago hebben. Met het oog op de toekomst voorziet men geen grote veranderingen met betrekking tot de criminaliteit onder Roma en Sinti. Een aantal professionals verwacht dat het strikter naleven van uitkeringsregels zou kunnen leiden tot de stopzetting van uitkeringen onder een deel van de Roma/Sinti. Er wordt gevreesd dat sommige Roma/Sinti vanwege het wegvallen van inkomen, over zullen gaan tot het plegen van criminele activiteiten om inkomen te verschaffen.

Keuzevrijheid

In de nulmeting werd geconcludeerd dat jongeren meer zochten naar zeggenschap, met name op het gebied van vrije partnerkeuze en dat er veranderingen zichtbaar waren in de traditionele rolverdeling van Roma en Sinti families. Gelijktijdig werd opgemerkt dat deze ontwikkelingen ook tot meer conflicten leidden tussen generaties, families, ouders en kinderen. Tot slot werd opgemerkt dat gedwongen huwelijken voorkwamen maar dat hierbij steeds vaker sprake is van 'subtiele dwang'.

In de vervolgmeting is onderscheid gemaakt in keuzevrijheid op de gebieden van partnerkeuze, onderwijs en arbeid. Veel respondenten geven aan dat het moeilijk is om te oordelen over de ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2013. Desondanks is een groot deel van mening, zowel Roma, Sinti als professionals, dat er sprake is van een (zeer) lichte

verbetering. Dit geldt voor zowel de keuzevrijheid op het terrein van onderwijs, arbeid als partnerkeuze. Respondenten behorende tot de doelgroep en professionals geven aan geen toename te zien in het aantal conflicten voortkomend uit een grotere mate van keuzevrijheid.

Over het algemeen geven professionals aan dat de keuzevrijheid van jongeren en dan met name meisjes, op het gebied van partnerkeuze en onderwijs, binnen sommige groepen enigszins beperkt wordt vanwege de culturele gebruiken rondom het huwelijk. Zowel professionals als Roma/Sinti geven aan dat er jong getrouwd wordt binnen de groepen. Ook vinden er volgens professionals binnen een aantal Roma-gemeenschappen gedwongen huwelijken plaats. Roma en Sinti geven echter aan dat er veel negatieve beeldvorming rondom vrije partnerkeuze bestaat, wat leidt tot onbegrip en stigmatisering. Een aantal door ons gesproken Roma en Sinti geeft aan dat het ook vaak de jongeren zelf zijn die het belangrijk vinden, vanuit de opvoeding, een leven te leiden dat aansluit bij de cultuur. Onder de subgroepen Sinti en Nieuwe Roma (in Nederland) zouden volgens verschillende respondenten uit de doelgroep en professionals nagenoeg geen gedwongen huwelijken plaatsvinden. Roma, Sinti en professionals geven aan dat er weinig beperkingen zijn voor jongeren om zelf een opleiding te kiezen. Wel komt het voor dat (met name) meisjes vroegtijdig stoppen met onderwijs vanwege angst van de ouders dat zij voor het huwelijk in aanraking komen met jongens. Wanneer er gesproken wordt over de keuzevrijheid met betrekking tot arbeid wordt in grote lijnen hetzelfde beeld geschetst als bij onderwijs. Jongeren zijn in principe vrij in hun beroepskeuze. Er zijn echter een aantal beroepssectoren waarin Roma/Sinti vaker actief zijn, dit hangt vaak samen met het (lage) opleidingsniveau.

Contact met de (lokale) overheid

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat het contact tussen de overheid en Roma/Sinti niet altijd even soepel verliep. Veel Roma en Sinti zouden het gevoel hebben dat mensen' van buiten' niet naar hen wilden luisteren. Zeker naar de overheid en de maatschappelijke organisaties bestond een gevoel van wantrouwen en ervoer men vaak niet gehoord te worden. Gemeenten en professionals ervoeren op hun beurt de Roma en Sinti vaak als erg gesloten: er zou veel tijd nodig zijn om tot contact te komen.

In de gesprekken met de doelgroep in het kader van deze vervolgmeting komt over het algemeen naar voren dat men steeds meer contact heeft met de overheid. Gemeenten zouden meer hun best doen om een relatie

op te bouwen. Gelijktijdig is sinds 2013, meer beweging vanuit de Roma zelf ontstaan om de positie te verbeteren. Er zouden meer zelforganisaties en stichtingen zijn opgestart waarin Roma zelf actie ondernemen om de positie te verbeteren. Desondanks geven veel professionals nog steeds aan centrale aanspreekpunten binnen de Roma/Sinti gemeenschappen te missen.

Ook het contact met de landelijke overheid lijkt de afgelopen jaren te zijn verbeterd. Sommige respondenten uit de doelgroep benadrukken het belang dat er met hen wordt gesproken en niet over hen. Ook wordt er aangegeven dat wanneer er wel met de doelgroep wordt gesproken dit te vaak vanuit een justitiële invalshoek is en een negatieve aanleiding heeft. Respondenten geven aan dat er nog steeds sprake is van wantrouwen van Roma/Sinti jegens organisaties en overheid. Dit wantrouwen zou deels in de cultuur zitten en voortkomen uit ervaringen uit het verleden. Het in contact komen met Roma/Sinti vergt een lange adem volgens de professionals. Om een relatie met Roma/Sinti te creëren moet men voorzichtig en intensief aan de slag. De Nieuwe Roma lijken nog moeilijker te bereiken, onder andere omdat zij relatief recentelijk hier zijn, vaak geen vestigingsperspectief hebben en de Nederlandse taal nauwelijks machtig zijn.

Historische en culturele achtergronden

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie is geen apart hoofdstuk opgenomen over de historische en culturele achtergronden van Roma en Sinti. Vanwege het belang dat Roma en Sinti aan de historische en culturele achtergronden hechten, is besloten dit in deze vervolgmeting in een apart hoofdstuk te bespreken.

De achtergronden van Roma en Sinti zijn niet eenduidig. Er kan niet gesproken worden over 'de' Roma of Sinti, bijvoorbeeld vanwege verschillen in herkomst en vestigingsjaar. Ook binnen een specifieke groep Roma/Sinti zijn er vaak nog verschillen in 'hiërarchie'.

Respondenten geven aan dat de gebeurtenissen die samenhangen met het herdenken, afwikkelen en omgaan met de Tweede Wereldoorlog voor velen nog een belangrijke rol spelen in het dagelijks leven. Met name onder de vooroorlogse groepen en Generaal-pardon Roma. Zij geven aan dat er nog veel wantrouwen bestaat richting de overheid en politie en dat dit in veel gevallen herleidbaar is tot de Tweede Wereldoorlog en hoe er in het verleden met Roma en Sinti in Nederland omgegaan is.

Verschillende Roma en Sinti geven aan dat de afwikkeling van de Rechtsherstelgelden tot onderlinge strijd heeft geleid en dat veel mensen

hier gefrustreerd over zijn. Ook zou de manier van afwikkeling door de overheid gehekd worden.

Veel Roma en Sinti merken dat er de afgelopen jaren meer erkenning is gekomen voor het leed van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er zou echter nog meer winst te behalen zijn op dit gebied. Door Roma zelf wordt opgemerkt dat men vanuit de gemeenschappen actief is om meer erkenning en bewustzijn te creëren bij niet-Roma, bijvoorbeeld door het organiseren van activiteiten en herdenkingen met betrekking tot de Roma-cultuur.

Een aantal respondenten, zowel professionals als Roma, geeft aan dat een kleine groep Roma in een moeilijke positie verkeert vanwege staatloosheid. Deze personen hebben weinig rechten en kunnen vaak geen aanspraak maken op voorzieningen. Een groot aantal respondenten maakt zich grote zorgen over de toekomst van deze groep personen.

In de gesprekken met Roma en Sinti komt naar voren dat het ervaren van discriminatie een rol speelt in het dagelijks leven van veel Roma. Een aantal respondenten geeft aan dat zij hun culturele achtergrond verzwijgen vanwege bestaande vooroordelen. Een deel van de Roma die succesvol zijn, stoppen met zich Roma te noemen vanwege negatieve associaties in de Nederlandse samenleving. Meerdere respondenten merken op dat de beeldvorming in de media rondom Roma, Sinti en woonwagenkampen bijna altijd negatief is en zorgt voor stigmatisering van de gehele bevolkingsgroep.

Conclusie

In deze eerste vervolgmeting is getracht de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland in kaart te brengen en om hierbij een vergelijking te maken met de situatie ten tijde van de nulmeting in 2013. Over het algemeen wordt door respondenten weinig verandering waargenomen sinds 2013. Uit de diepte-interviews bleek dat een groot deel van de respondenten het moeilijk vindt om een ontwikkeling aan te geven sinds 2013. De periode zou te kort zijn om een echte ontwikkeling te kunnen waarnemen. Desondanks kunnen we spreken van een zeer licht positieve tendens. Met name op de gebieden van onderwijs, keuzevrijheid en contact met de (lokale) overheid zijn (licht) positieve ontwikkelingen gaande. Door zowel de overheid als de Roma/Sinti zelf worden meer inspanningen gedaan om de positie te verbeteren. Dit neemt echter niet weg dat de algemene positie van veel Roma en Sinti relatief zwak is. Velen zijn laagopgeleid,

Samenvatting

uitkeringsafhankelijk en er is sprake van een relatief hoge criminaliteitsgraad. Ook wordt er in grote mate discriminatie ervaren door Roma en Sinti.

De inzet voor de komende jaren zal zich met name richten op de verbetering van de positie van de jongere generaties. De hoop is dat de positieve ontwikkelingen door zullen zetten en dat het voor nieuwe generaties mogelijk wordt om de vicieuze cirkel waar veel gemeenschappen in zitten, te doorbreken. Dit bewerkstelligen is naar verwachting een kwestie van lange adem en grote inspanning.

Summary

The main objective of the Social Inclusion Monitor was to gain insight into the living conditions of Roma and Sinti in the Netherlands. The current situation, the post-2013 developments and the 5-year projection were examined regarding a number of areas of life, broken down, where relevant and where possible, into the following groups: pre-war Sinti, pre-war Roma, general amnesty Roma, Balkan Roma and New Roma. The investigation is based on the responses from 67 experts (mostly professionals) who took part in the online survey and 31 in-depth interviews with professionals and actual Roma/Sinti.

It should be noted that it is not possible to make general assertions about *the* Roma and Sinti in the Netherlands. Not only are there large inter-group differences, there are also intra-group differences. Because of this wide diversity, this investigation cannot be regarded as representative. An attempt was made to interview as many people as possible who have concrete, professional experience with the target group or who belong to the target group. In this way, an attempt was made to obtain the clearest possible picture.

The findings of the investigation are presented below. For each area of life, a comparison is made between the results of the baseline measurements (carried out by Movisie in 2013), the current situation and the 5-year projection.

The in-depth interviews revealed that many of the respondents find it difficult to specify a post-2013 trend. The investigation period is said to have been too short to be able to perceive an actual trend.

Educational Situation

The conclusion of the baseline measurements of the Social Inclusion Monitor is that participation in secondary education seems to have increased, participation in pre-school education could possibly be improved and that the school dropout rate among Roma/Sinti children aged 15-16 seemed to be high.

Compared with the baseline measurements, a (slightly) positive trend seems to have set in. A number of respondents pointed out that non-attendance had decreased, partly as a result of stricter enforcement of the obligation to attend school. The communities are said to assign increasing importance to education, and continuing education is said to

Summary

have become increasingly accepted. More children are said to participate in pre-school education, primary education and secondary education. Despite the (slightly) positive trends, a number of problem areas were identified: the level of education, possible discrimination, language deficiencies and school dropout rates among girls from secondary school age for cultural reasons. The level of education at which Roma/Sinti are enrolled is said to remain (very) low. There are almost no known cases of Roma/Sinti undertaking the higher levels of education. According to a number of respondents, this could be attributed in part to the fact that successful (often more highly educated) Roma/Sinti don't always portray themselves as such because of the negative associations connected with Roma/Sinti in society.

With regard to the future, the positive trends of the past few years are expected to continue. Efforts will be made to improve the situation for the very youngest. It is hoped that school participation levels will further normalise, language proficiency will improve and that participation in pre-school education will further increase.

Labour Market Position

The conclusion of the baseline measurements of the Social Inclusion Monitor is that Roma and Sinti failed to meet all the conditions for participation in the labour force, but that their linguistic skills seem to be improving, and that there appears to be an increasing number of Roma/Sinti with basic qualifications. Another conclusion was that it was still uncommon for Roma and Sinti to have a regular job, although this seems to be changing for the better.

Compared with the baseline measurements, little seems to have changed. Many professionals still denote the labour market position of Roma/Sinti as problematical. The professionals indicated that there is a high level dependency on benefits among Roma and Sinti. Some Roma/Sinti are said to have never worked and thus lack the structure and knowledge to function in the labour market. Also, many Roma/Sinti are less schooled and do not have basic qualifications. Roma and Sinti who work are often independent entrepreneurs (self-employed worker without employees), often in the construction sector. They are also active in the (black) market or carry out illegal work relatively often. This largely concerns low-skilled work. Roma and Sinti indicated that they are still affected by the economic crisis, which is why it is difficult for them to find work.

Summary

A relatively large number of young Roma/Sinti are said to live on benefits under the (Dutch) Invalidity Insurance (Young Disabled Persons) Act. Municipalities are trying to get more young people to obtain a basic qualification and, through guidance programmes, encourage them to find work or start a business. However, this is considered a long-term project. Of the various groups, the labour market position of New Roma is considered particularly problematical. Many of them are said to do seasonal work, or to work cash in hand. Bad working conditions and below-minimum-wage salaries are often reported. Many new Roma cannot make use of public amenities/services since they have not registered with the municipality where they live. That is why they remain under the radar of the authorities. They therefore run an increased risk of falling victim to exploitation.

Both the professionals and Roma and Sinti reported labour market discrimination. Roma/Sinti stated that they don't always apply for jobs under their own name, or they conceal their origin because of preconceptions.

No significant changes are expected in the future. The respondents hope that the efforts that are being made to improve the labour market position of young people will produce results.

Health Situation

The baseline measurements of the Social Inclusion Monitor created the (general) impression that a relatively large number of Roma and Sinti suffer from mental and physical health problems, usually as a result of an unhealthy lifestyle and stress. It was also established that teenage pregnancies were common and that sex education and contraception were often considered taboo. It was also concluded that they don't always make use of the health services and that some Roma/Sinti do not have medical insurance.

The follow-up measurements revealed a few (slightly) positive trends in the health situation of Roma and Sinti. Firstly, Roma/Sinti seem to be slightly more aware of the health risks of their lifestyle. Young people are said to smoke less (or start smoking when they are older). Young people are also said to take exercise slightly more often, partly through the encouragement of their school or municipality. Visits to early childhood clinics seem to have normalised.

Problem areas were nevertheless identified. Almost all Roma/Sinti who were interviewed indicated that, due to unhealthy diets and the lack of sports activities and physical exercise, their culture is characterised by an

Summary

unhealthy lifestyle. Many Roma/Sinti are said to run to their family doctor when there's something wrong with their children. Children are also said to be reported sick at school relatively often. On the other hand, Roma/Sinti indicated that adults hesitate to go to the doctor. Some Roma/Sinti are said to have no medical insurance.

In terms of substance use, both the professionals and Roma/Sinti reported frequent smoking and alcohol abuse in some communities. Soft and hard drugs are said to be used infrequently (if at all). However, a small number of respondents are concerned about the increased use of soft drugs among young Roma/Sinti.

In Romani/Sinti culture, taboos are said to be attached to sex education and mental health care. Girls in particular seem to be quite ignorant of sexuality.

It was pointed out relatively often that Roma/Sinti suffer from mental health problems, often as a result of war traumas, income insecurity, problems with (law enforcement) agencies, domestic violence and/or debts. There is said to be a high incidence of mental health problems, particularly among stateless individuals.

Rapid change is not expected in the future. Some of the respondents hope that the positive trends (e.g. greater importance being attached to a healthy lifestyle) will continue.

Living Conditions

The baseline measurements of the Social Inclusion Monitor revealed that municipalities pursue different policies with regard to the housing of Roma and Sinti. It was concluded that the desire to live in a caravan or chalet is largely connected with the desire to live as a community. Roma or Sinti who live in residential areas often fall behind in their rent payments. The other residents in the neighbourhood often complain a lot about the nuisance caused Roma/Sinti.

The respondents of the follow-up measurements indicated that the living conditions of Roma/Sinti have largely remained unchanged. There are still many concerns about progress regarding the policy on traveller sites, and rent arrears occur. There seems to be a slight decrease in the aggravation caused by Roma/Sinti.

There seem to be differences in the living conditions of the various Roma/Sinti groups. Many Sinti live on a Traveller site, or would like to live in a caravan. This group often speaks of discrimination by the municipality and about the so-called "phase-out policy". Apart from the concerns about policy developments, many Sinti indicated that their living

Summary

conditions are relatively good. Many Sinti live together on a traveller site, close to family members.

A relatively large number of New Roma are said to live under appalling conditions. Illegal renting, crowding, exploitation and bad living conditions were reported. The professionals indicated that New Roma often have little contact with people from the same neighbourhood since they are mostly at work or trying to survive.

A relatively large proportion of the other groups of Roma live in council houses. They are said to fall behind in their rent payments relatively often. In some municipalities, wealthier Roma families live in (large) owner-occupied houses. Only a small proportion of Roma live in a caravan or chalet. They often live dispersed throughout a municipality. Several family generations often live under one roof.

The contacts which Roma have with people from the same neighbourhood differ considerably from one municipality to another. With a view to the future, Sinti indicated that they are concerned about the increasing shortage of sites. With regard to New Roma, their living conditions are expected to improve as they stay longer in the Netherlands.

Security Situation

The conclusion of the baseline measurements of the Social Inclusion Monitor is that certain forms of crime seem to occur more frequently among some Roma/Sinti families. This largely concerns shoplifting, fraud and trafficking. It is also said that some stereotyping takes place; all Roma were seen as criminals. Participants in the follow-up measurements indicated that they have seen no significant changes in the involvement of Roma/Sinti in criminal activities since 2013. This still seems to largely concern non-violent property crimes (theft, burglary, fraud, receiving stolen goods and money laundering). A few respondents indicated that they had noticed an increase in crime, although they pointed out that this could be attributed to the fact that a better picture has been obtained of the groups in question.

Most of the respondents indicated that crimes are perpetrated by Roma/Sinti, but that these are more of an incidental than of a structural nature. Several professionals stated that this often concerns "impulse" offences; they are not said to be actively and strategically planning criminal activities. One professional said to be under the impression that almost all Roma residing in the municipality had a criminal record. Many of the professionals believe that Netherlands-based Roma and Sinti are

seldom involved in organized crime gangs. NB: at a meeting of professionals that was held in a different context, the police authorities indicated that Roma are increasingly involved in organized crime. However, this investigation did not produce any evidence for this. Migration crime, i.e. travelling to the Netherlands with the intent to undertake criminal activities, was said to be uncommon. Most of the respondents have rarely come across any cases in which children were exploited or incited to commit crimes in their municipality. Some respondents from the target group and from the group of professionals stated that this concerns so-called "subsistence crime", i.e. criminal activities undertaken to generate income, since it is difficult to generate a steady income stream from work or benefits (if at all). The respondents from the target group indicated that the crime rates among Roma and Sinti are not that high. Many believe that the media create a negative image, giving Roma/Sinti a bad reputation. With a view to the future, no significant changes are expected regarding the crime rates among Roma and Sinti. A number of professionals expect that stricter enforcement of the benefits regulations could result in the discontinuation of benefits for some Roma/Sinti. It is feared that, as a result of the loss of income, some Roma/Sinti will engage in criminal activities in order to have an income.

Freedom of Choice

The conclusion of the baseline measurements is that young people are trying to have their voices heard, especially as far as free partner choice is concerned, and that changes could be discerned in the traditional division of roles in Roma and Sinti families. It was simultaneously pointed out that these developments also result in more conflicts between generations, families, parents and children. Finally, it was pointed out that forced marriages do occur, but that these increasingly involve "subtle force".

In the follow-up measurements, a distinction was made between freedom of choice with respect to choice of partner, education and work. Many respondents indicated that it is difficult to gauge the development of freedom of choice since 2013. A large proportion of Roma/Sinti and the professionals nevertheless believe that things have improved (only) slightly. This applies to the freedom of choice in education, work and choice of partner. Respondents from the group of professionals indicated that they have not perceived an increase in the number of conflicts resulting from a greater freedom of choice.

Summary

In general, the professionals indicated that the freedom of choice of young people (in particular girls) as far as choice of partner and education are concerned is somewhat limited in some groups due to the cultural traditions surrounding marriage. Both the professionals and Roma/Sinti indicated that group members marry at an early age. According to the professionals, forced marriages are taking place in a few Roma communities. However, a number of Roma and Sinti we interviewed indicated that young people themselves often think it's important (having been brought up this way) to lead a life that is in keeping with their culture. According to several respondents from the target group and the group of professionals, almost no forced marriages are said to occur in the subgroups of Sinti and New Roma (in the Netherlands).

Roma/Sinti and the professionals indicated that there are not many restrictions for young people to choose their own study programme. However, some girls (in particular) withdraw from school early because of their parents' fear that they will come into contact with boys before marriage. When the subject of freedom of choice of work was raised, roughly the same picture was given as for education. In principle, young people are free to choose a career. However, there are a few occupational fields where Roma/Sinti are increasingly active. This is often related to their (low) level of education.

Contact with (Local) Authorities

The conclusion of the baseline measurements of the Social Inclusion Monitor is that contact between the authorities and Roma/Sinti does not always go that smoothly. Many Roma and Sinti are said to feel that "outsiders" don't want to listen to them. They feel particularly distrustful of the authorities and civil society organizations, and they often feel that they are not being heard. For their part, municipalities and professionals often feel that the Roma and Sinti communities are very closed: they believe it takes a lot of time to make contact.

The interviews with the target group that were held as part of these follow-up measurements generally revealed that there is increasing contact with the authorities. Municipalities are said to be making a greater effort to build a relationship. At the same time, Roma have been taking more initiative to improve their situation since 2013. More self-organizations and foundations are said to have been established in which Roma take action themselves to improve their situation. However, many

of the professionals still report the lack of designated contacts within the Roma/Sinti communities.

Contact with the national authorities also seems to have improved over the past few years. Some respondents from the target group emphasised the importance of talking *to* them, and not *about* them. Respondents also indicated that when contact *is* made with the target group, this is too often from a judicial angle, and for negative reasons.

The respondents indicated that Roma/Sinti are still suspicious of organizations/authorities, etc. These suspicions are said to result from past experiences on the one hand, and to be rooted in their culture on the other.

According to the professionals, it takes a lot of patience to come into contact with Roma/Sinti. If you want to establish relations with Roma/Sinti, you will have to go about this carefully and intensively.

The New Roma seem to be even more difficult to reach. This can be attributed to the fact that they are relative newcomers and have a poor command of the Dutch language, amongst other things.

Historical and Cultural Backgrounds

The baseline measurements of the Social Inclusion Monitor do not include a separate chapter on the historical and cultural backgrounds of Roma and Sinti.

Because of, for example, differences in origin and the year in which they settled in the Netherlands, one cannot speak of *the* Roma/Sinti. Also, there are often still "hierarchical" differences within specific groups of Roma/Sinti.

The respondents indicated that the events surrounding the commemoration and settlement of and dealing with the Second World War still play an important role in many people's everyday lives, particularly among the pre-war groups and general amnesty Roma. They indicated that there is still a lot of distrust of the (police) authorities, and that this can often be traced back to the Second World War and the way in which Roma and Sinti were treated in the Netherlands in the past. Several Roma and Sinti indicated that the settlement of the reparation payments has led to infighting, and that many of them are frustrated about this. There is also said to be criticism of the way in which the authorities are settling these payments.

Many Roma and Sinti have noticed that there is now greater recognition of the persecution of Roma and Sinti during the Second World War. However, there is still much to be gained here. Roma/Sinti pointed out

Summary

that the communities are actively trying to create greater recognition and awareness among non-Roma/non-Sinti, for example by organizing activities and commemorations with regard to Romani culture.

A number of respondents, both professionals and Roma, indicated that, because of their statelessness, a small group of Roma are in a very bad position. These persons do not have many rights and are often not entitled to amenities/services. A large number of the respondents are greatly concerned about the future of this group.

It has emerged from the interviews with Roma and Sinti that discrimination plays a role in the everyday lives of many Roma. A number of the respondents indicated that they conceal their cultural background because of existing preconceptions. Some successful Roma stop referring to themselves as Roma because of negative associations. Several respondents pointed out that the image of Roma and Sinti and traveller sites created by the media is usually negative and stigmatises the entire population group.

Conclusions

With these initial follow-up measurements, an attempt was made to analyse the living conditions of Roma and Sinti in the Netherlands and to make a comparison with the situation in 2013, when the baseline measurements were carried out. In general, the respondents have not perceived many changes since 2013. We can nevertheless speak of a very slightly positive trend. (Slightly) positive trends can be discerned, particularly in the areas of education, freedom of choice and contact with (local) authorities. The authorities and the Roma/Sinti themselves are making a greater effort to improve the situation. However, this does not alter the fact that the general position of many Roma and Sinti is relatively weak. Many are less educated and live on benefits. Moreover, the crime levels among Roma and Sinti are relatively high. Roma and Sinti feel that they are being discriminated against to a large extent. The efforts in the years ahead will largely concentrate on improving the situation of the younger generations. It is hoped that the positive trends will continue, and that the new generations will be able to break the vicious circle in which many communities have been caught. It is expected that achievement of these goals will be a matter of patience and prodigious effort.

1.1 Inleiding

In Europa bestaat steeds meer belangstelling voor de Roma en Sinti. Zij vormen met zo'n 10 tot 12 miljoen leden de grootste Europese minderheid. Ze zijn zeer vaak slachtoffer van racisme, discriminatie en sociale uitsluiting en leven in diepe armoede zonder de nodige toegang tot gezondheidszorg en fatsoenlijke huisvesting. De EU-lidstaten hebben een eerste verantwoordelijkheid om iets te veranderen aan deze situatie en het is dus hun taak om maatregelen te nemen om de Roma te steunen. Naar aanleiding van de afspraken tijdens de Europese Raad van 24 juni 2011 hebben EU-lidstaten een Nationale Strategie, danwel een set algemene beleidsmaatregelen geformuleerd, waarin wordt aangegeven hoe de betreffende lidstaat de sociale inclusie van Roma zal bevorderen. Daarbij is aangegeven dat deze maatregelen zich dienen te richten op de thema's onderwijs, werk, gezondheid en huisvesting. In lijn met de uitgangspunten van de Integratievisie 'Integratie, binding en burgerschap' van 16 juni 2011, heeft Nederland in december 2011 een set algemene beleidsmaatregelen opgesteld. Deze Nederlandse inbreng beschrijft het generieke beleid dat relevant is voor de positieverbetering van - onder andere - Roma. De EU-lidstaten, waaronder Nederland, zijn verzocht om de Europese Commissie op de hoogte te stellen van de resultaten van hun Nationale Strategie.

Om een goed beeld van de woon- en leefomstandigheden van Roma in Nederland te kunnen presenteren aan de Europese Commissie, is in 2012 door de Minister voor Immigratie, Integratie en Asiel aan de Tweede Kamer toegezegd dat Nederland een kwalitatieve monitoring zou uitvoeren. In 2013 is door onderzoeksbureau Movisie een monitorinstrument ontwikkeld, dat gebruikt is voor de uitvoering van de nulmeting Monitor Sociale Inclusie. In deze nulmeting werden tal van problemen gesignaleerd, zoals armoede, illegaliteit, lage arbeidsparticipatie, uitkeringsafhankelijkheid, discriminatie, staatloosheid, disproportioneel hoge criminaliteit, extreem hoog schoolverzuim en overlast.

Voor u ligt de eerste vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie waarmee is getracht een update te geven van de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland in 2015, de ontwikkeling sinds 2013 en de toekomstverwachting voor over vijf jaar.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de onderzoeksopzet, de gehanteerde begrippen, enkele kanttekeningen en wordt een leeswijzer gepresenteerd.

1.2 Methodologie

Doel van het onderzoek

In 2013 is een kwalitatief monitor instrument ontwikkeld, dat gebruikt is voor de uitvoering van de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie naar de woon- en leefomstandigheden van de in Nederland woonachtige Roma en Sinti. Deze monitor richtte zich op de domeinen, onderwijs, arbeid, wonen, gezondheid en veiligheid. Het doel van voorliggend onderzoek was om aan de hand van de reeds in 2013 ontwikkelde kwalitatieve monitor een vervolgmeting uit te voeren waarbij de focus lag op:

- het verkrijgen van een adequaat beeld van inclusie (woon- en leefomstandigheden) van Roma en Sinti in Nederland in 2015;
- het maken van een vergelijkende analyse tussen de situatie van 2015 en de situatie 2013 (op basis van de nulmeting) en;
- het maken van een vergelijkende analyse tussen vijf onderscheiden subgroepen, namelijk:
 1. Vooroorlogse Sinti: de (nakomelingen van) Sinti die zich ruim voor de Tweede Wereldoorlog vestigden in Nederland.
 2. Vooroorlogse Roma: de (nakomelingen van) Roma die zich ruim voor de Tweede Wereldoorlog vestigden in Nederland. Deze groep heeft geldige Nederlandse papieren. De groep vooroorlogse Roma en Sinti samen vormen ongeveer 3.500 personen.
 3. Generaal-pardon Roma: de Roma (en de nakomelingen van) die in de jaren zestig en zeventig vanuit toenmalig communistisch Oost-Europa met caravans door Europa trokken en in Nederland neerstreken. Zij verkregen een verblijfsvergunning in 1978 door een Generaal Pardonregeling van de toenmalige regering. Destijds waren het 550 personen, nu gaat het om bijna 3.000 personen. Zij zijn toentertijd verdeeld over elf opvanggemeenten.
 4. Balkan Roma: groep Roma (en hun nakomelingen) die in de jaren negentig uit de Balkan zijn gevlucht, individueel of in familieverband. Om hoeveel vluchtelingen het gaat is niet

bekend. De Raad van Europa vermeldt in een rapportage uit 2003 dat sinds de oorlog op de Balkan ongeveer 12.000 Roma uit voormalig Joegoslavië in Nederland verblijven.¹

5. Nieuwe Roma: groep Roma (en hun nakomelingen) die sinds de uitbreiding van de EU met de Oost-Europese lidstaten in het eerste decennium van de 21ste eeuw naar Nederland is gekomen. Deze groep bedraagt naar schatting 12.000 personen. Zij hebben reispapieren en mogen als EU-burger hier verblijven.²

NB. Een deel van de mediterrane gastarbeiders die zich in de jaren '60 in Nederland vestigden behoorden tot de Roma. Zij profileren zich echter niet als zodanig en voelen zich meer verbonden met de Nederlandse maatschappij dan met de Roma-gemeenschap. Om deze reden is deze groep niet meegenomen binnen dit onderzoek.

Onderzoeksopzet

Een belangrijke voorwaarde voor deze vervolgmeting betref de vergelijkbaarheid met de nulmeting. Om de vergelijkbaarheid te kunnen waarborgen is ervoor gekozen om de onderzoeksopzet daar waar mogelijk overeenkomstig te houden met de nulmeting. Vanwege nieuwe ontwikkelingen en wensen van de opdrachtgever is echter besloten om een aantal kleine wijzigingen aan te brengen in de onderzoeksopzet. In de nulmeting is gekozen voor een kwalitatieve monitor onder met name deskundigen die vanuit hun beroepspraktijk zicht hebben op de groepen Roma/Sinti.

De vervolgmeting is uitgevoerd in een drietal gedeeltes. Een voorbereidende fase, een enquête-onderzoek en kwalitatieve diepte-interviews.

Vorbereidende fase: deskstudie

In de eerste plaats heeft er een doorontwikkeling van het in 2013 gehanteerde kwalitatieve monitoringsinstrument plaatsgevonden. In overleg met de begeleidingscommissie en opdrachtgever is er gekeken welke thema's er eventueel aangepast moesten worden, bijvoorbeeld door nieuwe afspraken op Europees niveau of vanwege landelijke ontwikkelingen. Dit heeft onder andere geresulteerd in uitbreiding van de vragen over onderwijs (naar niveau, en verschillen tussen jongens en

¹ Council of Europe (2003). Forced returns of Roma from the former Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo, to Serbia and Montenegro from Council of Europe member states. Recommendation 1633. Council of Europe.

² Emaar, H. (2008). Onderwijs en scholing voor Roma en Sinti in Nederland. Conferentie en locatiebezoek n.a.v. bezoek Commissie experts Raad van Europa. Forum.

meisjes) en de toevoeging van een tweetal thema's (keuzevrijheid en contact met de (lokale) overheid). Gelijktijdig is er een deskstudie uitgevoerd om inzicht in en kennis over de Roma/Sinti en de afzonderlijke subgroepen te verkrijgen. Hiervoor zijn diverse bronnen (literatuur/internet) bestudeerd. In samenspraak met de adviescommissie is besloten geen literatuuronderzoek in het rapport op te nemen nadat uit het onderzoek is gebleken dat er weinig nieuwe literatuur en daarmee weinig nieuwe inzichten zijn verschenen sinds de nulmeting in 2013. Tevens is tijdens deze fase van het onderzoek contact geweest met het onderzoeksteam dat de nulmeting heeft uitgevoerd. Tijdens deze contactmomenten is er gevraagd om toelichting op de methodieken, begrippen, eventuele knelpunten en welke aanvullingen wenselijk zijn. Ook is er gevraagd om contactgegevens van respondenten van de nulmeting. Hierbij heeft Risbo de contactgegevens ontvangen van professionals die meegewerkt hebben aan de nulmeting. Er zijn geen contactgegevens van Roma/Sinti uitgewisseld. Op basis van bovenstaande stappen is de online enquête en de itemlijst voor diepte-interviews aangepast. In overleg met de begeleidingscommissie en de opdrachtgever is vervolgens het instrument vastgesteld.

Online enquête

Tijdens de nulmeting zijn er een aantal werksessies georganiseerd waarbij de deelnemers gevraagd is een korte vragenlijst in te vullen. Voor de vervolgmeting is ervoor gekozen om de werksessies te laten vervallen en een online enquête uit te zetten onder professionals met kennis over Roma/Sinti.

De respondenten zijn verzameld op verschillende manieren. De opdrachtgever en leden van de begeleidingscommissie zijn gevraagd om respondenten aan te dragen. Daarnaast is er online gezocht (bijvoorbeeld via de website van het OWRS). Ook is er in de e-mails naar respondenten gevraagd om andere relevante personen aan te dragen. Wanneer er contact is geweest met respondenten (bijvoorbeeld bij een interview of als reactie op de benadermail) is aan respondenten gevraagd of zij nog andere voor dit onderzoek relevante personen kennen (de sneeuwbalmethode).

Alle personen zijn door middel van een mail met een korte uitleg over de opzet en het doel van het onderzoek gevraagd aan het onderzoek mee te werken. Personen die niet gereageerd hebben, zijn vervolgens nog minimaal twee keer benaderd (2 rappels). Personen die ook na deze

rappelronde nog niet hebben gereageerd, zijn later nogmaals benaderd in combinatie met een door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid aangedragen brief. Deze oproep heeft echter tot weinig extra respons geleid.

Diepte-interviews met professionals en Roma/Sinti

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek betreft diepte-interviews met professionals en met Roma en Sinti zelf. Om een beeld te krijgen van de positie van Roma/Sinti op de thema's die binnen dit onderzoek centraal staan, is de kennis van (lokale) deskundigen onontbeerlijk. Om deze reden hebben er een aantal diepte-interviews plaatsgevonden met sleutelinformanten die in hun professionele werkzaamheden contact hebben met Roma/Sinti. Daarnaast is er ook op ingezet om een zo groot mogelijk aantal Roma/Sinti zelf te spreken. De contacten met Roma/Sinti zijn in veel gevallen tot stand gekomen via professionals. Daarnaast is er door Risbo een externe partner ingeschakeld die een aantal interviews met de doelgroep heeft uitgevoerd.

Met de respondenten is eerst telefonisch contact opgenomen om te vragen of men inderdaad direct contact heeft met Roma/Sinti. Indien hierop bevestigend gereageerd werd, is er getracht een interviewafspraken te maken. In de interviews is gevraagd naar concrete ervaringen met de subgroepen, de thema's en of men mogelijke andere respondenten kent, hetzij professionals, hetzij personen behorende tot de doelgroep.

De interviews hebben zowel face-to-face als telefonisch plaatsgevonden. Op basis van de interviews met de contactpersonen van de zogenaamde Roma-gemeenten en de sleutelinformanten werkzaam bij maatschappelijke organisaties is er inzicht verkregen in de diverse aspecten van sociale inclusie van de Roma/Sinti-groepen.

Professionals die vanwege hun expertise enkel kennis hebben over een specifiek thema zijn enkel over dit deelgebied bevroegd. Op deze manier is getracht de validiteit te waarborgen

Verantwoording

Online enquête

In tabel 1.1 staan het aantal benaderde respondenten en de respons op de vragenlijst weergegeven.

Tabel 1.1: Respondenten online enquête (naar deelname vragenlijst).

	N	%
Benaderd	171	100
Afgerond	59	34,5
Deels afgerond	8	4,7
Vroegtijdig gestopt	17	9,9
Non-respons	87	50,9
Analyse	67	39,2

In totaal zijn er 171 personen benaderd om deel te nemen aan de enquête. Voor het overgrote deel zijn dit professionals die zelf niet tot de doelgroep behoren. Daarnaast is er een aantal Roma/Sinti benaderd voor de enquête die vaak zelf een centrale rol hebben in hun gemeenschap en hierdoor in veel gevallen reeds in contact staan of stonden met de (lokale) overheid. Van alle 171 personen werd vermoed dat zij kennis hebben over de doelgroep en zijn daarom benaderd in het kader van dit onderzoek. Een deel van de beoogde respondenten heeft aangegeven dat zij in hun aanstelling wel te maken hebben met Roma/Sinti maar dat dit slechts in beperkte mate is en zich daardoor niet geschikt achten voor deelname aan de vragenlijst. Deze personen zijn niet meegenomen in het onderzoek. Andere respondenten hebben aangegeven slechts over bepaalde onderwerpen kennis te hebben en daarom niet de gehele vragenlijst in te kunnen vullen. Deze personen hebben wij verzocht de vragenlijst in te vullen op de gebieden waar zij wel weet van hebben. In totaal hebben er 84 personen meegewerkt aan de enquête. Van deze 84 personen hebben 59 personen de vragenlijst in zijn geheel ingevuld. Nog eens 8 personen hebben de vragenlijst grotendeels afgemaakt en zijn enkele vragen voor het einde afgehaakt. Na analyse is besloten deze vragenlijsten mee te nemen in de analyse tot daar waar de respondent de vragenlijst heeft ingevuld. 17 personen hebben de vragenlijst geopend en bekeken, maar zijn zeer vroegtijdig (in veel gevallen al op pagina één of twee) afgehaakt. Deze respondenten zijn uit het analysebestand verwijderd en niet meegenomen in de analyse. De in dit rapport gepresenteerde kwantitatieve resultaten zijn daarmee gebaseerd op de antwoorden van 67 unieke respondenten.

Voor een kwantitatieve analyse is dit een beperkte omvang, maar zoals gezegd zijn de respondenten benaderd vanwege hun expertise op het

gebied van Roma/Sinti. Hoewel we dus niet zondermeer kunnen spreken van een representatief onderzoek kan er wel vanuit worden gegaan dat de respondenten een breder inzicht hebben in de situatie van de doelgroep en dat door deze selectie van respondenten een goed beeld ontstaat van de positie van de verschillende groepen Roma in Nederland.

Een substantieel aantal benaderde experts heeft, zoals gezegd niet gereageerd op het verzoek om aan het onderzoek mee te werken. Om te achterhalen of de onderzoeksresultaten hierdoor wellicht minder representatief zijn, heeft er non-respons onderzoek plaatsgevonden onder de groep personen die niet gereageerd hebben op ons verzoek tot deelname aan het survey.

Een aantal van deze personen heeft al gedurende het onderzoek laten weten niet in staat te zijn de vragenlijst in te vullen. Daarnaast heeft er een belronde plaatsgevonden onder personen die niet deelgenomen hebben aan het survey en is hen gevraagd naar de redenen voor non-respons. Van de 87 personen die de vragenlijst niet hebben ingevuld, is er met 42 personen contact geweest over de redenen om niet aan het onderzoek deel te nemen. Van deze personen is er met 11 telefonisch gesproken, het overige contact heeft via de mail plaatsgevonden. Van de 42 personen waarmee contact geweest is, hebben 30 personen aangegeven de vragenlijst niet ingevuld te hebben omdat zij geen (actuele) kennis over de doelgroep hebben. In een groot aantal van deze gevallen geeft men aan wel in het verleden contact te hebben gehad met de doelgroep, maar de laatste twee jaar niet meer. Een aantal medewerkers van gemeenten geeft aan dat zij (inmiddels) geen specifieke kennis over de subgroepen meer hebben vanwege beleidsmatige veranderingen. Er wordt namelijk generiek beleid gevoerd waar ook Roma/Sinti onder vallen. Dit betekent dat er geen specifieke medewerker is aangesteld die zich bezighoudt met Roma/Sinti. Hierdoor is bij deze gemeenten de kennis verspreid over meerdere personen en moeilijk uit te vragen. Van de overige 12 personen zijn er 4 niet meer werkzaam voor de organisatie waar zij via benaderd zijn waardoor zij de mail de mail niet hebben ontvangen. Nog eens 3 personen hebben aangegeven geen tijd vrij te kunnen maken voor het invullen van de vragenlijst, 1 persoon was wegens langdurige ziekte afwezig, 2 personen hadden inhoudelijke bezwaren tegen het invullen van de vragenlijst en 1 persoon heeft aangegeven de vragenlijst nooit ontvangen te hebben. 1 persoon vond de vragenlijst verwarrend en is om die reden telefonisch geïnterviewd.

Diepte-interviews

Om de representativiteit van het onderzoek verder te verbeteren is de data uit de online enquête getoetst en verder verdiept met diepte-interviews. In totaal hebben er 31 interviews plaatsgevonden. Van deze 31 interviews waren er 18 gesprekken met professionals en 13 met personen behorende tot de doelgroep. Bij een aantal gesprekken met Roma/Sinti is er met meerdere personen tegelijk gesproken. In totaal is er met 20 personen behorende tot de doelgroep gesproken in het kader van dit onderzoek. Binnen dit onderzoek is getracht om een goede verdeling te krijgen van zowel de onderscheiden groepen als de geografische spreiding. Van de gesprekken met zowel professionals als met de doelgroep, waren er 3 personen met kennis over Roma in het algemeen, 8 met kennis over vooroorlogse Sinti, 1 met kennis over vooroorlogse Roma, 16 met kennis over Generaal-pardon Roma, 5 met kennis over Balkan Roma en 6 met kennis over Nieuwe Roma.³ Voor een goede geografische spreiding is er gesproken met professionals en Roma/Sinti uit meer dan 15 verschillende gemeenten in Nederland. Ter bescherming van de privacy en de herleidbaarheid van de respondenten wordt er niet gerapporteerd over hun geografische herkomst. De interviews zijn (na goedkeuring door de respondent) opgenomen met een voicerecorder en letterlijk uitgewerkt. Indien de respondent geen toestemming gaf voor het opnemen, is er een verslag van het gesprek gemaakt. Dit verslag is ter goedkeuring aan de respondent voorgelegd en vervolgens gebruikt voor de analyse. De analyse van de bestanden is gedaan met het programma Atlas.Ti. Deze software is ontwikkeld om structuur aan te brengen in de codering en analyse van kwalitatieve data. De uitgewerkte interviews zijn gecodeerd aan de hand van een codelijst die gebaseerd is op de gebruikte interviewleidraad. Vervolgens hebben verschillende onderzoekers twee dezelfde interviews gecodeerd, gebruikmakend van de codelijst ter crosscheck. De resultaten van het coderen zijn vergeleken en besproken waarna er een modus operandi is vastgesteld om de resterende interviews te coderen. Het coderen heeft geresulteerd in een databestand met output per thema. Deze output biedt een gestructureerd overzicht van uitspraken per thema, per doelgroep (professionals en subgroepen) en in de tijd (huidige situatie, ontwikkeling sinds 2013 en toekomstverwachting). Deze output per thema is geanalyseerd en beschreven in de hoofdstukken van dit rapport. Nadat een hoofdstuk door een onderzoeker voltooid was, heeft een tweede

³ Het is mogelijk dat een respondent kennis had over meerdere groepen. 3 respondenten hadden een meer algemene blik, bijvoorbeeld omdat zij zich vanuit hun professe bezighielden met Roma op een meer algemeen (landelijk) niveau.

onderzoeker dezelfde output doorgenomen, zijn/haar bevindingen beknopt op papier gezet en vervolgens het hoofdstuk doorgelezen. Als crosscheck is de inhoud van het hoofdstuk vergeleken met de bevindingen van de tweede onderzoeker en zijn er daar waar nodig aanpassingen of toevoegingen gedaan. Via deze werkwijze is getracht tot een zo betrouwbaar mogelijke analyse van de data te komen.

1.3 Leeswijzer

In elk hoofdstuk van dit rapport wordt een thema behandeld. Binnen de hoofdstukken is de data van de drie afzonderlijke onderzoeksdelen samengevoegd. Dit houdt in dat per thema de resultaten uit de deskstudie, de online enquête en de diepte-interviews worden gepresenteerd. Elk hoofdstuk wordt aangevangen met een inleiding waarin wordt besproken wat de resultaten van de nulmeting waren op dit thema en welke aspecten binnen de vervolgmeting behandeld worden. In de eerste paragraaf van elk hoofdstuk wordt de actuele situatie, de ontwikkeling sinds 2013 en de toekomstverwachting van het betreffende thema besproken. De resultaten van de online enquête zijn weergegeven in figuren. Onder de figuren wordt een beschrijving gegeven van de afgebeelde data. Na bespreking van de data uit de enquête wordt dit gestaafd met de data uit de interviews. Hierbij wordt gekeken of het beeld dat in de figuren geschetst wordt, overeenkomt met de verhalen van de geïnterviewden. De deelnemers aan de enquête is gevraagd een oordeel te geven over de verschillende groepen Roma en Sinti. Bij de figuren wordt eerst de 'totale' situatie besproken. De categorie 'Totaal' is verkregen door de antwoorden van respondenten op de onderscheiden groepen bij elkaar op te tellen. Doordat elke respondent meerdere antwoorden kon geven op elke vraag, is het aantal antwoorden groter dan het aantal respondenten. Om deze reden spreken we als we uitspraken doen met betrekking tot de totale groep over het aantal antwoorden in plaats van het aantal respondenten. Er dient benadrukt te worden dat er grote verschillen bestaan tussen de onderscheiden groepen Roma en Sinti in bijvoorbeeld vestigingsjaar, onderwijscarrière, wooncarrière etc. Het samenvoegen van de antwoorden op de verschillende categorieën en deze presenteren als een algemeen beeld is om deze reden niet zonder meer representatief te noemen voor 'de Roma en Sinti in Nederland'. De lezer krijgt in principe een beter en genuanceerder beeld door te kijken naar de resultaten voor

de verschillende subgroepen Roma en Sinti. Omwille van de leesbaarheid van het rapport wordt in de toelichting bij de figuren in eerste instantie de situatie van de totale groep Roma en Sinti besproken. Alleen als er grote en opvallende verschillen zijn, wordt ook ingegaan op de situatie van de afzonderlijke groepen.

In de tweede paragraaf van elk hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op de situatie van Roma/Sinti binnen het betreffende thema. Hierbij is er een selectie gemaakt van onderwerpen die binnen het betreffende thema vaak ter sprake kwamen. In de tweede paragraaf is er gebruik gemaakt van citaten uit de diepte-interviews. Letterlijke citaten zijn te herkennen aan cursief gedrukte tekst. Het nummer achter het citaat verwijst naar een specifieke respondent. In een aantal citaten is er tekst verwijderd omwille van de privacy van de respondent of de leesbaarheid. Hierbij is er voor gewaakt dat de betekenis van de uitspraken onveranderd is.

Definities

De thema's die in dit rapport behandeld worden, zijn veelal gedefinieerd in brede zin. Hiermee is navolging gegeven aan de definities zoals gehanteerd in de nulmeting. In de online enquête is een functie ingebouwd waarmee de deelnemers ook over deze definities konden beschikken. Voor een meer uitgebreide beschrijving van de binnen dit onderzoek gebruikte begrippen, verwijzen we naar de begrippenlijst in bijlage 1.

De afgelopen jaren zijn er verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de onderwijspositie van Roma en Sinti in Nederland. Onderzoek van het Trimbos instituut⁴ en de onderwijsmonitor⁵ van het OWRS geven een beeld van geleidelijke verbetering van de situatie van onder andere Roma en Sinti met betrekking tot de deelname aan het onderwijs.

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat de indruk bestond dat de deelname aan voortgezet onderwijs toenam, dat de deelname aan voorschoolse educatie verbeterd kon worden en er veel schooluitval was bij Roma/Sinti kinderen in de leeftijd van 15/16 jaar. In deze vervolgmeting is de respondenten wederom gevraagd naar de onderwijspositie van Roma en Sinti kinderen in Nederland. Er is bijvoorbeeld gekeken naar de deelname aan voorschool, primair onderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en hoger onderwijs. Behalve de deelname aan onderwijs, is er ook gekeken naar andere aspecten die samenhangen met de onderwijspositie. Zo is tijdens de gesprekken ook ingegaan op mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes, de plaats van onderwijs binnen de cultuur, discriminatie en de betrokkenheid van ouders.

In paragraaf 2.1 wordt de onderwijspositie van Roma en Sinti besproken. Hierbij wordt ingegaan op de huidige situatie, de ontwikkeling sinds 2013 en de toekomstverwachting. In paragraaf 2.2 wordt verdiepende informatie gegeven. Er wordt onder andere ingegaan op vermeende verschillen tussen jongens en meisjes, schooltype en discriminatie in het onderwijs. In elke paragraaf wordt data uit de enquête gepresenteerd die aangevuld wordt met data uit interviews.

⁴ Veen, C. van der., Jonge, M.C. de., Oorspronk, S., van & Curie, K. (2012). *Roma en schoolverzuim. De situatie (waar, waarom en wat te doen) van schoolverzuim en –uitval bij Roma-meisjes in het voortgezet onderwijs in Nederland*. Utrecht: Trimbos.

⁵ Timmermans, R. (2014). *Onderwijs aan kinderen van woonwagengebieden, Roma en Sinti. Monitor 2012-2013*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.

2.1 **Onderwijspositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting**

De deelnemers aan de vragenlijst is gevraagd naar de deelname van Roma en Sinti aan het onderwijs in de betreffende gemeente.

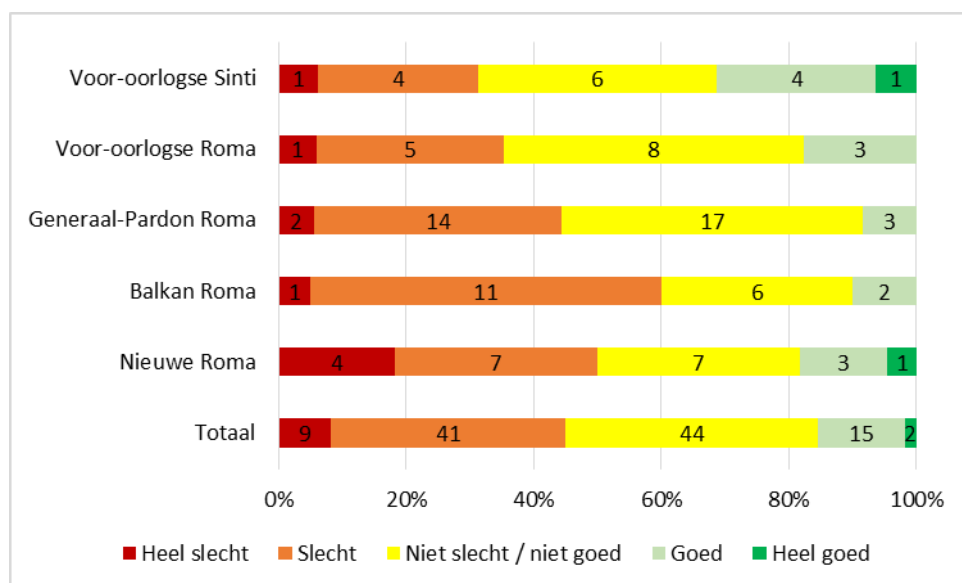
Hierbij is er uitgesplitst naar de verschillende typen Roma en Sinti. Bij de figuren wordt eerst de 'totale' situatie besproken.

NB: De categorie 'totaal' is verkregen door de antwoorden van respondenten op de onderscheiden groepen bij elkaar op te tellen.

Doordat elke respondent meerdere antwoorden kon geven op elke vraag, is het aantal antwoorden groter dan het aantal respondenten. Om deze reden spreken we wanneer we het over het 'totaal' hebben, over het aantal antwoorden in plaats van het aantal respondenten. Wanneer er gesproken wordt over de antwoorden met betrekking tot een specifieke groep, kan er wel gesproken worden over respondenten. Iedere respondent kon slechts één antwoord geven per groep. Met andere woorden, de antwoorden binnen één groep zijn van afzonderlijke respondenten.

Tevens dient nogmaals benadrukt te worden dat er grote verschillen bestaan tussen de onderscheiden groepen Roma en Sinti in bijvoorbeeld vestigingsjaar, onderwijscarrière, wooncarrière etc. Het samenvoegen van de antwoorden op de verschillende categorieën en deze presenteren als een algemeen beeld is om deze reden niet representatief te noemen voor 'de Roma en Sinti in Nederland'. De lezer krijgt een meer representatief beeld door te kijken naar de antwoorden over de afzonderlijke subgroepen. Omwille van de leesbaarheid van het rapport wordt in dit rapport met name de totale groep besproken in plaats van elke groep afzonderlijk.

De respondenten zijn in de vragenlijst ten eerste gevraagd naar de deelname van Roma en Sinti aan het onderwijs in de betreffende gemeente (figuur 2.1)

Figuur 2.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de deelname van Roma/Sinti aan het onderwijs?

Bron: Risbo

In figuur 2.1 zijn de antwoorden van de respondenten weergegeven op de vraag die betrekking heeft op de deelname van Roma en Sinti aan het onderwijs in hun omgeving. De deelname wordt over het algemeen niet positief beoordeeld. Ruim 40 procent beoordeelt de deelname van Roma en Sinti 'heel slecht' (9 keer geantwoord) of 'slecht' (41 keer geantwoord). Een bijna even groot deel geeft aan dat het 'niet slecht / niet goed' gaat (44 keer geantwoord). Ruim een achtste van de respondenten geeft aan dat het 'goed' (15 keer geantwoord) tot 'heel goed' (2 keer geantwoord) gaat met de deelname van Roma en Sinti kinderen aan onderwijs. Tussen de verschillende groepen zien we kleine verschillen. De deelname aan het onderwijs van de vooroorlogse groepen lijkt iets beter beoordeeld te worden dan van de overige groepen. Met name binnen de Balkan Roma geven respondenten relatief vaker aan dat het heel slecht (1 keer geantwoord) tot slecht (11 keer geantwoord) gaat met de onderwijsdeelname. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het om relatief kleine aantallen gaat waardoor een vertekend beeld kan ontstaan. Uit de interviews komt een vergelijkbaar beeld naar voren als uit de enquête. De deelname van Roma/Sinti kinderen aan het onderwijs is vaak nog problematisch. Veel professionals merken op dat onderwijs een andere plaats inneemt binnen de Roma/Sinti gemeenschap dan gebruikelijk is in de Nederlandse samenleving. Niet alle ouders van

Roma en Sinti zouden het belang van onderwijs inzien. Deze ouders hebben vaak zelf weinig onderwijs genoten en vinden het een verspilling van tijd. Door verschillende professionals wordt opgemerkt dat sommige ouders bang zijn dat kinderen door het volgen van onderwijs de Roma/Sinti tradities loslaten doordat zij in contact komen met niet-Roma/-Sinti.. De meeste Roma en Sinti waarmee binnen dit onderzoek gesproken is, geven echter aan dat binnen de gemeenschap steeds meer belang aan onderwijs wordt gehecht en dat doorstuderen steeds normaler wordt.

Tegelijkertijd geeft een aantal professionals aan dat er de laatste jaren sprake is van een mind-set verandering bij ouders van Roma en Sinti. Doordat er steeds meer kinderen met een Roma/Sinti achtergrond naar school gaan wordt het steeds vaker als normaal beschouwd en volgen andere kinderen vanzelf. Een andere genoemde oorzaak is dat betere voorlichting over de noodzaak tot het volgen van onderwijs de bewustwording gestimuleerd heeft. Veel oudere Roma/Sinti hebben geen onderwijs genoten en zijn zich daardoor niet altijd bewust van wat er door school van ouders verwacht wordt. Voorlichting op dit gebied kan ertoe leiden dat de ouderbetrokkenheid is toegenomen.

Een laatste mogelijke oorzaak voor de veranderende houding zou gezocht kunnen worden in de strengere eisen voor jongeren om een uitkering te krijgen. Verscheidene professionals geven aan dat het de laatste jaren moeilijker is geworden om een uitkering te krijgen vanwege strengere regelgeving en toezicht, waardoor doorstuderen aantrekkelijker wordt.

Met betrekking tot de deelname aan onderwijs zien we grote verschillen tussen de onderwijsniveaus. Professionals geven aan dat slechts een klein deel van de Roma/Sinti kinderen gebruik maakt van voorschoolse educatie of kinderopvang. Een aantal Roma geeft aan dat zij in de omgeving zien dat het aantal kinderen dat naar de kinderopvang gaat of deelneemt aan voorschoolse educatie, gestaag groeit.

Zowel professionals als Roma en Sinti geven aan dat de deelname aan het primair onderwijs relatief goed is. Een aantal professionals geeft aan dat absoluut verzuim nagenoeg niet meer voorkomt onder Roma en Sinti kinderen.⁶ Andere professionals geven aan dat er in enkele gevallen nog sprake is van absoluut verzuim maar dat de situatie verbeterd is in vergelijking met een aantal jaar geleden. Een respondent merkt op

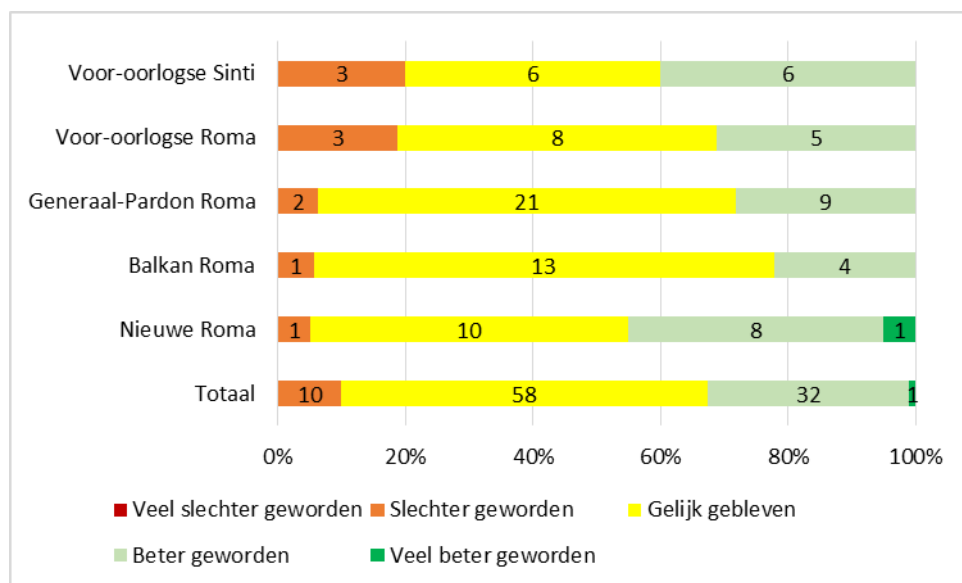
⁶ Bij absoluut verzuim is een leerplichtig kind niet ingeschreven op een school. Relatief verzuim houdt in dat een leerling wel staat ingeschreven op een school, maar niet aanwezig is tijdens les- of praktijktijd. Tot deze groep rekenen we naast de frequente spijbelaars ook de thuiszitters.

relatief veel Roma-jongeren te kennen die geoorloofd wegblijven van school omdat zij bijvoorbeeld vanwege psychische problemen niet deelnemen aan onderwijs.

Op het gebied van hoger en beroepsonderwijs geven zowel Roma, Sinti als professionals aan dat er nog veel te winnen valt. Ook het niveau waarop deelgenomen wordt zou verbeterd kunnen worden. Een groot deel van de professionals geeft aan dat zij slechts enkele Roma/Sinti kennen die aan het MBO deelnemen. Slechts enkele respondenten geven aan Roma/Sinti leerlingen te kennen die hoger onderwijs hebben gevolgd of volgen. Dit zou volgens een aantal respondenten ook mede kunnen komen doordat succesvolle (vaak hoger opgeleide) Roma/Sinti zich niet altijd profileren als zodoende, vanwege negatieve associaties met Roma/Sinti in de maatschappij. Tot slot geven relatief veel Roma/Sinti aan dat er sprake is van discriminatie bij het vinden van een stage.

Ontwikkeling van de onderwijspositie sinds 2013

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd een voorzichtige maar positieve ontwikkeling met betrekking tot de onderwijsdeelname van Roma en Sinti waargenomen. In deze eerste vervolgmeting is er gekeken hoe de onderwijsdeelname ontwikkeld is sinds 2013. In figuur 2.2 staan de antwoorden van de respondenten weergegeven.

Figuur 2.2: Hoe heeft de deelname van Roma/Sinti aan het onderwijs zich sinds 2013 ontwikkeld?

Bron: Risbo

Een eerste observatie die gedaan kan worden is dat geen van de respondenten heeft aangegeven dat de deelname 'veel slechter geworden' is. Slechts één respondent heeft aangegeven dat de

deelname veel beter geworden is. Bijna 60 procent van de antwoorden is neutraal ('gelijk gebleven', 58 keer geantwoord). Bijna een derde van de antwoorden is positief ('beter geworden', 32 keer geantwoord) en ongeveer 10 procent van de meningen is negatief ('slechter geworden', 10 keer geantwoord).

Uit de gesprekken met professionals komt naar voren dat een groot deel het moeilijk vindt om een ontwikkeling aan te geven sinds 2013. De periode zou te kort zijn om een echte ontwikkeling te kunnen waarnemen. Veel van de professionals geven echter aan dat er, in vergelijking met tien jaar terug, een positieve ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Een enkele professional geeft aan dat er in het verleden meer middelen beschikbaar waren voor de begeleiding van Roma in het onderwijs en dat de onderwijspositie door het wegvallen van deze begeleiding verslechterd is.

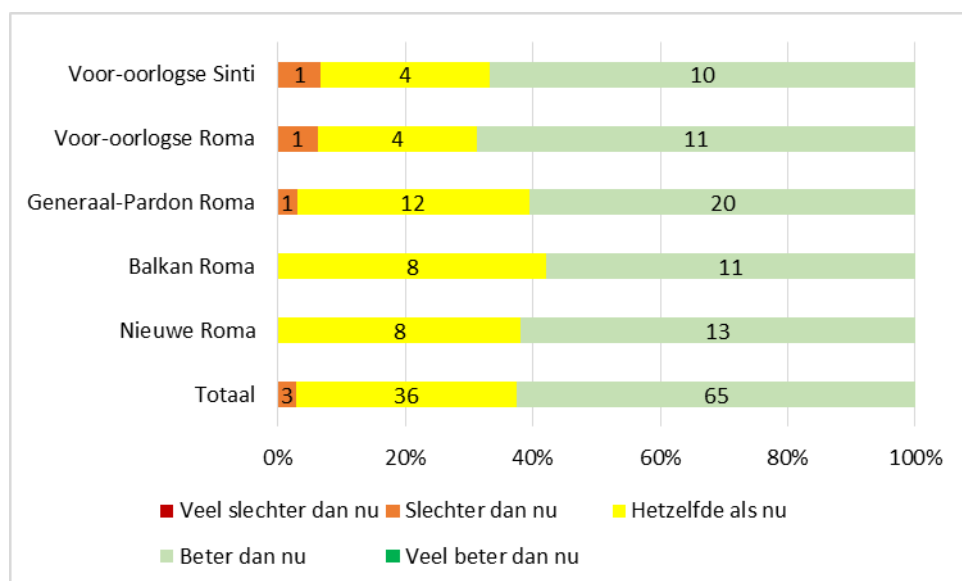
Sommige professionals zijn van mening dat er geen ontwikkeling heeft plaatsgevonden en dat de onderwijsdeelname in 2015 op hetzelfde niveau zit als in 2013. Een enkele professional geeft aan dat de onderwijsdeelname verbeterd leek maar dat er kort geleden een terugval heeft plaatsgevonden vanwege een toename van verzuim.

De meerderheid van de professionals die een ontwikkeling ziet, geeft aan dat er sprake is van een positieve tendens. Bij een aantal gemeenten is sinds 2013 het absoluut verzuim nul geworden. Professionals van deze gemeenten geven aan dat deze ontwikkeling met name tot stand is gekomen door betere handhaving van de leerplicht en betere communicatie met Roma/Sinti.

Een groot deel van de Roma en Sinti respondenten geeft aan dat de deelname aan onderwijs sinds 2013 positief ontwikkeld is. Meer kinderen zouden deelnemen aan voorschoolse educatie, primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Een enkele Roma-respondent geeft aan dat er geen ontwikkeling heeft plaatsgevonden. Roma-kinderen zouden nog steeds gediscrimineerd worden waardoor zij onterecht naar een te laag niveau worden doorverwezen.

Verwachtingen voor de toekomst

Ten slotte is de respondenten gevraagd naar hun toekomstverwachtingen voor de deelname aan onderwijs van Roma- en Sinti-kinderen over vijf jaar (figuur 2.3)

Figuur: 2.3: Hoe verwacht u dat de deelname aan het onderwijs van Roma/Sinti over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

Over het algemeen zijn de antwoorden op de enquête positief over de toekomst van Roma- en Sinti-kinderen. Drie antwoorden zijn negatief, wat betekent dat zij een verslechtering van de deelname aan onderwijs verwachten. Ruim een derde van de antwoorden is neutraal (hetzelfde als nu, 36 keer geantwoord). Een overgrote meerderheid van de antwoorden is echter positief over de toekomstverwachting (beter dan nu, 65 keer geantwoord).

Dit komt overeen met het beeld uit de interviews. Een groot deel van de professionals, Sinti en Roma hoopt dat de positieve signalen van de afgelopen jaren het begin van een opwaartse spiraal betekenen. Zowel uit de gesprekken met professionals als met Roma/Sinti komt naar voren dat er wordt ingezet op een verbetering voor de allerjongsten. De hoop is dat de deelname aan school steeds normaler zal worden, de taalbeheersing zal verbeteren en dat de deelname aan voorschoolse educatie zal toenemen. Daarnaast ontstaan er steeds meer rolmodellen voor jonge Roma-/Sinti-kinderen waar zij naar op kunnen kijken. Een klein deel van de professionals is minder positief gestemd. Zij geven aan dat het vooral binnen het beroepsonderwijs erg lastig blijft voor Roma-kinderen om een startkwalificatie te behalen en zien hier weinig verandering in komen.

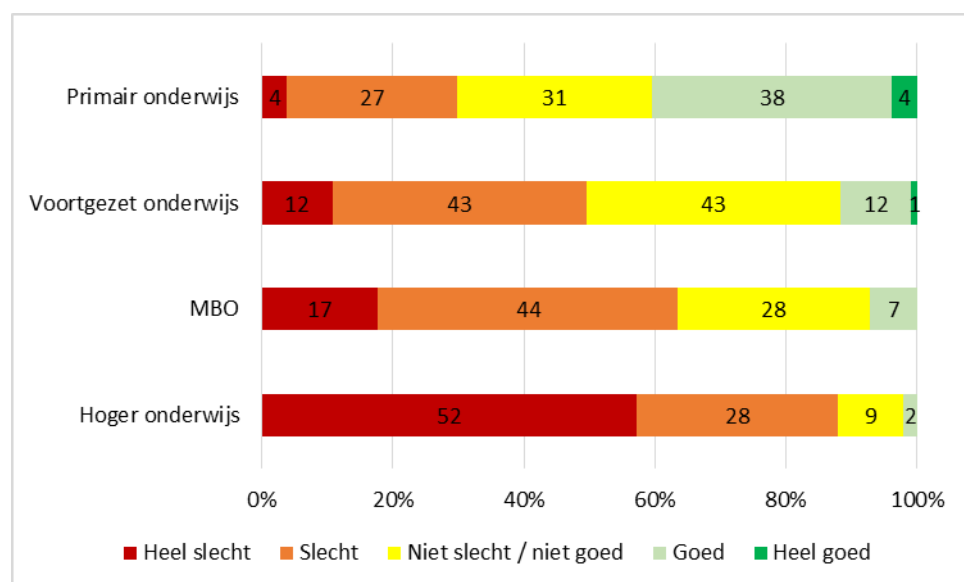
Een andere professional geeft aan dat, hoewel er (kleine) stappen zijn gezet met betrekking tot de deelname van Roma/Sinti aan onderwijs, het ontbreekt aan een vervolgvisie. Deze respondent is van mening dat er behalve deelname ook nagedacht moet worden over manieren om de

doorstroming, het onderwijsniveau en toeleiding naar de arbeidsmarkt van Roma en Sinti te verbeteren.

2.2 Onderwijspositie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt een aantal aspecten van de onderwijspositie besproken die aan bod zijn gekomen in de interviews met professionals, Roma en Sinti. Daar waar relevant wordt gebruik gemaakt van data uit de enquête.

Als eerste wordt er ingegaan op de deelname van Roma en Sinti onderscheiden naar onderwijsniveaus (figuur 2.4).

Figuur 2.4: Hoe is het naar uw mening gesteld met de deelname van Roma/Sinti aan het onderwijs in uw gemeente? (Totaal alle groepen, naar onderwijstype)

Bron: Risbo

In figuur 2.4 is telkens het totaal genomen van alle onderscheiden groepen per onderwijstype. Met name over de deelname aan hoger onderwijs wordt negatief geoordeeld. In de figuur is te zien dat de deelname aan onderwijs slechter wordt beoordeeld naarmate het onderwijsniveau hoger is. Ruim 40 procent van de door respondenten gegeven antwoorden over de deelname aan het primair onderwijs is positief (goed, 38 keer geantwoord; heel goed, 4 keer geantwoord). Circa negentig procent van de door respondenten gegeven antwoorden over de deelname aan het hoger onderwijs is negatief (heel slecht, 52 keer geantwoord; slecht, 28 keer geantwoord). Voor een uitsplitsing van deze vraag naar verschillende groepen Roma en Sinti, verwijzen we naar tabel b2.1 in de bijlage.

Houding ten opzichte van onderwijs

Zoals eerder gemeld, zou bij een deel van de Roma/Sinti de visie op het belang van onderwijs verschillen dan gebruikelijk is in de Nederlandse samenleving. Zo merkt een professional op die veel in contact staat met de groep Nieuwe Roma:

De meesten denken: Ja, hij gaat toch de bouw in, waarom moet hij naar school gaan als hij geen zin heeft. Of de meisjes gaan toch trouwen en schoonmaken, daarvoor heb je geen diploma nodig. #26

Een andere professional merkt op dat het ontbreekt aan een onderwijstraditie. Zo zou er geredeneerd worden dat oudere generaties ook nooit naar school zijn gegaan en zich ook hebben weten te redden. Een respondent behorende tot de Balkan Roma geeft een voorbeeld uit haar jeugd dat illustreert hoe er op dat moment over onderwijs gedacht werd:

Ook mijn ouders waren ervan overtuigd dat ik vroeg ging trouwen. Een auto zou ik krijgen, een jongen. Maar ze deinsden terug voor mijn rebelsheid. [...] Ik zat op school [...] en stond voor de keus: HAVO of VWO. Thuis vroegen ze me: 'Welke opleiding duurt het kortste?' Ik heb er nu nog spijt van, ik zei MAVO, die duurt het kortste. 'Dan doe je de MAVO, dan kun je daarna achter de kassa. Aan diploma's heb je toch niks'. #22

De meeste binnen dit onderzoek gesproken Roma en Sinti geven echter aan dat binnen de gemeenschap steeds meer aan belang aan onderwijs wordt gehecht en dat doorstuderen steeds normaler wordt. Zo blijkt ook uit de reactie van een respondent behorende tot de groep Generaal-pardon Roma:

De ouders ook, die zien ook: zonder school is er gewoon geen toekomst, geen arbeidsperspectief. #4

Doordat er steeds meer kinderen met een Roma/Sinti-achtergrond naar school gaan wordt het steeds vaker als normaal beschouwd en volgen andere kinderen vanzelf. Een respondent vertelt hierover:

In een gezin waar het eerste kind inmiddels met vier [naar school] komt, gaat de tweede vanzelf met vier. Daar hoeft je het niet meer over te hebben. Omdat dat kind simpelweg zegt: Ik wil ook naar school.

Dus ik denk dat de mind-set langzaam aan een beetje verandert. #5

Een andere genoemde oorzaak voor de verbeterde houding is dat betere voorlichting over de noodzaak tot het volgen van onderwijs de bewustwording gestimuleerd heeft. Veel oudere Roma/Sinti hebben geen onderwijs genoten en zijn zich daardoor niet altijd bewust van wat er door school van ouders verwacht wordt. Voorlichting ook op dit gebied kan

ertoe leiden dat de ouderbetrokkenheid is toegenomen. Een respondent geeft aan dat er op dit gebied nog winst te behalen valt:

Er is een groep ouders die alleen op school komt als er problemen zijn en het zou heel fijn zijn als er toch meer ouderbetrokkenheid zou komen, dat zij het nut van school in gaan zien. Maar ja, een aantal van deze ouders hebben zelf geen onderwijs gehad, die weten niet hoe dat gaat. #8

Dezelfde respondenten geven aan dat een grotere ouderbetrokkenheid leidt tot beter zicht op de groep, meer begrip en communicatie tussen professionals en Roma/Sinti:

Je krijgt steeds meer zicht op de gezinnen en doordat je ze nu beter leert kennen, kom je over allerhande onderwerpen met ze in gesprek en eerder waar ze door bleven modderen op vlakken komen ze nu wel naar je toe. [...] Dat vind ik echt een verbetering, want het was een hele gesloten groep en er gaan steeds meer kinderen naar de peuterspeelzaal, steeds meer kinderen naar het onderwijs. #8

Voorschoolse educatie

Professionals geven aan dat slechts een klein deel van de Roma/Sinti kinderen gebruik maakt van voorschoolse educatie of kinderopvang. Hierin bestaan echter grote verschillen tussen de gemeenten. Binnen één gemeente wordt opgemerkt dat juist een groot deel van de kinderen naar de kinderopvang gaat.

Een aantal Roma geeft aan dat zij in de omgeving zien dat het aantal kinderen dat naar de kinderopvang gaat of deelneemt aan voorschoolse educatie, gestaag groeit. Deze respondenten geven aan dat steeds meer ouders binnen de gemeenschap zich bewust worden dat voorschoolse educatie kan bijdragen aan een succesvolle schoolcarrière. Een andere respondent geeft aan dat veel ouders het liefst de kinderen zolang mogelijk thuis houden omdat zij bang zijn dat de kinderen aan gevaren worden blootgesteld op school, zoals kindermisbruik. Volgens deze Sinti-respondent is dit een reden waarom de deelname aan de kinderopvang laag blijft.

Primair onderwijs

Zowel professionals als Roma en Sinti geven aan dat de deelname aan het primair onderwijs relatief goed is. Een aantal professionals geeft aan dat absoluut verzuim nagenoeg niet meer voorkomt onder Roma en Sinti kinderen. Andere professionals geven aan dat er in enkele gevallen nog sprake is van absoluut verzuim maar dat de situatie verbeterd is

vergeleken met een aantal jaar geleden. Dit zou met name komen doordat er vanuit gemeenten afgelopen jaren is ingezet op het strenger handhaven van de leerplicht. Waar in het verleden absoluut verzuim nog wel eens gedoogd werd, is dat anno 2015 verleden tijd. Het beleid van gemeenten is erop gericht dat alle kinderen in de leerplichtige leeftijd, ongeacht herkomst of culturele achtergrond, naar school gaan. Ook veel Roma en Sinti zijn van mening dat absoluut verzuim niet voorkomt: alle kinderen die leerplichtig zijn gaan naar school. Nagenoeg alle Roma en Sinti waarmee gesproken is, geven aan dat deelname aan primair onderwijs als normaal wordt beschouwd en dat Roma of Sinti hierin niet verschillen van andere leerlingen.

Een deel van de professionals merkt op dat veel Roma en Sinti kinderen op hun vijfde jaar naar de basisschool gaan (de officiële leeftijd vanaf wanneer een kind leerplichtig is) terwijl veel kinderen in Nederland vanaf hun vierde jaar naar school gaan. Er wordt aangegeven dat dit een negatieve invloed kan hebben op de schoolcarrière. Bij deze kinderen is de kans op een taalachterstand groter en wennen zij er nog niet aan om met andere kinderen om te gaan in klassikaal verband. Hierdoor kan al vroeg in de schoolcarrière een achterstand ontstaan die vaak moeilijk in te halen valt, aldus een aantal professionals. Deze achterstand is met name moeilijk voor kinderen uit zwakkere sociaaleconomische milieus, omdat zij weinig ondersteuning krijgen vanuit thuis. Ouders zijn vaak zelf lager opgeleid en de Nederlandse taal niet goed machtig. In één gemeente wordt aangegeven dat Roma-kinderen aldaar wel vanaf het vierde jaar (structureel) naar school gaan.

Relatief veel professionals geven aan dat een bovengemiddeld deel van de Roma- en Sinti-kinderen speciaal basisonderwijs volgt. Dit zou er uiteindelijk ook toe leiden dat kinderen op lagere niveaus in het voortgezet onderwijs instromen. Als mogelijke oorzaken van het lage schoolniveau van Roma en Sinti kinderen in het primair onderwijs noemen veel respondenten de taalachterstand en een culturele achtergrond waarin deelname aan onderwijs weinig prioriteit heeft.

Voortgezet onderwijs

Veel professionals die werkzaam zijn binnen het onderwijs of bij een gemeente, geven aan dat absoluut verzuim op het voortgezet onderwijs vaker voorkomt dan in het primair onderwijs, maar dat dit relatief beperkt is. Het relatief lage absolute verzuim zou in de eerste plaats veroorzaakt worden door de strengere handhaving van leerplicht. In principe staan alle leerlingen tot en met achttien jaar ingeschreven op een school. Een

respondent die bekend is met Nieuwe Roma geeft aan dat het voorkomt dat ouders hun kinderen uitschrijven zodra (of al voordat) ze naar het voortgezet onderwijs moeten:

[Nieuwe Roma ouders] kijken heel veel naar de wil van het kind. Want je ziet mensen die denken: Ok, dat is belangrijk, jij moet naar school. En jij bent een kind, jij gaat luisteren. En je ziet mensen die denken: Ok, jij hebt geen zin, geen probleem, jij gaat terug naar Bulgarije voor een paar jaar, ga maar lekker daar blijven en hangen. Of het kind blijft gewoon in Nederland, alleen heeft geen adres en de mensen hier denken dat het kind is in Bulgarije. #26

Het relatief verzuim van Roma/Sinti neemt volgens professionals sterk toe binnen het voortgezet onderwijs. Een aantal professionals geeft aan dat ouders hierbij vaak (onbewust) een rol spelen. Kinderen zouden snel thuisgehouden worden wanneer hen iets mankeert. Roma/Sinti ouders zouden hun kinderen makkelijker thuis houden wanneer de kinderen aangeven niet naar school te willen.

In nagenoeg alle gemeenten wordt aangegeven dat er sprake is van een (grote) oververtegenwoordiging van Roma/Sinti op het praktijkonderwijs.⁷ Daarnaast zouden Roma/Sinti met name binnen de lagere schoolniveaus deelnemen. Nagenoeg alle professionals geven aan geen Roma/Sinti te kennen die HAVO of VWO volgen.

Beroeps-/hoger onderwijs

Zowel Roma, Sinti als professionals geven aan dat er nog veel te winnen valt voor Roma/Sinti kinderen op het gebied van deelname aan het beroeps- en hoger onderwijs. Ook het niveau waarop deelgenomen wordt zou verbeterd kunnen worden. Een groot deel van de professionals geeft aan dat zij slechts een enkele Roma/Sinti kennen die aan het MBO deelneemt. Daarnaast geven nagenoeg alle professionals aan dat zij geen Roma/Sinti leerlingen kennen of hebben gekend die hoger onderwijs hebben gevolgd. Hierdoor ontbreekt het ook vaak aan positieve rolmodellen. Jonge Roma/Sinti zouden hierdoor vaak geen goed beeld hebben van het traject dat zij dienen af te leggen indien ze een bepaald beroep willen leren. Zo vertelt een Roma-respondent over hoe zij kinderen kan inspireren als MBO-afgestudeerde:

Ik merk het ook als wij met de kinderen werken, dan vraag ik van: Wat willen jullie worden? En dan hoor ik echt: advocaat, profvoetballer,

⁷ Praktijkonderwijs is de laagste vorm van voortgezet onderwijs in Nederland en is voor leerlingen die naar verwachting geen vmbo-diploma kunnen halen. Leerlingen van het praktijkonderwijs worden opgeleid voor de arbeidsmarkt. Een certificaat van het praktijkonderwijs geldt niet als startkwalificatie.

automonteur, architect. En dan vertel ik hun wat de weg daar naartoe is en dan vragen ze wat ik doe. En dat vinden ze ook leuk [...]. Nou dan moet je dit, dat, zus, zo. Maar hoe kom ik daar? Ze vinden het echt leuk om die informatie te krijgen, merk ik ook. #4

De door ons gesproken Roma/Sinti geven aan dat er steeds meer kinderen doorstuderen na de middelbare school. Dit zou steeds vaker op MBO-niveau zijn. Hierbij wordt aangegeven dat de huidige generatie meer kansen heeft en dat de kinderen zelf en de omgeving meer belang hechten aan school.

Roma en Sinti geven aan dat het vinden van stageplekken problematisch zou zijn voor studenten met een Roma of Sinti achtergrond. Ook een aantal professionals deelt deze mening. Over de oorzaken hiervoor verschillen de meningen. Sommige professionals geven aan dat er sprake zou kunnen zijn van discriminatie. Anderen zeggen dat het ook voorgekomen is dat studenten die een kans hebben gekregen deze verspeeld hebben door te laat te komen, zich vaak ziek te melden of door diefstal bij het stagebedrijf. Enkele respondenten uit de doelgroep geven aan dat er initiatieven zijn vanuit de Roma/Sinti om jongeren beter naar stages toe te leiden.

Discriminatie in het onderwijs

Een aantal Roma geeft aan dat Roma-kinderen in het primair onderwijs gediscrimineerd worden. Zo zouden zij een lager advies krijgen dan de CITO-score indiceert. Daarnaast zou er sprake zijn van vooroordelen bij onderwijspersoneel waardoor Roma-kinderen op voorhand al negatief bejegend worden. Een respondent behorende tot de Generaal-pardon Roma geeft aan dat veel professionals in het onderwijs bevooroordeeld zijn en dat er sprake is van een stigma met betrekking tot verzuim van Roma-kinderen dat gebaseerd is op de situatie van één specifieke groep Roma een aantal jaar geleden.

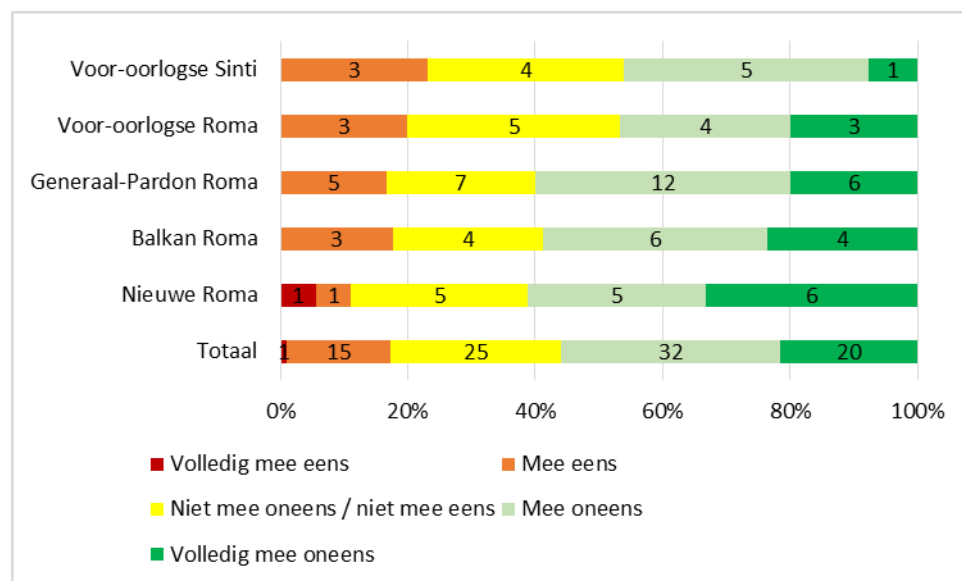
Een respondent behorende tot de groep 'Nieuwe Roma' geeft daarentegen aan de ervaring te hebben dat er binnen het Nederlandse primair onderwijs juist aandacht is voor de culturele achtergrond van Roma-kinderen en dat hier goed rekening mee gehouden wordt.

Deze respondent geeft aan dat de situatie in Nederland beter is dan in het herkomstland:

Hier wisten leraren van de Roma cultuur. Daar hebben zij ook over geleerd in het onderwijs. Ze gaven er een beetje extra aandacht aan. In Nederland maakt het niet uit waar je vandaan komt. Er is gelijkheid.

#19

Ook in de enquête is de respondenten gevraagd naar mogelijke discriminatie binnen het onderwijs (zie figuur 2.5).

Figuur 2.5: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van onderwijs.

Bron: Risbo

Uit figuur 2.5 komt naar voren dat een minderheid van de antwoorden de stelling bevestigt dat Roma/Sinti gediscrimineerd worden op het gebied van onderwijs. Meer dan 50 procent van de antwoorden is het oneens (32 keer geantwoord) of volledig oneens (20 keer geantwoord) met de stelling dat Roma/Sinti gediscrimineerd worden binnen het onderwijs. Nog eens circa een kwart van de antwoorden is neutraal (25 keer geantwoord). Iets minder dan 20 procent van de antwoorden bevestigt de stelling dat Roma/Sinti gediscrimineerd worden binnen het onderwijs. Zoals gezegd, relatief veel van de Roma en Sinti respondenten spreken over discriminatie bij het vinden van stageplekken. Voor veel Roma en Sinti zou het moeilijk zijn om een stageplek te vinden. Een aantal Roma en Sinti respondenten vermoedt dat zij vaak al vanwege de (in de omgeving bekende) naam afgewezen wordt.

Verschil jongens meisjes

Zowel professionals als Roma en Sinti geven aan dat er weinig verschillen bestaan tussen de onderwijspositie van jongens en meisjes binnen het primair onderwijs. Dit verandert echter wanneer er gesproken wordt over kinderen op het voortgezet onderwijs. Met betrekking tot mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes binnen het voortgezet onderwijs bestaat een eenduidig beeld onder professionals. Men is van mening dat het met name onder meisjes van Roma of Sinti afkomst af en toe voorkomt dat deze van school worden gehouden vanwege culturele redenen. Volgens een aantal professionals zijn sommige Roma/Sinti ouders bang dat kinderen de Roma/Sinti tradities zullen loslaten, doordat zij op school in aanraking komen met andere culturen en andere invloeden die de tradities bedreigen. Een respondent vertelt hierover:

Er zijn enorm veel bedreigingen. Met name meisje in het voortgezet onderwijs, Facebook noem maar op. Het hele internet vooral. Over het algemeen zijn ze toch kwetsbaar. Ouders die niet goed [het] gedrag op internet kennen en dat ook niet kunnen beoordelen, dus, ik zie ook wel een hele hoop bedreigingen. En het is best een lastig proces. #31

Zo zou het binnen sommige Roma-groepen erg belangrijk zijn dat meisjes als maagd het huwelijk in gaan en is school hiervoor een bedreiging vanwege de omgang met jongens (zonder toezicht van ouders), aldus een aantal professionals. Een professional vertelt:

De nut en noodzaak wordt bij sommige families niet altijd onderkend, dus als je dat in de traditie ziet dan zijn een aantal gezinnen nog steeds zo traditioneel dat het toch, ja meisjes hoeven niet te leren want die gaan straks trouwen en die krijgen kinderen en dan heb je dat niet nodig zeg maar voor de ontwikkeling. #9

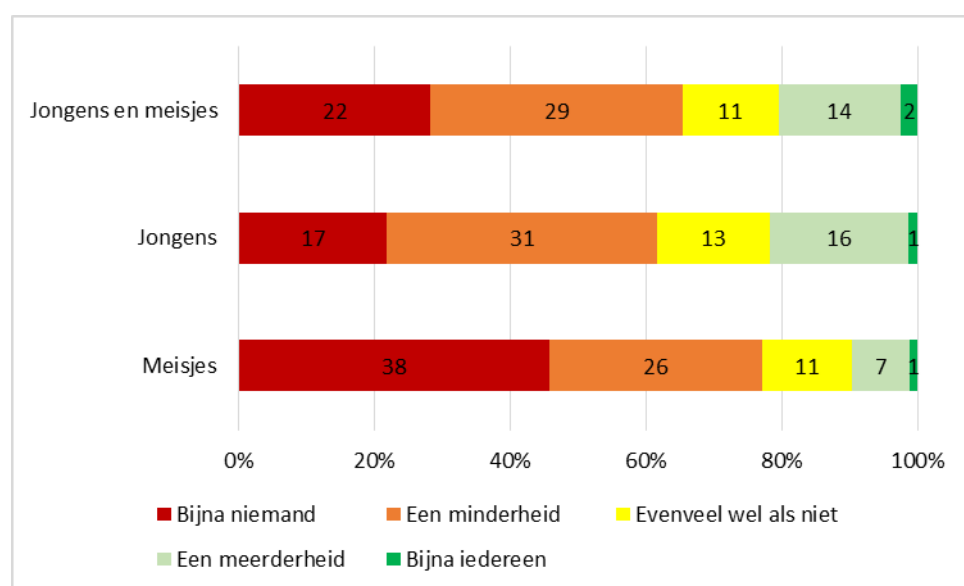
Een andere professional geeft aan dat meisjes in de bij hem bekende groep Roma niet meer naar school gaan vanaf dat zij twaalf jaar zijn. Ouders in deze gemeente zouden meisjes thuishouden om hen voor te bereiden op het huwelijk.

De door ons gesproken respondenten behorende tot de Roma/Sinti gemeenschap hebben een andere mening. Roma/Sinti respondenten geven aan dat meisjes en jongens evenveel vrijheid hebben op het voortgezet onderwijs, maar dat er wel meer gevaren zijn voor meisjes die veel invloed kunnen hebben op het verdere levensverloop. Over het algemeen geven de Roma/Sinti aan dat er bij veel 'buitenstaanders' nog een traditioneel beeld bestaat dat niet meer overeenkomt met de werkelijkheid. In het verleden kwam het voor dat meisjes van school werden gehaald vanwege culturele tradities, maar tegenwoordig gebeurt

dit volgens hen niet meer. De Roma/Sinti geven aan dat dit een hardnekkig stigma is dat niet lijkt te verdwijnen.

In de enquête is de respondenten ook gevraagd naar het streven van Roma en Sinti zo hoog mogelijk onderwijs te volgen. Hierbij is er gekeken naar eventuele verschillen tussen jongens en meisjes met een Roma of Sinti achtergrond (zie figuur 2.6).

In figuur 2.6 zien we een aanzienlijk verschil tussen het belang dat gehecht wordt aan het behalen van de hoogst mogelijke vorm van onderwijs tussen jongens en meisjes.

Figuur 2.6: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat hun kinderen de hoogst haalbare onderwijsvorm volgen. (Totaal alle groepen, naar geslacht)
Bron: Risbo

Veel respondenten zijn van mening dat slechts een klein deel van de Roma/Sinti het belangrijk vindt dat hun kinderen de hoogst mogelijk haalbaar onderwijsvorm volgen (bijna niemand, 22 keer geantwoord; een minderheid, 29 keer geantwoord). Voor meisjes is dit nog minder. Bijna 80 procent van de antwoorden op de vraag of Roma/Sinti het belangrijk vinden dat meisjes de hoogst haalbare onderwijsvorm volgen, betreffen 'bijna niemand' (38 keer geantwoord) of 'een minderheid' (26 keer geantwoord). Voor uitsplitsing naar groepen zie tabel b2.2 in de bijlage. NB. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de deelnemers aan de enquêtes overwegend professionals zijn met kennis over de doelgroep (en geen Roma/Sinti zelf).

Taalbeheersing

Volgens nagenoeg alle professionals is er onder de overgrote meerderheid van de kinderen met een Roma/Sinti achtergrond in meer of mindere mate sprake van een taalachterstand. Een veelgenoemde oorzaak hiervoor is dat er thuis weinig of gebrekkig Nederlands wordt gesproken. Enkele professionals geven aan dat kinderen goed in het Nederlands kunnen communiceren maar dat het begrijpend lezen en grammatica moeilijk wordt gevonden. Veel Roma en Sinti hebben internationale wortels. Dit uit zich ook in de taal die thuis gesproken wordt. Een professional die veel met Sinti in contact staat zegt hierover:

Ja, dat blijft toch altijd wel, omdat het toch gewoon ook moeilijk is, omdat ze niet één taal spreken, maar ze spreken een mengelmoesje van Duits, Nederlands en Romanus door elkaar, waardoor de kinderen wel altijd moeite hebben met de lidwoorden, met voorzetsel. In hun taal worden geen voorzetsels gebruikt en dan merk je wel het zijn geen uitblinkers wat betreft taal. Maar ze kunnen zich er wel in redden. #24

Een aantal respondenten geeft als voorbeeld dat sommige Roma huwen met een partner uit het buitenland. Voor kinderen van deze ouders is Nederlands niet de eerste taal. Een respondent behorende tot de groep Generaal-pardon Roma zegt hierover:

Uit veel gezinnen gaan de kinderen met amper Nederlandse woorden[kennis] naar school. Er zijn ook gezinnen waarvan de ouders goed Nederlands praten [...]. Daar wordt thuis ook meer Nederlands gesproken. Er zijn ook gezinnen, en ik denk dat dat er onder andere mee te maken heeft, als een van de partners bij trouwerij, bij Romahuwelijk, pas in Nederland is gekomen, heeft een iemand, en die komt met 17, 18 weet ik wat deze kant op, of 16 of 15, die heeft gewoon totdat ze trouwden hier nooit een woord Nederlands gehoord. #4

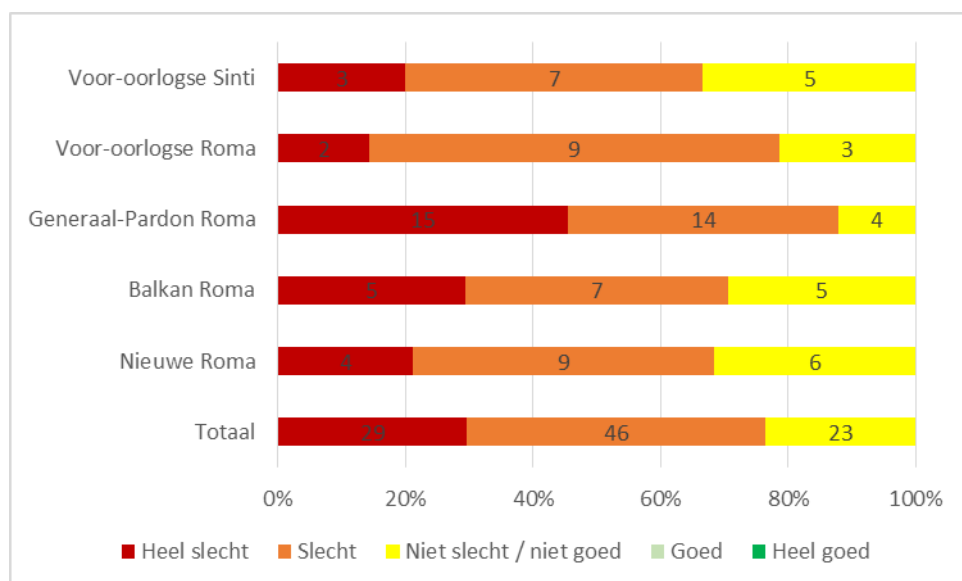
Bovenstaand voorbeeld illustreert dat er ook binnen gemeenschappen grote verschillen kunnen bestaan. Behalve verschillen binnen gemeenschappen zijn er ook grote verschillen tussen de verschillende Roma-gemeenschappen. Met name onder Nieuwe Roma lijkt het veel voor te komen dat men een taalachterstand heeft. Veel kinderen van Nieuwe Roma die in Nederland onderwijs volgen, behoren tot de eerste generatie Nieuwe Roma in Nederland. Een professional geeft aan dat het hebben van een taalachterstand gevolgen kan hebben voor de rest van de schoolcarrière:

Ja, die taalachterstand dat uit zich vervolgens in IQ-testen bijvoorbeeld, dat ze vrijwel altijd laag scoren op IQ en de vraag is of ze werkelijk een laag IQ hebben, of dat ze gewoon echt een taalprobleem hebben. #16

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat de voorwaarden voor deelname aan de arbeidsmarkt deels ontbraken bij Roma/Sinti, maar dat taalvaardigheid leek te verbeteren en ook het aantal startkwalificaties toenam. Ook werd geconcludeerd dat het hebben van een reguliere baan voor Roma en Sinti niet erg gebruikelijk is, maar dat het steeds vaker voor leek te komen. Er werden verschillende oorzaken genoemd voor het kleine aantal Roma en Sinti met een reguliere baan, waaronder discriminatie, maar ook terughoudendheid van Roma en Sinti zelf die vaak de voorkeur gaven aan meer zelfstandigheid. In deze eerste vervolgmeting is de respondenten eveneens gevraagd naar de arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti in Nederland. Er is bijvoorbeeld gekeken naar de toegang tot de arbeidsmarkt en eventuele belemmeringen hierin, zoals discriminatie. Ook is gevraagd naar zelfstandige ondernemingen, werkloosheidsuitkeringen, etc. Tevens is de respondenten gevraagd of zij met betrekking tot de arbeidsmarktpositie een ontwikkeling zien sinds 2013 en wat de verwachtingen voor over vijf jaar zijn.

3.1 Arbeidsmarktpositie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

In deze paragraaf wordt een algemeen beeld gegeven van de arbeidsmarktpositie van de Roma/Sinti. De deelnemers aan de enquête is gevraagd een oordeel te geven over de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in Nederland (figuur 3.1).

Figuur 3.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in uw gemeente?

Bron: Risbo

In veel gevallen is de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti als ‘heel slecht’ (29 keer geantwoord) of ‘slecht’ (46 keer geantwoord) beoordeeld.

Daarnaast is er 23 keer ‘niet slecht/niet goed’ geantwoord. Geen enkele respondent heeft aangegeven dat het goed of heel goed gesteld is met de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti. Wanneer we kijken naar de onderscheiden groepen dan zien we dat met name de arbeidsmarktpositie van Generaal-pardon Roma als heel slecht of slecht beoordeeld wordt. Bijna de helft van de respondenten (15 personen) met kennis over de Generaal-pardon Roma geeft aan dat het ‘heel slecht’ gesteld is met de arbeidsmarktpositie, nog eens een bijna even groot deel geeft aan dat het ‘slecht’ gesteld is (14 personen).

Uit de interviews komt een vergelijkbaar beeld naar voren als uit de enquête. Volgens de meeste respondenten gaat het nog altijd niet goed met de positie van Roma en Sinti op de arbeidsmarkt. De respondenten geven aan dat niet alle onderscheiden groepen vergelijkbaar zijn, zo zou de arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma anders zijn dan die van de andere onderscheiden groepen. Veel Nieuwe Roma zijn relatief kort in Nederland en kunnen daardoor vaak geen aanspraak maken op voorzieningen (bijvoorbeeld een uitkering). Veel professionals geven aan dat diegenen die het niet lukt om werk te vinden, vaak verder trekken naar meer kansrijke plekken/landen. Desondanks heeft een groot deel van de Nieuwe Roma geen vast werk. Velen zouden seizoensarbeid doen of zwart werken. Hierbij wordt er vaak melding gemaakt van slechte werkomstandigheden en een salaris onder het minimumloon.

Professionals zijn van mening dat dit in veel gevallen nog steeds beter is

dan de situatie in het herkomstland en daarom geaccepteerd wordt. Nieuwe Roma zouden vooral werkzaam zijn in de bouw en binnen de agrarische sector. Volgens de professionals is deze groep vaak niet goed bekend met de rechten en plichten in de Nederlandse maatschappij. Hierdoor zouden zij meer gevaar lopen om uitgebuit te worden. Onder de andere onderscheiden groepen zou nog steeds een erg hoge uitkeringsafhankelijkheid bestaan. Ook hebben relatief veel jongeren een Wajong-uitkering. In een aantal gemeenten wordt door professionals aangegeven dat er bij hen geen Roma bekend zijn die een baan hebben. Nagenoeg alle Roma in betreffende gemeenten zouden een uitkering of onbekende inkomensvormen hebben. Meerdere professionals merken op dat van een deel van de Roma/Sinti onbekend is hoe zij aan inkomen komen. Hierbij bestaat het vermoeden dat men inkomen genereert uit criminele activiteiten. Ook zou zwart werken en uitkeringsfraude regelmatig aan de orde zijn.

Volgens zowel professionals als Roma/Sinti zelf zijn er veel Roma/Sinti die nooit gewerkt hebben, hierdoor zou het voor veel (oudere) Roma/Sinti moeilijk zijn om voor een baas te werken. Zij missen de structuur en kennis om te functioneren op de arbeidsmarkt. Daarnaast is een zeer groot deel van de Roma/Sinti laagopgeleid en niet in het bezit van een startkwalificatie. Roma/Sinti geven aan dat door de economische crises, het moeilijker geworden is om een baan te vinden. Vanwege de relatief hoge algemene werkloosheid, zou er soms sprake zijn van verdringing op de arbeidsmarkt waarbij de veelal laaggeschoolde Roma/Sinti minder kans maken op een baan. Volgens een respondent hebben ook hoger opgeleide Roma/Sinti moeilijker toegang tot de arbeidsmarkt vanwege vooroordelen.

Een deel van de Roma/Sinti kan geen aanspraak maken op een uitkering, bijvoorbeeld vanwege staatloosheid of omdat ze nog maar kort in Nederland zijn.

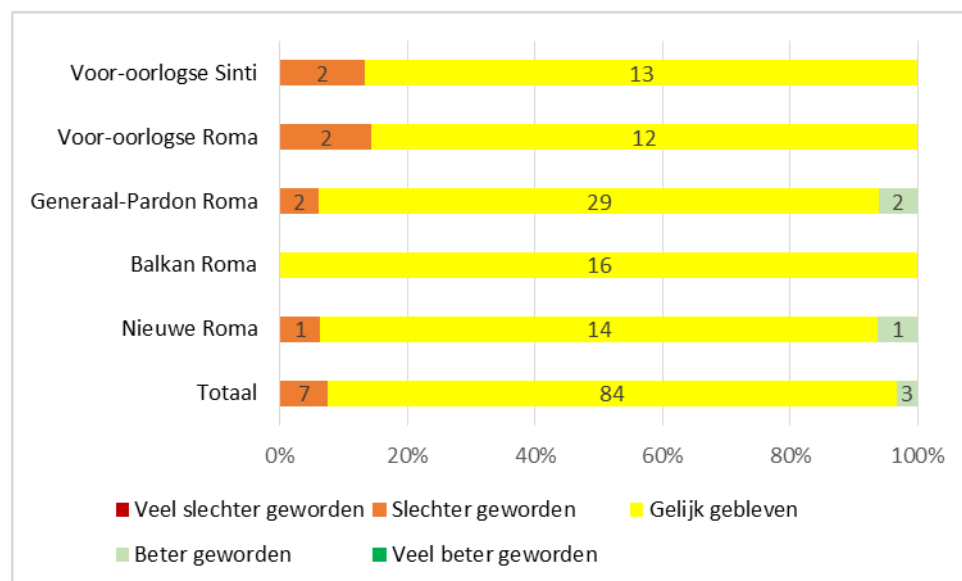
Roma en Sinti die werken, doen dit vaak als eigen ondernemer (ZZP'er), bijvoorbeeld als bouwbedrijf of garagebedrijf. Ook worden er nog traditionele zelfstandige beroepen beoefend, zoals muzikant. Roma/Sinti geven aan dat handelsgeest en ondernemingszin tot de culturele traditie horen. Daarnaast wordt er veel zwart of illegaal werk gedaan, over het algemeen laaggeschoold werk.

Een veel besproken aspect met betrekking tot de arbeidsmarktsituatie betreft het ervaren van discriminatie door Roma/Sinti. Zowel professionals als Roma en Sinti geven aan dat er sprake is van discriminatie. Verschillende Roma/Sinti vertellen dat zij niet altijd onder

hun eigen naam solliciteren of hun afkomst verzwijgen vanwege vooroordelen. Dit zou met name voorkomen onder een deel van de hoger opgeleide Roma en Sinti. Professionals geven aan dat veel ondernemers geen Roma/Sinti willen aannemen vanwege ervaringen uit het verleden waarbij er vaak ziek werd gemeld, te laat werd gekomen of diefstal heeft plaatsgevonden. Andere professionals vermoeden dat een deel van de Roma discriminatie als excuus gebruiken om helemaal niet meer te solliciteren. Roma- en Sinti-respondenten laten echter een tegengeluid horen. Roma/Sinti zouden graag meer en beter werk willen maar door een gebrek aan kansen is dit vaak niet mogelijk. Daarnaast zou er (soms onbewuste) tegenwerking vanuit instanties, werkgevers en maatschappij plaatsvinden, veroorzaakt door het stigma dat bestaat over Roma. Hierdoor is er wantrouwen jegens Roma vanuit werkgevers.

Ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie sinds 2013

In figuur 3.2 wordt ingegaan op de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti sinds 2013.

Figuur 3.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in uw gemeente sinds 2013?

Bron: Risbo

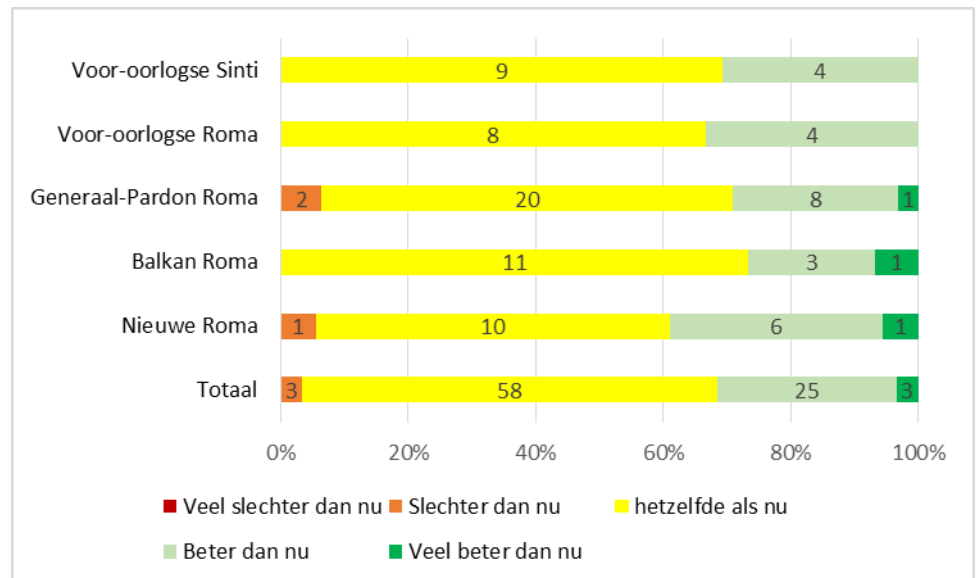
Bijna negentig procent van de antwoorden is neutraal wat betreft de ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti ('gelijk gebleven', 84 keer geantwoord). Iets minder dan 10 procent van de antwoorden is negatief en slechts drie keer is geantwoord dat de arbeidsmarktpositie beter is geworden. Geen enkele respondent heeft geantwoord dat de arbeidsmarktpositie 'veel slechter' of 'veel beter' is geworden. NB: Hierbij zij opgemerkt dat de arbeidsmarktpositie dusdanig

slecht beoordeeld werd in de nulmeting, dat het de vraag is in hoeverre het mogelijk is dat de situatie ‘veel slechter’ is geworden. We zien geen grote verschillen tussen de groepen.

Het beeld dat uit figuur 3.2 naar voren komt wordt grotendeels bevestigd in de interviews met professionals en de doelgroep. Ook uit de interviews blijkt weinig ontwikkeling in de arbeidsmarktpositie van Roma en Sinti. Sinds 2013 is er ingezet op het vergroten van het aantal jongeren met een startkwalificatie en het stimuleren van jongeren om werk te zoeken of een onderneming op te starten door middel van begeleidingstrajecten. Dit is volgens professionals echter een ontwikkeling waar meer tijd voor nodig is dan twee jaar. Ook geven Roma en Sinti aan nog steeds last te hebben van de economische crisis en van discriminatie op de arbeidsmarkt. Deze situatie lijkt niet veranderd. Met betrekking tot de arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma, geeft een enkele respondent aan dat het iets beter lijkt te gaan. Doordat Nieuwe Roma inmiddels iets langer in Nederland zijn in vergelijking met twee jaar terug, zouden zij iets beter de weg weten in de Nederlandse maatschappij.

Verwachtingen voor de toekomst

In figuur 3.3 wordt ingegaan op de verwachte ontwikkeling van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti over vijf jaar.

Figuur 3.3: Hoe verwacht u dat de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

In de meeste gevallen denkt men dat de arbeidsmarktpositie over vijf jaar hetzelfde als nu (58 keer geantwoord) zal zijn. Iets meer dan één op de drie antwoorden van de respondenten is positief over de toekomst (beter dan nu, 25 keer geantwoord; veel beter dan nu, 3 keer geantwoord).

Slechts enkelen denken dat de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti over vijf jaar verslechterd zal zijn (slechter dan nu, 3 keer geantwoord). Ook in de interviews geven veel respondenten aan geen grote veranderingen te verwachten met betrekking tot de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti over vijf jaar. Een deel van de professionals hoopt dat over vijf jaar de inzet op het verbeteren van de arbeidsmarktpositie van jongeren tot resultaten zal gaan leiden. Het doel van deze inzet is vaak gericht op betere begeleiding naar werk, meer jongeren een startkwalificatie laten behalen en stimulering van de onderwijsparticipatie waardoor de arbeidsmarktpositie van de jongere Roma/Sinti verbeterd zou worden. Hierbij wordt door allen echter opgemerkt dat dit kleine stappen zijn en dat er geen grote veranderingen verwacht kunnen worden. De verwachting is ook dat het aanscherpen van de sollicitatieverplichting bij de Wajong-uitkering er toe zou kunnen leiden dat Roma-jongeren eerder op zoek gaan naar werk. Verder is de algemene indruk onder respondenten dat voor een verandering in de houding ten opzichte van opleiding en werk veel meer tijd nodig zal zijn en dat dit de komende jaren nog niet substantieel zal veranderen. Een aantal professionals merkt op dat er in de toekomst strenger toegezien zal worden op het verstrekken van uitkeringen. De verwachting hierbij is dat sommige Roma/Sinti hierdoor in de problemen zullen komen (in verband met onterechte uitkeringen). Deze respondenten geven aan dat dit op korte termijn tot strijd zal leiden maar dat dit er op lange termijn mogelijk toe leidt dat meer Roma/Sinti zullen gaan werken.

3.2 Arbeidsmarktpositie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt een aantal aspecten van de arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti verder uitgelicht. Deze onderwerpen zijn voorzien van citaten van respondenten en daar waar relevant van data uit de enquête.

Inkomensvormen

Uit de interviews ontstaat een beeld dat een groot deel van de Roma/Sinti afhankelijk is van een uitkering. Sommige respondenten geven aan dat het vanuit de cultuur gebruikelijk is om alleen te werken als dat nodig is, waardoor seizoensarbeid en zelfstandige ondernemingen ook aantrekkelijker zijn. Zo geeft aan professional een voorbeeld van de culturele omgang met geld:

Dat is typisch voor Roma. Je hoeft niet achterom te kijken, je hoeft ook niet vooruit te kijken. Het is het hier en het nu. En als je geld hebt dan leef je, en als je geen geld hebt, ja dan heb je geen geld. Dan eet je een week aardappelen met uien. #31

Uit de interviews komen ook andere redenen naar voren om niet in loondienst te zijn. Vaak zou men geen startkwalificatie of diploma hebben, is er sprake van gebrekkige taalbeheersing. Ook culturele redenen en opvoeding zouden een rol spelen.

Daarnaast zou er vaak sprake zijn van een gebrek aan ritme, structuur en autoriteitsproblemen. Hierdoor wordt participatie op de arbeidsmarkt bemoeilijkt. Zo geeft een Roma-respondent aan:

Mensen worden gepusht vanuit de gemeente, hoor je soms, maar het is ook dat de mensen die dan moeten gaan werken, vanuit de zorg[kant], is er niet voldoende begrip. Ze snappen het niet. Mensen hebben nooit gewerkt. Sommige hebben niet eens de lagere school afgemaakt vroeger. Zeg maar als ik het [over] de mensen in mijn leeftijd heb, is het gewoon moeilijk om aan een baan te komen. Ze weten niet hoe het werkgebeuren is. Hoe dat traject in elkaar zit. #4

Vanwege de culturele achtergrond, de ervaren discriminatie en het niet willen of kunnen werken onder een baas, kiezen veel Roma/Sinti ervoor om een eigen onderneming op te zetten. In veel gevallen gaan Roma/Sinti aan het werk als ZZP'er in de bouwsector. De Roma/Sinti die in loondienst zijn, of een eigen onderneming hebben, zijn vaak actief in de bouwsector, de agrarische sector, de autohandel of zijn muzikant. Daarnaast zijn er ook voorbeelden bekend van Roma/Sinti die werk(t)en in een winkel of fabriek. Een Sinti-respondent vertelt over de beroepskeuze van Sinti:

Ja, muzikant heb je dan regelmatig, alhoewel de jeugd zelf vind ik dat het wel wat minder wordt, maar er zijn natuurlijk bepaalde groepen die bekend zijn en die families die zetten eigenlijk de tradities voort van bijvoorbeeld muziek en verder wat de kinderen veel doen, dat is ook wel dat ze in de meubelmakerij zitten en ja een beetje in de handel. Er zit wel een grote handelsgeest in Sinti. #13

Een professional met kennis over Sinti geeft aan dat er vanuit de cultuur bepaalde beroepen zijn die niet uitgevoerd mogen worden:

Heel veel werkzaamheden mogen ze vanuit de cultuur niet doen. Ze kunnen niet in de zorg werken, ze zouden nooit bij een sociale werkplek te vinden zijn, vuilnis ophalen dat soort taken dat is ook uit den boze en ze zijn niet zo geschoold dat ze dat werk kunnen doen

waar ze wel.. ja, wat ze wel zouden mogen doen. Dus ik zie dat er ja, het merendeel zit gewoon toch echt nog thuis. #24

Met betrekking tot de toekomstverwachting geven veel respondenten, zowel Roma, Sinti als professionals aan geen grote veranderingen te voorzien. Met name professionals geven aan dat er vooral ingezet wordt op de jongeren, maar dat veranderingen mondjesmaat plaatsvinden en niet op korte termijn. Voorlichting zou hierbij ook een belangrijke rol kunnen spelen. Verschillende respondenten behorende tot de doelgroep geven aan dat veel Roma/Sinti niet goed op de hoogte zijn van de mogelijkheden en hoe de arbeidsmarkt werkt. Een respondent vertelt:

Ik denk dat je de Roma onder de 16 jaar moet helpen, dus van 0 tot 16. Dit is de nieuwe generatie. Maar deze jaargang kun je de volgende vijf jaar eigenlijk nog niet meetellen. Hier moet je opbouwen. De generatie daarna wél, daar kun je meer op rekenen. De huidige generatie, van 16 tot 60 jaar, moet je stimuleren, helpen empoweren: naar eigen bedrijfjes, toch. Roma kunnen heel hard werken. Maar er is nog te veel trots, ongeloof en wantrouwen. Het is hoe je het ook keert: je eigen baas zijn, je 'eigen ding' doen. Ze moeten ook meer zien 'wat opleiding met je kan doen'. In kaart brengen wat er kan als dit en dat gedaan wordt. #22

Discriminatie en vooroordelen

Zowel Roma, Sinti als professionals geven aan dat er relatief vaak sprake is van discriminatie op de arbeidsmarkt. Zo vertelt een professional over discriminatie van Roma op de arbeidsmarkt:

Er zijn er een paar die hebben een baan gekregen, omdat ze zeiden dat ze Italiaan waren. En na lange tijd pas durfden te zeggen dat ze Roma waren, maar toen hadden ze zich al bewezen als zijnde goede arbeidskrachten. Want, zeggen ze, elke keer als wij zeggen dat we Roma zijn, worden we niet aangenomen. Dus er zit wel een vorm van discriminatie in, het is alleen lastig om dat aan te tonen. Maar bij hun is dat wel, zeker bij een aantal, is dat een beweegreden om gewoon helemaal niet meer te solliciteren. Zo van: We zijn er klaar mee, ik ben een Roma en daar ga ik niet voor onder doen. Ik ben wie ik ben. Ja, dan maar niet. #3

Veel professionals merken op dat er van twee kanten sprake is van wantrouwen. Onder ondernemers bestaan er vooroordelen over Roma/Sinti. Deze zijn echter vaak gebaseerd op ervaringen uit het verleden. Een professional vertelt hierover:

Dat blijft wel, maar dat hebben ze ook deels zelf, en dat weten ze ook, deels aan zichzelf te danken, want zij, elke keer als zij rolbevestigend

bezig zijn, het cliché van de Roma vrouw jat, want ze heeft een 'gaprok' aan, wordt helaas wel regelmatig bevestigd. Roma vrouwen houden zich bezig met babbeltrucs. Ja helaas wordt dat vaak bevestigd. De gevangenis zit regelmatig vol met vrouwen die zich bezighouden met babbeltrucs. Dat maakt het wel lastig om dat vooroordeel weg te halen. En dat weten ze ook van zichzelf. #3

Ook zouden Roma en Sinti weinig moeite doen om zich aan te passen aan voorschriften en worden de vooroordelen volgens verschillende professionals met regelmaat bevestigd.

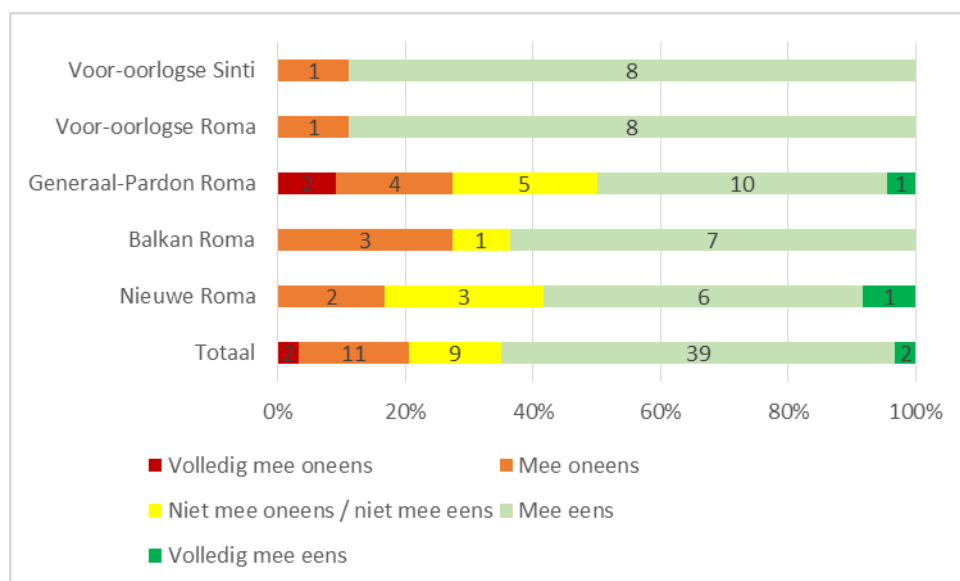
Volgens een aantal professionals is er bovendien een gebrek aan zelfreflectie onder Roma en Sinti en wordt discriminatie deels ook als excuus gebruikt. Een professional vertelt hierover:

Als het dan eens misgaat bij een stage of arbeidsproces, dan ligt het niet aan hun, want een stukje zelfreflectie dat is heel lastig. #8

Een Roma-respondent geeft echter een ander beeld. Vooroordelen over mensen met een Roma-achtergrond zouden doorspelen in elk aspect van het dagelijks leven. Dit houdt onder andere in dat Roma op het terrein van arbeid niet dezelfde kansen krijgen als anderen in de Nederlandse maatschappij. De respondent geeft aan dat dit niet een gevolg is van de economische crises, maar dat dit al eerder gaande was. In sommige gevallen zou er sprake zijn van onbewuste discriminatie: de vooroordelen zijn dusdanig geïnstitutionaliseerd dat mensen niet meer doorhebben dat het vooroordelen zijn of bewust zijn dat zij oordelen op basis van culturele achtergrond. Volgens de respondent zou er een stigma bestaan over Roma waardoor zij automatisch worden gelinkt aan diefstal, zakkenrollerij en oplichting. Hierdoor is er wantrouwen jegens Roma vanuit werkgevers.

De algemene consensus, onder zowel professionals als respondenten uit de doelgroep is wel dat het vanwege deze vooroordelen lastiger is voor Roma en Sinti om een reguliere baan te vinden.

In de enquête is aan de respondenten eveneens gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat Roma/Sinti gediscrimineerd worden op de arbeidsmarkt. In figuur 3.4 staan de antwoorden op de stelling 'In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op de arbeidsmarkt' weergegeven.

Figuur 3.4: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op de reguliere arbeidsmarkt.

Bron: Risbo

Uit figuur 3.4 komt een beeld naar voren dat overeenkomstig is met het beeld uit de interviews. Een groot deel van de respondenten geeft aan van mening te zijn dat Roma/Sinti gediscrimineerd worden op de arbeidsmarkt. Bijna tweederde van de antwoorden bevestigt de stelling (mee eens, 39 keer geantwoord; volledig mee eens, 2 keer geantwoord). Ongeveer twintig procent van de antwoorden ontkracht de stelling (volledig mee oneens, 2 keer geantwoord; mee oneens, 11 keer geantwoord). Ongeveer 15 procent van de antwoorden is neutraal. Er lijken enige verschillen tussen de groepen te bestaan, vanwege het relatief kleine aantal respondenten kunnen deze verschillen niet als representatief worden geacht.

Nieuwe Roma

Zoals al eerder is gemeld, verschilt de positie van Nieuwe Roma in veel opzichten van de andere onderzochte subgroepen. Om deze reden wordt de arbeidsmarktpositie van Nieuwe Roma apart besproken. In veel gevallen lijkt de (arbeidsmarkt)positie van Nieuwe Roma op die van EU-arbeidsmigranten. Veel Nieuwe Roma lijken hun locatie van vestiging te bepalen op het werkaanbod. Vanwege de relatief korte vestigingsduur in Nederland, zijn velen niet in Nederland geworteld en trekken zij verder als de kansen op werk elders groter (lijken te) zijn. Een professional is om die reden van mening dat veel van de Nieuwe Roma in Nederland om die reden werken:

Ja, ze werken hard om werk te hebben. En, wie ambitieus is, krijgt ook genoeg werk, want anders zouden ze hier niet blijven, gaan ze verder

naar een ander land. Dus het is niet makkelijk voor hun, maar ze vinden wel werk. #7

Professionals geven echter aan dat een groot deel van de Nieuwe Roma zwart/illegal werk zouden verrichten waarbij er sprake is van slechte arbeidsomstandigheden. Toch zijn velen geneigd dit werk te accepteren om dat er geen vooruitzichten zijn op legaal werk. Ook zouden de kansen in Nederland nog steeds vele malen beter zijn dan in het land van herkomst. Vanwege de slechte positie van veel Roma in Bulgarije, Slowakije en Roemenië zouden Nieuwe Roma in Nederland vaak een gebrek aan zelfvertrouwen hebben. Een respondent vertelt over het streven van Nieuwe Roma naar een 'normaal' leven:

Ze durven niet. Wat ik vind in het algemeen is dat hun zelfvertrouwen is zo minimaal, zeg maar, ze dromen niet eens om ooit een normaal leven te hebben en normale baan.#7

Het werk dat door Nieuwe Roma gedaan wordt betreft vaak korte (zwarte) dienstverbanden in de bouw- of agrarische sector. Daarnaast zou er ook veel ijzerhandel plaatsvinden. Een deel van de vrouwen zou in de prostitutie terecht komen, aldus een respondent. Een professional typeert de banen van Nieuwe Roma als volgt:

Echt banen waar snel best wel wat geld mee te verdienen is en waar je ook na een paar maanden mee kunt stoppen. Echt langdurige banen heb ik niet vaak gehoord. En zeer laaggeschoold. De Roma die wat ouder zijn, die kunnen nog wel lezen en schrijven, maar de nieuwe of de jongere Roma kunnen ook vaak minder goed lezen en schrijven. #10

Een andere respondent merkt eveneens een verschil op tussen de oudere en jongere generatie Nieuwe Roma. De oudere generatie zou vaak nog beter onderwijs genoten hebben (ten tijde van het communisme) en daardoor een iets betere positie hebben op de arbeidsmarkt. Daarnaast zou er ook een verschil in mentaliteit zijn volgens een respondent:

Ook de jongste van hun hebben niet echt de ethos om te werken. De oudere mannen, meestal ze hebben wel ooit gewerkt in Roemenië, maar die jongeren hebben nooit ergens gewerkt, alleen rond Europa gereisd en daar een beetje verdiend van weet ik veel welke activiteiten. Ze willen graag snel, heel snel, en niet met veel moeite, naar huis komen. #7

Verschillende respondenten geven aan dat veel Nieuwe Roma niet goed bekend zijn met de Nederlandse maatschappij. Vaak weten ze niet hoe regelingen werken, wat hun rechten en plichten zijn, waar ze terecht

kunnen voor hulp. Ze hebben vaak weinig contacten met niet-Roma/migranten. Dit maakt ze gevoelig voor uitbuiting. Een professional is van mening dat veel Nieuwe Roma niet de weg weten in de Nederlandse samenleving:

Ik denk niet dat ze dat weten. We hebben dus die Bulgarenfraude gehad, maar dat is echt uitzonderlijk. Ik weet bijna zeker dat die mensen die daarbij zijn geweest, dus niet diegenen die dat bedacht hebben, maar die er gebruik van hebben gemaakt, dat die echt niet weten wat ze allemaal getekend en gedaan hebben. #10

Met het oog op de toekomst geven respondenten verschillende antwoorden. Enerzijds wordt aangegeven dat naarmate Nieuwe Roma langer in Nederland verblijven, zij steeds beter de weg in de samenleving zullen vinden. Andere respondenten geven aan te verwachten dat het door de economische ontwikkelingen in de toekomst nog moeilijk zal blijven om legaal werk te vinden:

Tegenwoordig, ik praat gewoon in het algemeen, maakt [het] niet uit, Roma of niet, als je ergens op de deur bij het uitzendbureau klopt, en je zegt dat je uit Bulgarije komt, [dan is] de deur is al dicht. [...] Misschien door al de negativiteit wat ze gehoord hebben op tv. Door de media. #26

Uitkeringsafhankelijkheid

Eerder is al gemeld dat een groot deel van de Roma/Sinti afhankelijk is van een uitkering. In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie is eveneens geconcludeerd dat relatief veel Roma/Sinti een uitkering ontvingen. Drie professionals die werkzaam zijn in verschillende gemeenten geven aan geen Roma te kennen die inkomen uit (legale) arbeid hebben. Ook het aandeel jongeren met een Wajong-uitkering is relatief groot. Veel professionals geven aan dat er in veel gevallen sprake is van bijverdiensten en onbekende inkomensvormen.

Een aantal respondenten verwacht dat er in de nabije toekomst strenger gehandhaafd zal worden op het verstrekken van uitkeringen. De respondent verwacht dat Roma het hierdoor in de toekomst moeilijk zullen krijgen omdat ze moeilijk aan legaal werk in loondienst komen. Hierdoor zouden Roma in de bijstand mogelijk hun uitkering kwijt kunnen raken. Een aantal respondenten verwacht dat de regels met betrekking tot de Wajong-uitkering aangescherpt zullen worden wat van invloed zal zijn op veel jonge Roma/Sinti. Een respondent vertelt hierover:

Nou, de jongeren die dit jaar van school af gaan zijn allemaal afgewezen [voor een Wajong-uitkering]. Dus die zullen

arbeidstoeleiding of iets moeten gaan doen en daar komt ook een project voor. En ja, dat zal wel verandering gaan brengen. Het zal nog voor weerstand gaan zorgen, maar ik denk dat daar ook wel een stuk gaat veranderen.#8

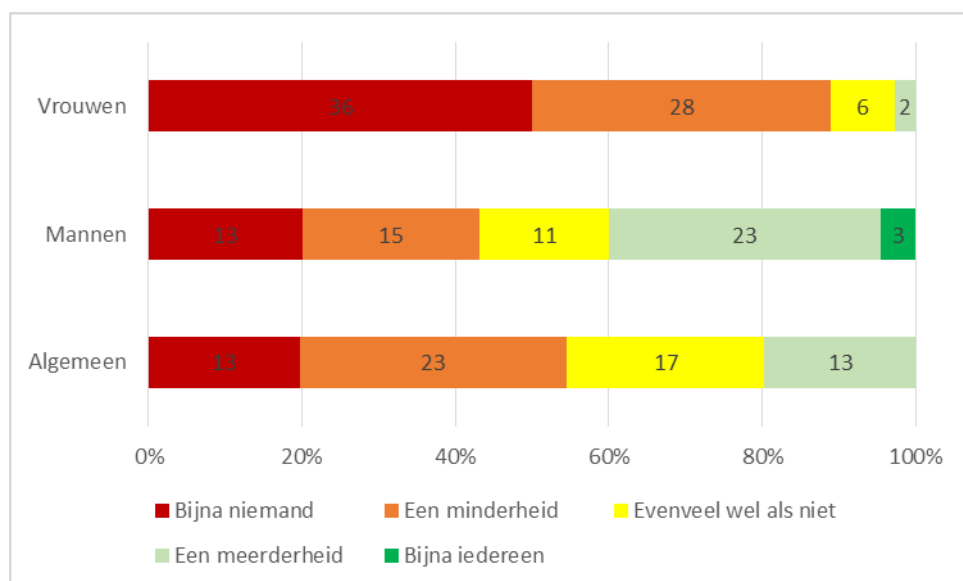
Sommige respondenten zijn van mening dat een aantal Roma/Sinti geen noodzaak voelt om te gaan werken omdat zij een uitkering krijgen. Ook wat dit betreft zou strengere regelgeving voor verandering kunnen gaan zorgen. Een respondent vertelt over een groep Roma met een Wajong-uitkering:

Die zijn ook niet zo voortvarend om te gaan zoeken naar een baan. Maar dat heeft ook met de wetgeving op dit moment te maken. De wetgeving is nog niet zover dat ze zeggen van: Ook Wajong daar verwachten we van alles van. Dat gaat wel komen. De wetgeving wordt gewoon weer aangepast. 1 juli is de eerste trap, de volgende komt dan nog daarna, maar dan heb je kans dat Wajong daarbij komt. Nou en dan gaan we wel onrust krijgen, dat wel. #3

Verschil mannen en vrouwen

In een aantal interviews wordt ingegaan op de verschillen tussen de arbeidsmarktpositie van mannen en vrouwen. Bij een deel van de Roma/Sinti gezinnen zou er nog een traditioneel beeld bestaan van de rol van vrouw. Binnen deze gezinnen zouden vrouwen met name voor het gezin en het huishouden zorgen en niet werken. Overigens is er binnen dit onderzoek ook gesproken met vrouwelijke Roma-respondenten die hetzij zelfstandig, hetzij in loondienst werken.

De deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre zij verschillen zien tussen de arbeidsmarktpositie van mannen en vrouwen. Figuur 3.5 gaat in op het belang dat wordt gehecht aan het hebben van een reguliere baan. Hierbij is er onderscheid gemaakt naar mannen en vrouwen.

Figuur 3.5: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat je een reguliere baan hebt, hetzij in loondienst, hetzij als zelfstandige. (Totaal groepen, naar geslacht)
Bron: Risbo

Veel respondenten zijn van mening dat Roma/Sinti het hebben van een reguliere baan voor vrouwen van weinig belang vinden. Bijna negentig procent geeft aan dat bijna niemand (36 keer geantwoord) of een minderheid (28 keer geantwoord) van de Roma/Sinti het van belang vindt dat vrouwen een reguliere baan hebben. Dit is een groot verschil met mannen waarbij dit iets minder dan 50 procent van de antwoorden betreft (bijna niemand, 13 keer geantwoord; een minderheid, 15 keer geantwoord).

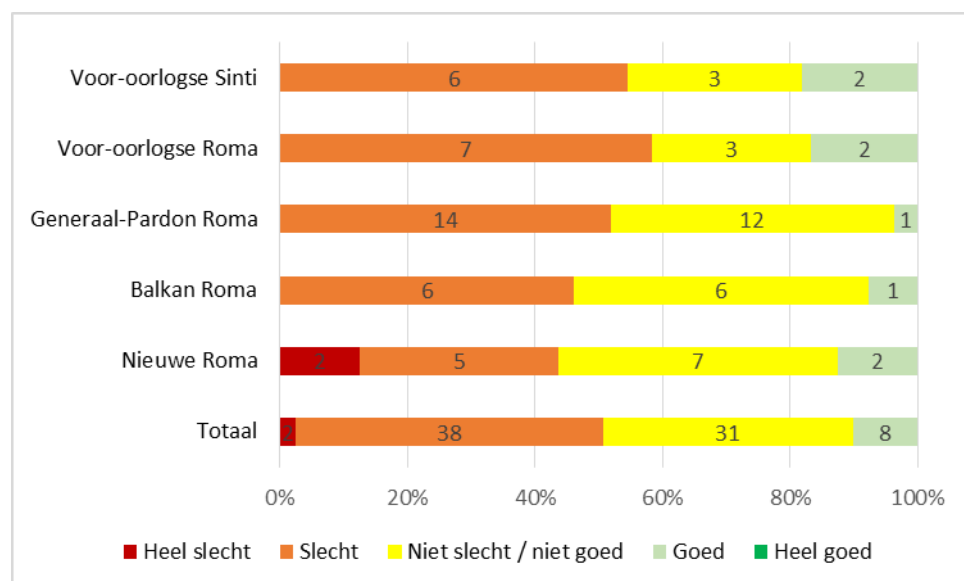
In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie was het algemene beeld dat veel Roma en Sinti met zowel psychische als lichamelijke gezondheidsproblemen te maken hadden, die veelal voortkwamen uit een ongezonde leefstijl en stress. Daarnaast werd geconstateerd dat er veel tienerzwangerschappen voorkwamen en dat seksuele voorlichting en anticonceptie vaak taboe waren. Ook werd geconcludeerd dat er wisselend gebruik gemaakt werd van gezondheidsvoorzieningen en dat een deel van de Roma/Sinti geen zorgverzekering had.

In deze eerste vervolgmeting van de Monitor Sociale Inclusie is respondenten gevraagd naar de leefstijl van Roma en Sinti, waaronder voeding, beweging en middelengebruik. Daarnaast is er gekeken of er specifieke gezondheidsklachten zijn die veel voorkomen onder Roma/Sinti. Tot slot wordt er ingegaan op het gebruik van gezondheidsvoorzieningen en welke drempels er eventueel bestaan. In paragraaf 4.1 wordt een beeld gegeven van de actuele gezondheidssituatie, de ontwikkeling sinds 2013 en de toekomstverwachting. In paragraaf 4.2 worden een aantal aspecten van de gezondheidssituatie nader besproken.

4.1 Gezondheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

In deze paragraaf wordt ingegaan op de gezondheidssituatie van Roma/Sinti anno 2015, de ontwikkeling daarvan sinds 2013 en de verwachte ontwikkeling voor de komende vijf jaar. De figuren uit deze paragraaf zijn gebaseerd op de antwoorden uit de enquête. Deze data wordt aangevuld met informatie uit de interviews met professionals en Roma/Sinti.

Figuur 4.1 gaat in op de gezondheidssituatie van Roma/Sinti. Hierbij is uitgegaan van een brede definitie van gezondheid, zowel de fysieke als geestelijke gezondheid.

Figuur 4.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de gezondheidssituatie van Roma/Sinti in uw gemeente?

Bron: Risbo

Wanneer we kijken naar figuur 4.1, dan zien we dat een klein deel van de respondenten positief is over de gezondheidssituatie van Roma/Sinti (goed, 8 keer geantwoord). Geen enkele respondent heeft ‘heel goed’ als antwoord gekozen. Iets meer dan de helft van de antwoorden is negatief ten opzichte van de gezondheidssituatie (heel slecht, 2 keer geantwoord; slecht, 38 keer geantwoord). Ongeveer 40 procent van de antwoorden is neutraal (niet slecht/niet goed, 31 keer geantwoord). Er zijn weinig verschillen zichtbaar tussen de groepen. Het valt op dat twee respondenten met kennis over Nieuwe Roma hebben geantwoord dat de gezondheidssituatie ‘heel slecht’ is.

In de interviews kwamen verschillende gezondheidsproblemen aan bod die relatief vaker bij Roma/Sinti voorkomen. Hierbij dient wederom opgemerkt te worden dat er grote verschillen bestaan tussen groepen en dat er niet gesproken kan worden over één gezondheidspositie van Roma/Sinti. Een aantal respondenten geeft aan dat er weinig specifieke problemen onder Roma/Sinti bestaan. Andere respondenten schetsen een minder rooskleurig beeld. Het is echter de vraag in hoeverre gesignaleerde problemen voortkomen vanuit de cultuur of eerder samenhangen met de sociaaleconomische positie van Roma/Sinti. Uit hoofdstuk 2 blijkt een oververtegenwoordiging van Roma/Sinti binnen de lagere onderwijsniveaus. In hoofdstuk 3 is gesproken over de zwakkere

arbeidsmarktpositie. Het is daarom aannemelijk dat een relatief groot deel van de Roma/Sinti een zwakke sociaaleconomische positie heeft. Uit ander onderzoek is bekend dat de sociaaleconomische positie van grote invloed is op de gezondheidssituatie.⁸

Nagenoeg alle gesproken Roma/Sinti geven aan dat er binnen de cultuur vaak sprake is van een ongezonde leefstijl. Dit wordt in veel gevallen veroorzaakt doordat er vet en ongezond gegeten wordt. Daarnaast is er weinig aandacht voor sporten en bewegen. Een respondent merkt op dat veel Roma een verstoord dag- en nachtritme hebben doordat zij bijvoorbeeld geen werk hebben. Er lijkt echter langzaam aan meer bewustzijn te komen over het belang van een gezonde leefstijl, met name onder de jongere generaties. Meerdere Roma respondenten geven aan dat Roma niet oud worden en dat er veel leden uit de gemeenschap ziektes hebben, veroorzaakt door ongezond eten (bijvoorbeeld, suikerziekte, maag/darm problemen). Sommige professionals geven aan dat er veel afgekeurde Roma/Sinti lijken te zijn, maar vermoeden dat er in sommige gevallen sprake is van fraude in verband met het verkrijgen/behouden van de uitkering.

Veel respondenten geven aan dat Roma/Sinti snel naar de huisarts gaan wanneer er iets mankeert met de kinderen. Professionals geven aan dat kinderen relatief vaak ziek gemeld worden op school. Sommige Roma/Sinti ouders zouden beschermend zijn naar hun kinderen en ze daardoor snel thuis houden. Anderzijds geven Roma/Sinti aan dat wanneer het niet de kinderen betreft, veel mensen juist te laat naar de huisarts gaan. Dit zou deels voortkomen uit wantrouwen jegens de instanties. Ook zou een deel van de Roma/Sinti geen zorgverzekering hebben.

Qua middelengebruik geven zowel professionals als Roma/Sinti aan dat er veel gerookt wordt en dat binnen sommige gemeenschappen alcoholmisbruik plaatsvindt. Soft- en harddrugs gebruik zou weinig tot niet voorkomen. Respondenten geven aan dat onder de jongeren minder wordt gerookt en vaker softdrugs worden gebruikt.

Een aantal respondenten geeft aan dat er binnen de Roma/Sinti cultuur taboes bestaan met betrekking tot seksuele voorlichting en geestelijke gezondheidszorg. Veel professionals geven aan dat met name onder meisjes weinig kennis is over seksualiteit. Ook onder jongens zou kennis over seksualiteit gering zijn. Consultatiebureaubezoek en het halen van inentingen voor kinderen lijken daarentegen normaal te zijn, volgens de

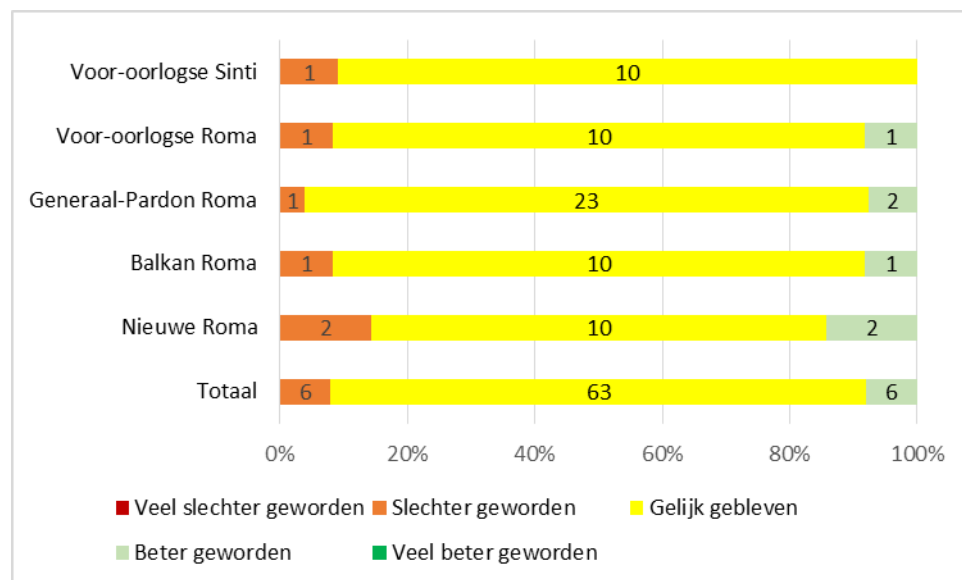
⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009*. Den Haag/Heerlen.

respondenten. Onder sommige groepen zou een taboe bestaan op het gebruik van geestelijke gezondheidszorg, waardoor mensen niet altijd de zorg krijgen die ze nodig hebben. Bij andere groepen lijkt dit echter niet aan de orde te zijn.

Relatief veel professionals merken op dat er sprake is van geestelijke problemen bij Roma/Sinti. In veel gevallen zou dit voortkomen uit stress. Met name personen die staatloos zijn, zouden vaak lijden aan psychische klachten. De onzekerheid over hun rechtspositie, bijvoorbeeld vanwege mogelijke uitzetting, leidt tot gezondheidsproblemen. Bovendien is het voor staatloze personen niet mogelijk om aanspraak te maken op een groot deel van de gezondheidsvoorzieningen (bijvoorbeeld een zorgverzekering). Zowel professionals als Roma maken zich ernstige zorgen over de verslechterende gezondheid van deze groep Roma. Ook een ander deel van de Roma/Sinti zou te kampen hebben met psychische problemen vanwege stress. Dit wordt in veel gevallen veroorzaakt door oorlogstrauma's, inkomensonzekerheid, problemen met veiligheidsinstanties en/of schulden.

Ontwikkeling van de gezondheidssituatie sinds 2013

In figuur 4.2 wordt ingegaan op de ontwikkeling van de gezondheidssituatie van Roma/Sinti sinds 2013.

Figuur 4.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de gezondheidssituatie van Roma/Sinti in uw gemeente sinds 2013?

Bron: Risbo

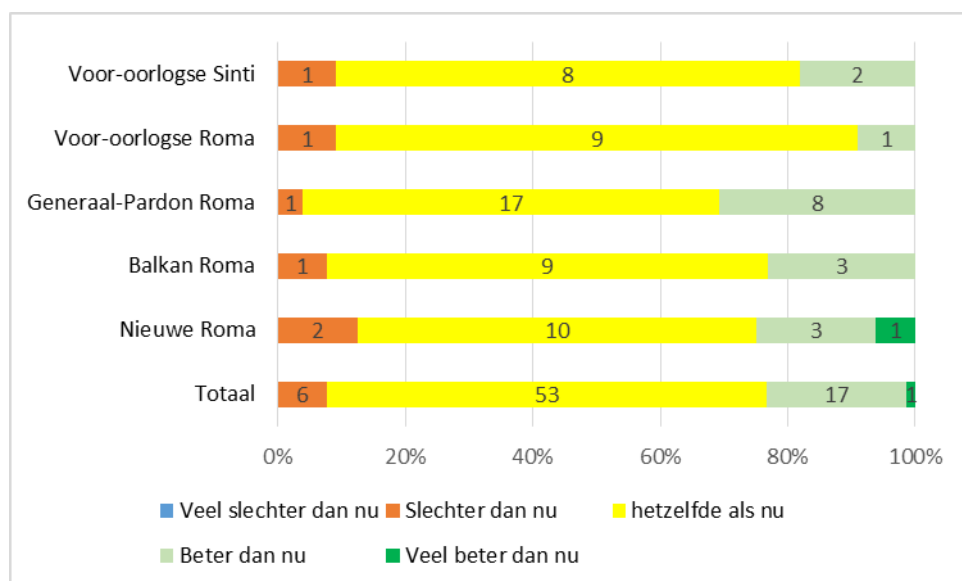
Uit de figuur blijkt de gezondheidssituatie van Roma/Sinti weinig veranderd is, ruim 80 procent van de antwoorden is neutraal (gelijk gebleven, 63 keer geantwoord). Geen enkele respondent heeft geantwoord dat de gezondheidssituatie van Roma/Sinti sinds 2013 veel

slechter of veel beter is geworden. NB: Hierbij zij opgemerkt dat deze gezondheidssituatie in de nulmeting als zorgelijk werd gezien. Er is zes keer geantwoord dat de situatie slechter is geworden. Eveneens zes keer is geantwoord dat de situatie beter is geworden. We zien geen grote verschillen tussen de groepen.

Hetzelfde beeld komt naar voren uit de interviews. Over het algemeen lijkt de gezondheidssituatie van Roma en Sinti enigszins stabiel. De respondenten zien enkele (licht) positieve ontwikkelingen in de gezondheidssituatie van Roma en Sinti, maar op basis van de interviews is niet vast te stellen of deze ontwikkelingen na 2013 hebben plaatsgevonden of al eerder zijn gestart. De respondenten zien een aantal verbeteringen. Ten eerste lijkt er onder Roma/Sinti al iets meer bewustzijn over de gezondheidsrisico's van hun leefstijl, bijvoorbeeld op het gebied van voeding en bewegen. Volgens een aantal respondenten roken er minder jongeren, of wordt er later met roken begonnen. Ook zouden jongeren vaker sporten, mede door initiatieven vanuit scholen of gemeenten. Daarnaast lijkt het aantal Roma en Sinti dat het consultatiebureau bezoekt te zijn toegenomen. Een klein aantal respondenten merkt op dat sommige Roma/Sinti jongeren vaker softdrugs gebruiken dan voorheen.

Verwachtingen voor de toekomst

Figuur 4.3 heeft betrekking op de verwachte ontwikkeling van de gezondheidssituatie van Roma/Sinti over vijf jaar.

Figuur 4.3: Hoe verwacht u dat de gezondheidssituatie Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

In ruim tweederde van de gevallen denkt men niet dat de gezondheidssituatie over vijf jaar anders zal zijn (hetzelfde als nu, 53 keer geantwoord). Zoals al eerder vermeld, is men over het algemeen niet positief over de huidige gezondheidssituatie. Daarnaast is er bij 20 procent geantwoord dat de situatie over vijf jaar 'beter dan nu' zal zijn (17 keer geantwoord). Iets minder dan tien procent van de antwoorden is negatief (slechter dan nu, 6 keer geantwoord). Geen enkele respondent heeft 'veel slechter dan nu' geantwoord. Eén respondent heeft 'veel beter dan nu' geantwoord. Er zijn geen grote verschillen zichtbaar tussen de groepen.

Er zijn in de interviews weinig en niet specifieke verwachtingen geuit met betrekking tot de ontwikkeling van de gezondheidssituatie van Roma en Sinti in de toekomst. De hoop van sommige respondenten is dat de positieve ontwikkelingen zich voortzetten, zoals een afname in roken en een toename in beweging. Veel Roma/Sinti zelf geven aan dat steeds meer mensen zich bewust zijn van de gevaren van slecht en ongezond eten. Enkele respondenten maken zich zorgen over de toename in drugsgebruik.

4.2 Gezondheidssituatie: verdiepende analyse

Leefstijl

Een groot deel van de respondenten merkt op dat het hebben van een gezonde leefstijl weinig prioriteit heeft onder Roma/Sinti. Veel Roma/Sinti respondenten merken op dat de traditionele gerechten uit de cultuur vaak vet en ongezond zijn. Er wordt veel gesproken over veel en vet eten, wat in de cultuur gebruikelijk is, in combinatie met een gebrek aan lichaamsbeweging. Dit zorgt er voor dat overgewicht en daaraan gerelateerde gezondheidsklachten veel voorkomen, maar ook Roma en Sinti zonder overgewicht hebben volgens de respondenten vaak een ongezonde leefstijl. Daarbij wordt aangegeven dat bij een deel van de Roma en Sinti nog veel onwetendheid bestaat over de gezondheidseffecten van hun leefstijl. Toch lijkt er meer bewustzijn te komen onder Roma/Sinti over de gevolgen van een ongezonde leefstijl. Zo merkt een Roma-respondent op:

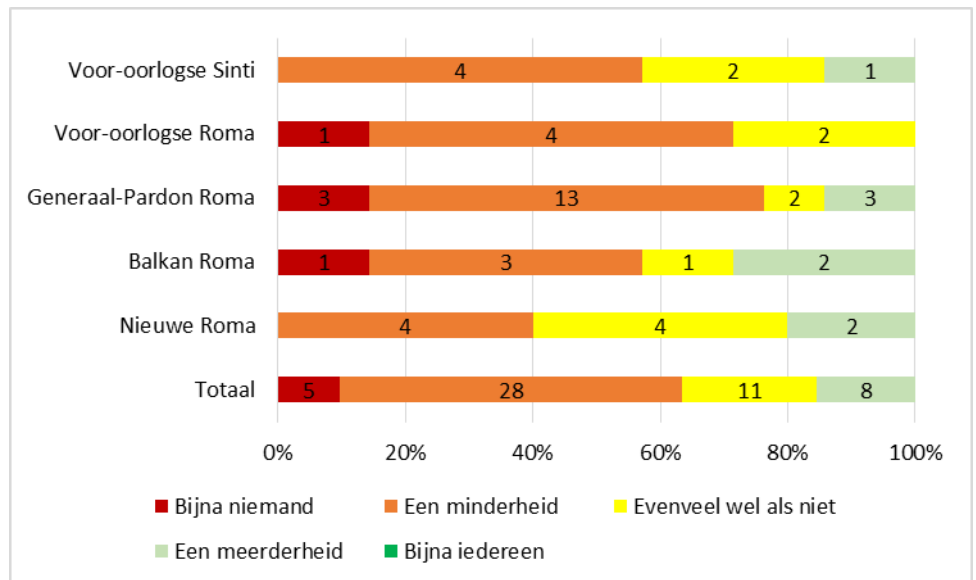
Het voedingspatroon moet aangepakt worden. Wij eten gewoon te vet, te veel. Het is lekker, maar het is ongezond. Daarbij moet je ook denken aan hart- en vaatziekten, aan diabetes, aan astma, aan

andere dingen, overgewicht, dat ontstaat allemaal door overgewicht.

#4

Enkele respondenten geven aan dat er onder de jeugd al meer aan sport en beweging wordt gedaan, maar nog steeds relatief weinig en vaak in combinatie met ongezond eten en drinken. In een enkele gemeente worden sportactiviteiten georganiseerd door Roma zelf. De betrokkenen geven aan dat zij steeds meer het belang van een gezonde levensstijl zien.

Aan de deelnemers van de enquête is eveneens gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat Roma/Sinti een gezonde leefstijl van belang vinden. In figuur 4.4 staan de antwoorden op de stelling, 'In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om er een gezonde leefstijl op na te houden', weergegeven.

Figuur 4.4: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om er een gezonde leefstijl op na te houden.

Bron: Risbo

Ruim 60 procent van de antwoorden zijn negatief over het belang dat Roma/Sinti hechten aan een gezonde leefstijl (bijna niemand, 5 keer geantwoord; een minderheid, 28 keer geantwoord). Iets meer dan een derde van de antwoorden is neutraal of positief (evenveel wel als niet, 11 keer geantwoord; een meerderheid, 8 keer geantwoord).

Middelengebruik

Met betrekking tot middelengebruik merkt een groot deel van de respondenten op dat er geen tot weinig harddrugs gebruikt worden. Over alcohol- en rookverslaving onder Roma/Sinti zijn de meningen verdeeld. Sommige respondenten geven aan dat dit meevalt, anderen schetsen

een negatief beeld en spreken over alcoholmisbruik vanaf minderjarige leeftijd. Sommige respondenten geven aan dat alcoholgebruik onderdeel is van de cultuur:

Alcohol is wel altijd een issue geweest en zal een issue blijven. Dat is leed verdrinken, hoe je het ook wil noemen. Maar er wordt heel veel alcohol gebruikt. Niet alleen bij de feestjes, maar ook daarbuiten. #3

Het rook- en drinkgedrag wordt ook gerelateerd aan stress. Met name zorgen over inkomen en schulden zouden in sommige gevallen leiden tot alcoholmisbruik. Vanwege de economische crises zou dit de laatste jaren iets vaker voorkomen. Sommige respondenten valt het op dat de jeugd veel minder rookt dan oudere generaties. Anderen zien juist dat het gebruik van softdrugs onder de jeugd steeds normaler wordt, waar dat vroeger in de cultuur van Roma en Sinti streng verboden was. Zo zegt een professional:

Ik zie de tendens dat er meer softdrugs worden gebruikt. Dat vindt de cultuur verschrikkelijk. Die hebben een hekel aan drugs. Tenminste 99%. Hebben er heel veel moeite mee, maar weten ook wel dat ze het uiteindelijk niet kunnen uitbannen. Heel veel jeugd gebruikt verdovende middelen, maar dan met name weed, softdrugs. #3

Seksualiteit

Het bespreken van seksualiteit lijkt nog steeds een taboe onder Roma/Sinti. Een aantal professionals dat met jongeren werkt, geeft aan dat ouders liever hebben dat zij seksuele voorlichting geven. Ouders zouden het ongemakkelijk vinden en seksualiteit zou zeer moeilijk bespreekbaar zijn onder Roma en Sinti. Er vindt dan ook geen of erg weinig voorlichting plaats. Zo vertelt een respondent behorende tot de Balkan Roma over voorlichting op het gebied van seksualiteit:

Er is niets georganiseerd, helemaal niets. En dat is al zo lánɡ zo. Onvoorstelbaar! Informatie geven is zo belangrijk, over de leefstijl, de mentaliteit. Dat zou toch best kunnen? In de Romani-taal, dat wordt wel goed ontvangen! [...] De Roma meiden, ze weten er zó weinig van! #21

Volgens de respondenten krijgen veel meisjes op jonge leeftijd veel kinderen. Bij zwangerschap en geboortes wordt er vaak wel gebruik gemaakt van gezondheidszorg zoals een verloskundige. Roma en Sinti gaan over het algemeen wel met hun kinderen naar het consultatiebureau, voornamelijk in het eerste levensjaar en laten hen inenten.

Voorzieningengebruik

Roma en Sinti maken volgens de respondenten wisselend gebruik van gezondheidsvoorzieningen. Over het algemeen lijken Roma/Sinti bij zorgen over de gezondheid van kinderen snel naar de huisarts of de huisartsenpost te gaan, hierin wordt geen drempel ervaren. Het contact met de huisarts is vaak goed. Hierbij wordt door een aantal professionals opgemerkt dat ouders in deze gevallen vaak zo snel mogelijk geholpen willen worden en weinig geduld hebben. Een professional vertelt over de houding van een Roma-ouder met een kind dat zorg nodig heeft:

Want er is nu een probleem en we willen nu komen. En ik heb bij een gezin waar een heleboel gaande was, uiteindelijk hebben ze me toestemming gegeven, bel met de huisarts. En toen had de huisarts het kind al twee jaar niet gezien. En toen bleek dus dat ze gewoon vaak naar de [huisartsen]post gingen. [...] Ja de post is natuurlijk [voor] in het weekend, dus alleen bij spoed in het weekend ga je naar de post en niet bij oorspijn die er al drie dagen is. Maar ik denk, zij laten zich niet geruststellen. #5

Waar met kinderen snel naar de huisarts wordt gegaan, wachten oudere Roma/Sinti daarentegen juist vaak lang voordat zij hulp zoeken. Van preventieve gezondheidszorg lijkt minder gebruik gemaakt te worden en ook betwijfelen sommige professionals of de Roma en Sinti wel gebruik maken van doorverwijzingen van de huisarts naar specialisten. Deze twijfels bestaan met name over het gebruik van geestelijke gezondheidszorg, vanwege een taboe dat hierop zou bestaan binnen sommige gemeenschappen.

Professionals geven aan dat een deel van de Roma/Sinti geen zorgverzekering heeft. Dit zou met name voorkomen onder mensen die staatloos zijn.

Geestelijke gezondheidszorg (GGZ)

Relatief veel professionals merken op dat er sprake is van geestelijke problemen bij Roma/Sinti. In veel gevallen zou dit voortkomen uit stress. Een aantal respondenten geeft aan dat een deel van de jonge vrouwen veel stress ervaart doordat zij enerzijds mee willen doen in de Nederlandse maatschappij, maar anderzijds ook worden geacht volgens de culturele normen en waarden te leven. Tevens wordt door een respondent opgemerkt dat sommige Roma sociale druk ervaren om zich aan de tradities te houden.

Met name personen die staatloos zijn, zouden vaak lijden aan psychische klachten. De onzekerheid over hun rechtspositie, bijvoorbeeld vanwege

mogelijke uitzetting, leidt tot gezondheidsproblemen. Bovendien is het voor staatloze personen niet mogelijk om aanspraak te maken op een groot deel van de gezondheidsvoorzieningen waardoor noodzakelijke hulp achterwege blijft. Zowel professionals als Roma maken zich ernstige zorgen over de slechte gezondheidssituatie van de groep staatloze Roma. Ook een ander deel van de Roma/Sinti zou kampen met psychische problemen vanwege stress. Dit wordt in veel gevallen veroorzaakt door inkomensonzekerheid, problemen met veiligheidsinstanties en schulden. Deze problematiek komt met name voor onder Roma/Sinti met een zwakke sociaaleconomische positie. Professionals geven aan dat er vaak sprake is van een vicieuze cirkel die moeilijk te doorbreken is. In dit soort gezinnen is er in veel gevallen sprake van multiproblematiek. Ook is er volgens een aantal professionals vaak sprake van huiselijk geweld wat veel stress geeft. Daarnaast geven professionals aan dat er binnen sommige groepen een taboe bestaat rondom de geestelijke gezondheidszorg. Dit geldt echter niet voor alle groepen. Zo vertelt een professional over de omgang van Roma met de GGZ:

Je ziet wel vaak dat ze dan in eerste instantie symptoombestrijding doen door er maar een paar handen pillen in te duwen. Antidepressiva slikken want dan word je wel beter. Maar als dat niet werkt en de familie krijgt er last van, dan worden mensen opgenomen. Dan laten ze zich wel opnemen, gewoon omdat ze er last van hebben. Het is ook allemaal heel direct, het is gewoon actie reactie. Zo werkt het bij hen. #31

Een aantal respondenten met kennis over Balkan Roma, zowel professionals als personen uit de doelgroep, geven aan dat onder deze groep relatief vaak sprake is van geestelijke problemen vanwege oorlogstrauma's. Veel van de in Nederland woonachtige Balkan Roma hebben zelf oorlogsgeweld meegemaakt. Dit is een verschil met de andere onderscheiden groepen. De meeste Roma/Sinti behoren tot naoorlogse generaties. Een zeer klein deel van de vooroorlogse groepen en de Generaal-pardon groep heeft de Tweede Wereldoorlog meegemaakt. Dit betekent niet dat de Tweede Wereldoorlog geen invloed heeft op het dagelijks leven van Roma/Sinti overigens (zie ook hoofdstuk 9 over Historische en culturele achtergronden).

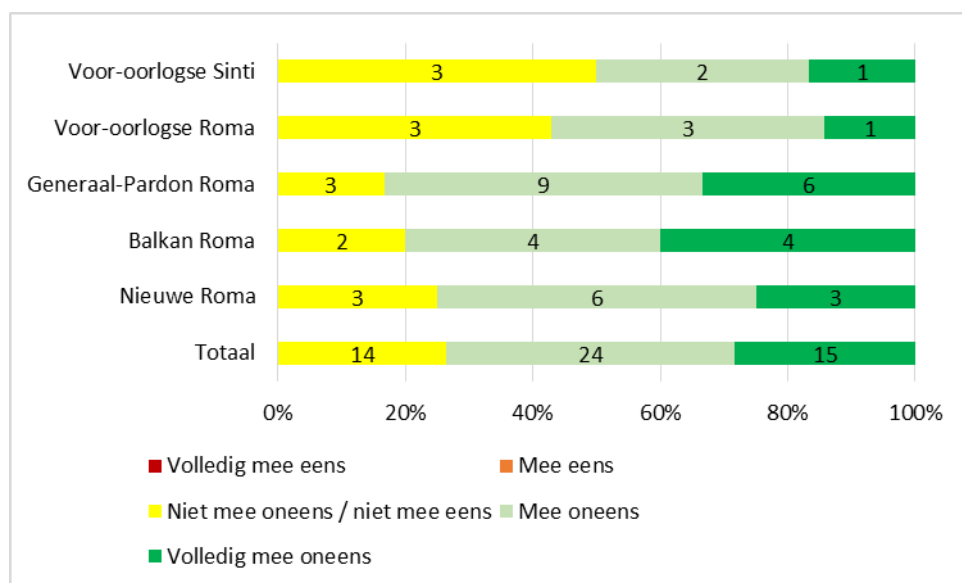
Gezondheidspositie van Nieuwe Roma

Vanwege de relatief recente vestiging van Nieuwe Roma in Nederland zijn er bepaalde gezondheidsaspecten die specifiek voorkomen bij deze

groep. Professionals geven aan dat een deel van de Nieuwe Roma onder erbarmelijke omstandigheden leeft. Dit zijn volgens hen mensen die vaak bezig zijn met overleven. Professionals schetsen een beeld van een deel van de Nieuwe Roma die onder slechte woonomstandigheden met veel anderen in een huis woont en niet genoeg inkomen heeft om rond te komen. Dit deel van de Nieuwe Roma is vaak niet ingeschreven, heeft geen zorgverzekering en heeft over het algemeen een slechte gezondheid. Desondanks geven veel van deze Roma aan dat zij het in Nederland beter hebben dan in hun herkomstland, aldus de professionals. Daarnaast is er ook een deel van de Nieuwe Roma waar het beter mee gaat en die een relatief goede gezondheidssituatie heeft. Wat betreft de gezondheidssituatie van Nieuwe Roma, is deze vaak vergelijkbaar met de situatie van EU-arbeidsmigranten, aldus een aantal professionals.

Discriminatie op het terrein van gezondheidszorg

In de enquête is de respondenten gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat Roma en Sinti gediscrimineerd worden op het terrein van gezondheidszorg (figuur 4.5).

Figuur 4.5: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van gezondheidszorg.

Bron: Risbo

Uit figuur 4.5 komt een duidelijk beeld naar voren. Een meerderheid van de respondenten antwoordt het (volledig) oneens te zijn met de stelling dat Roma/Sinti gediscrimineerd worden op het terrein van gezondheidszorg. Iets meer dan een kwart van de antwoorden is neutraal (niet mee oneens/niet mee eens, 14 keer geantwoord). Geen enkele

respondent heeft geantwoord dat Roma/Sinti gediscrimineerd zouden worden op dit gebied. NB. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de deelnemers aan de enquêtes overwegend professionals zijn met kennis over de doelgroep (en geen Roma/Sinti zelf). Er zijn geen grote verschillen zichtbaar tussen de groepen.

Uit de interviews komt hetzelfde beeld naar voren. Zowel professionals als Roma en Sinti geven aan dat er geen sprake is van discriminatie met betrekking tot de gezondheidszorg.

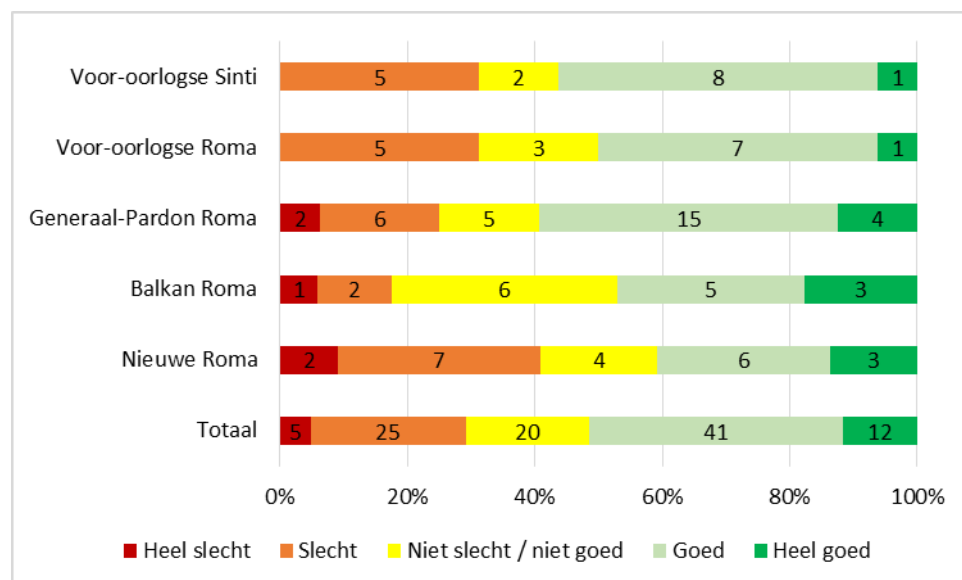
De algemene beeldvorming over de woonsituatie van Roma/Sinti in Nederland, is dat men vaak in een woonwagen woont. De realiteit is echter anders. Hoewel een deel van de Roma/Sinti op een kamp woont, is er minstens een even groot deel dat in huizen woont. In dit hoofdstuk zal verder worden ingegaan op de woonsituatie van Roma/Sinti anno 2015.

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd opgemerkt dat gemeenten verschillend beleid voerden met betrekking tot huisvesting van Roma en Sinti. Zo zou in sommige gemeenten het wonen in woonwagens ontmoedigd worden, terwijl het in andere gemeenten werd gefaciliteerd. Ook werd in de nulmeting geconcludeerd dat de wens om in een woonwagen of chalet te wonen vooral samenhangt met de wens om bij elkaar te wonen. Daar waar Roma of Sinti in woonwijken woonden, werd vaak overlast ervaren door de buurt en was vaak sprake van huurachterstanden.

In deze eerste vervolgmeting is de respondenten eveneens gevraagd welke vormen van huisvesting voorkomen, hoe dit aansluit bij de wensen en welke problemen zich voordoen. Daarbij is aandacht besteed aan het contact met buurtgenoten, eventuele overlast, huishoudenssamenstelling en discriminatie op het terrein van huisvesting. Tevens is de respondenten gevraagd of zij met betrekking tot de woonsituatie van Roma/Sinti een ontwikkeling zien sinds 2013 en wat de verwachtingen voor over vijf jaar zijn.

5.1 Woonsituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Ten eerste wordt er ingegaan op de actuele woonsituatie van Roma/Sinti in Nederland (zie figuur 5.1).

Figuur 5.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente?

Bron: Risbo

Uit figuur 5.1 komt een divers beeld naar voren. Ongeveer de helft van de antwoorden is (zeer) positief met betrekking tot de woonsituatie van Roma/Sinti (goed, 41 keer geantwoord; heel goed, 12 keer geantwoord). Iets minder dan 30 procent van de antwoorden is negatief over de woonsituatie van Roma/Sinti (heel slecht, 5 keer geantwoord; slecht, 25 keer geantwoord). Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan zien we dat de woonsituatie van Nieuwe Roma iets slechter wordt beoordeeld dan andere groepen.

De data uit de interviews geeft verder inzicht in de woonsituatie van Roma/Sinti. Net zoals bij andere onderwerpen, is het niet mogelijk om te spreken over 'de' woonsituatie van Roma en Sinti. Uit de gesprekken kan een grove driedeling op worden gemaakt. Een groot deel van de Sinti woont in woonwagencamp, of heeft de wens in een woonwagen te wonen. Onder deze groep wordt er vaak gesproken over discriminatie door de gemeente vanwege het zogenaamde 'uitsterfbeleid'. Dit houdt in dat woonwagencampen steeds verder krimpen en niet verder uitgebreid mogen worden. Onder deze groep maakt men zich over het algemeen veel zorgen over de toekomst. Los van deze zorgen, wordt door veel Sinti aangegeven dat de woonomstandigheden relatief goed zijn. Wel wordt er

aangegeven dat er te weinig ruimte is op woonwagencampen waardoor in de toekomst eventueel gevaarlijke situaties kunnen ontstaan. Veel Sinti wonen bij elkaar op 'het kamp', in de buurt van familieleden.

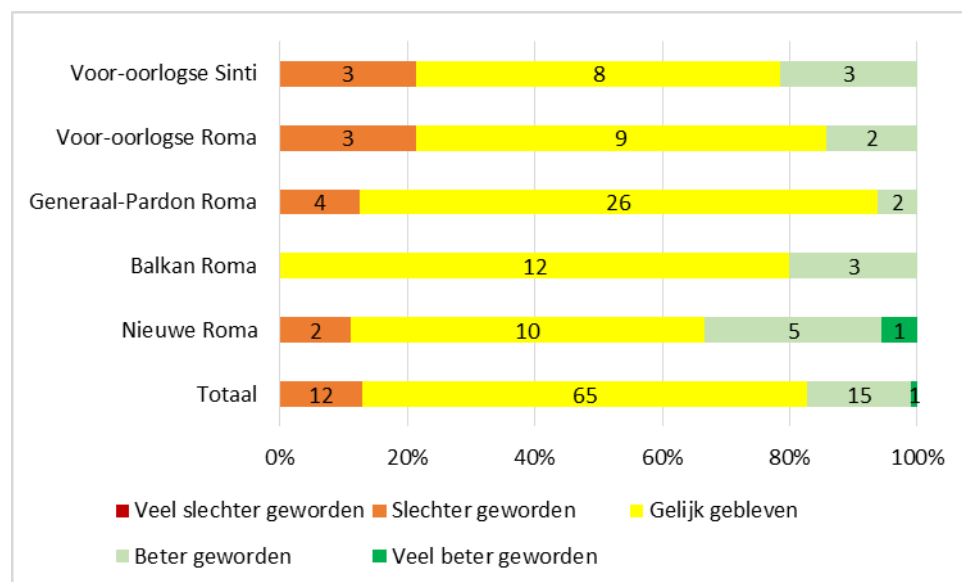
Professionals geven aan dat relatief veel van de Nieuwe Roma onder erbarmelijke omstandigheden wonen. Hierbij wordt een beeld geschetst van illegale huur, overbewoning, uitbuiting en slechte woonomstandigheden. Dit beeld toont veel overeenkomsten met de woonomstandigheden van de armere groepen EU-arbeidsmigranten in Nederland. Door de slechte woonomstandigheden en overbezetting zou er bij deze groep regelmatig sprake zijn van (geluids)overlast voor omwonenden. Vanwege pragmatische redenen zouden veel Nieuwe Roma bij elkaar in de buurt wonen. Vaak wordt er (onder)gehuurd van particuliere huiseigenaren en komt men via-via aan een huis.

Professionals geven aan dat Nieuwe Roma vaak weinig contact hebben met buurtgenoten omdat zij het te druk hebben met werken en overleven. Van de overige onderscheiden groepen Roma, woont een groot deel in een huis, vaak in een sociale huurwoning. Volgens sommige respondenten is er relatief vaak sprake van een huurachterstand. Roma die geen sociale huurwoning kunnen krijgen bijvoorbeeld vanwege het ontbreken van een legale status, zijn vaak afhankelijk van de particuliere huursector. Koopwoningen komen minder vaak voor, het krijgen van een hypotheek is voor veel Roma lastig. In sommige gemeenten wonen meer vermogende Roma families wel in koopwoningen, vaak met grote families in nieuwbouwhuizen of villa's. Slechts een klein deel van de Roma woont in een woonwagen of chalet. Vaak wordt er binnen een gemeente verspreid gewoond. Het komt veel voor dat er meerdere generaties van een familie in één huis wonen.

Het contact dat Roma hebben met buurtgenoten verschilt sterk per gemeente. In sommige gemeenten wordt er geparticipeerd met buurtgenoten, worden er activiteiten georganiseerd door Roma en doet men mee met 'opzoomeren'. Een groot deel van de professionals geeft aan dat overlast incidenteel voorkomt. In een enkele gemeente wordt veel overlast ervaren waarbij niet-Roma buurtgenoten zich weleens geïntimideerd voelen door Roma wanneer er meningsverschillen zijn over de woonomgeving.

Ontwikkeling van de woonsituatie sinds 2013

Figuur 5.2 heeft betrekking op de ontwikkeling van de woonsituatie van Roma/Sinti sinds 2013.

Figuur 5.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente sinds 2013?

Bron: Risbo

Het grootste deel van de respondenten denkt dat de woonsituatie ten opzichte van 2013 gelijk is gebleven (65 keer geantwoord). Geen van de respondenten heeft geantwoord dat de woonsituatie 'veel slechter geworden' is. Ruim 10 procent van de antwoorden is negatief (slechter geworden, 12 keer geantwoord). Een enkele respondent heeft aangegeven dat de woonsituatie veel beter geworden is. Ongeveer 15 procent van de antwoorden is positief over deze ontwikkeling (beter geworden, 15 keer geantwoord). Wanneer we kijken naar verschillen tussen de groepen dan zien we dat geen enkele respondent negatief heeft geoordeeld over de ontwikkeling van de woonsituatie van Balkan Roma.

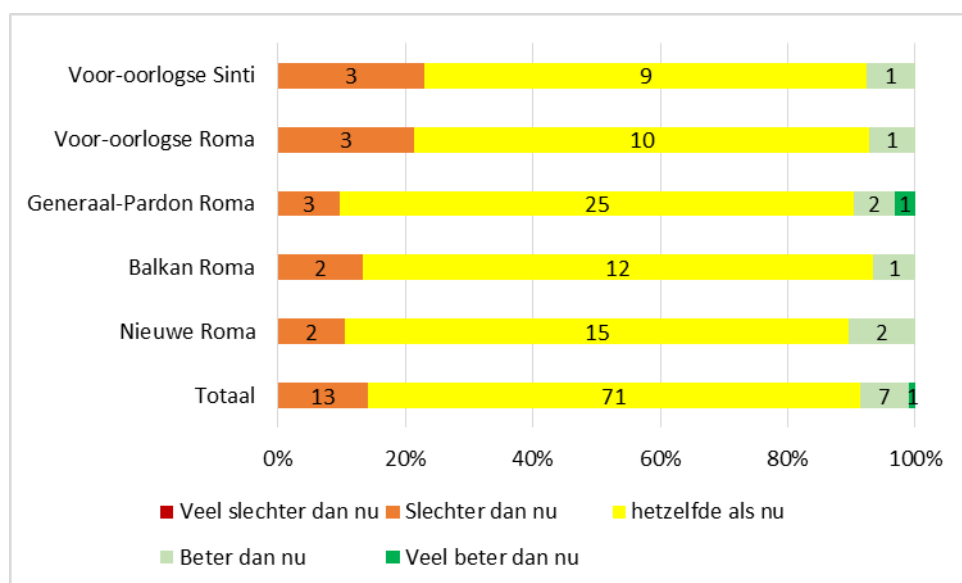
De woonsituatie van Roma en Sinti wordt door de geïnterviewde respondenten over het algemeen als stabiel omschreven. Zowel professionals als Sinti zien weinig verandering in de woonsituatie sinds 2013. Wel geven veel Sinti-respondenten aan zich zorgen te maken over de beleidsontwikkelingen. Velen zijn van mening dat het beleid van gemeenten (sinds de afschaffing van de woonwagenwet in 1999) erop gericht is de woonwagenkampen te laten 'uitsterven'.

In figuur 5.2 zien we dat de ontwikkeling van de woonsituatie van Nieuwe Roma relatief positief beoordeeld is. Professionals met kennis over Nieuwe Roma geven aan dat de woonsituatie iets verbeterd is ten

opzichte van 2013. Een genoemde oorzaak hiervoor is dat zij steeds beter de weg leren kennen in de Nederlandse maatschappij en groeien in hun wooncarrière. Daarnaast wordt opgemerkt dat de woonsituatie veel ruimte voor verbetering bood, aangezien deze in 2013 zeer slecht was. Met betrekking tot de woonsituatie van de overige onderscheiden Roma worden er in de gesprekken enkele kleine ontwikkelingen opgemerkt. Hierbij dient wederom opgemerkt te worden dat er grote verschillen bestaan tussen Roma in verschillende gemeenten. Afgelopen jaren zou er geleidelijk minder overlast plaatsvinden. Dit zou met name minder voorkomen bij Roma wonend in sociale huurwoningen. Verschillende professionals geven aan dat Roma meer rekening houden met buurtgenoten dan voorheen. Daarnaast wordt door enkele professionals opgemerkt dat Roma steeds vaker communiceren met buurtgenoten en participeren in de buurt, bijvoorbeeld bij het organiseren van activiteiten. Een klein aantal respondenten merkt op dat binnen een aantal Roma-gemeenschappen conflicten zijn ontstaan. Dit heeft ertoe geleid dat een deel van de Roma minder behoefte voelt om bij elkaar in de buurt te wonen. De huishoudenssamenstelling lijkt onveranderd.

Verwachtingen voor de toekomst

Tot slot wordt ingegaan op de toekomstverwachting van respondenten op de ontwikkeling van de woonsituatie van Roma/Sinti over vijf jaar (zie figuur 5.3).

Figuur: 5.3: Hoe verwacht u dat de woonsituatie van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?
Bron: Risbo

Ruim driekwart van de antwoorden is neutraal ten opzichte van de woonsituatie over vijf jaar (hetzelfde als nu, 71 keer geantwoord). Iets meer dan één op de acht antwoorden is negatief (slechter dan nu, 13 keer geantwoord). Minder dan tien procent van de antwoorden is positief over de toekomstige woonsituatie van Roma/Sinti (beter dan nu, 7 keer geantwoord; veel beter dan nu, 1 keer geantwoord). Er zijn geen grote verschillen tussen de groepen zichtbaar.

Uit de interviews komt hetzelfde beeld naar voren. Zowel professionals als Roma en Sinti zijn van mening dat er over vijf jaar weinig zal veranderen. De meeste respondenten verwachten dat ingezette ontwikkelingen sinds 2013 verder zullen doorzetten. Respondenten geven aan dat dit ontwikkelingen zijn die zeer geleidelijk plaatsvinden. Zoals al eerder gezegd maakt een groot deel van de Sinti zich zorgen over het groeiende tekort aan standplaatsen en dat hiermee, indien er niks verandert, op termijn de Sinti-gemeenschappen uiteen vallen. Een recente ontwikkeling met betrekking tot de woonwagenvelden die hierin misschien verandering kan brengen is dat het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten (NJCM) in het kader van het Public Interest Litigation Project (PILP) het uitsterfbeleid aanhangig heeft gemaakt omdat het in strijd zou zijn met non-discriminatie rechten. Met betrekking tot Nieuwe Roma wordt er verwacht dat zij hun woonsituatie verder zullen verbeteren naarmate zij langer in Nederland zijn. Professionals geven aan dat degenen die geen werk kunnen vinden vaak terugkeren naar het land van herkomst of elders werk gaan zoeken. Over vijf jaar verwachten de meeste respondenten dat er voor de overige onderscheiden groepen Roma weinig zal veranderen. Sommige respondenten geven aan dat strengere handhaving rondom uitkeringen zou kunnen leiden tot meer huurachterstanden en een verslechtering van de woonsituatie. Andere respondenten verwachten een positieve ontwikkeling waarbij Roma meer gaan participeren in de buurt en overlast verder af zal nemen.

5.2 Woonsituatie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de woonsituatie van Roma/Sinti nader geanalyseerd. Hierbij wordt dieper ingegaan op de ontwikkelingen en besproken situaties uit paragraaf 5.1. Over het algemeen dient opgemerkt te worden dat er grote diversiteit is in de woonsituatie van Roma en Sinti in Nederland. Dit heeft deels te maken met verschillen in

gemeentelijk beleid, maar ook zijn er duidelijke verschillen zichtbaar tussen maar ook binnen subgroepen.

Nieuwe Roma

Het meest problematisch lijken de woonomstandigheden van de nieuwe Roma. Bij deze groep wordt gesproken over trieste en gevaarlijke leefomstandigheden, waarbij grote groepen mensen in kleine ruimtes verblijven, in onderhuur. Een professional vertelt over de woonsituatie van Nieuwe Roma:

Wat ik daarvan gehoord heb is dat het is niet goed naar Nederlandse maatstaven. Ik weet van muzikanten, daar heb ik er een paar van gesproken, zij hadden in [...] een huis gezeten met meerdere mensen op één kamer en dan ja, slechte bedden, nauwelijks een douche. Ook dingen die ze dan zelf moesten betalen. [...] dat is iets wat ze ook voor lief nemen, omdat het nog steeds beter is, zelfs soms dan het huis waar ze in Bulgarije in wonen. Of de kamer die ze moeten delen met ik weet niet hoeveel anderen. Dus in vergelijking met het land waar ze vandaan komen, is het allemaal veel beter. Alleen in vergelijking met ons is het natuurlijk gewoon slecht geregeld. #10

Vanwege de situatie in het land van herkomst zijn veel Nieuwe Roma noodgedwongen om onder slechte woonomstandigheden te wonen.

Dezelfde respondent zegt hierover:

Het heeft nog steeds, hoe raar het ook klinkt, met overleven te maken in plaats van met accepteren. Volgens mij is het ook geen item.

Volgens mij is het ook echt geen item voor heel veel van die mensen.

#10

Er wordt, mede vanwege overbewoning, ook vaak overlast ervaren veroorzaakt door Nieuwe Roma. Dit is vaak niet opzettelijk maar een gevolg van de overbezetting van woonruimtes. Maatregelen van de gemeente halen vaak weinig uit. Een professional zegt hierover:

Er was een soort commissie die bezocht die panden, waar de klachten waren ingediend. En toen iedereen was geïnformeerd dat dat niet mag en dus je moet heel snel veranderen. En ze zijn receptief, dus ze gaan wel de situatie veranderen. Hoe dan? Ze gaan naar een ander huis, op een andere wijk huren en ja, de hele groep daar [naar toe] verplaatsen. #7

Professionals geven aan dat veel Nieuwe Roma pragmatisch van aard zijn. Om deze reden wonen velen bij elkaar in de buurt. Zo geeft een professional over verschillende groepen Nieuwe Roma aan:

Dan heb je groepen, zeg maar de islamitische Roma's, wonen dichterbij elkaar, de christelijke Roma's wonen ook dichterbij elkaar. Zodat ze kunnen elkaar helpen en steunen. Of ja het is makkelijk natuurlijk als ze een huis zoeken, is makkelijker om een of andere Bulgaar te vragen: Hé, weet je toevallig waar woning te huur staat?
#26

Contact met buurtgenoten

Omdat veel Sinti op een woonwagenkamp wonen, is er relatief weinig contact met 'burgers', niet-Sinti buurtgenoten. Verschillende Sinti-respondenten geven aan liever niet te veel op te willen vallen en in de maatschappij 'mee te gaan'. Om deze redenen is er weinig informatie over contact van Sinti met buurtgenoten.

Van de verschillende onderscheiden groepen Roma, zouden Nieuwe Roma weinig contact hebben met buurtgenoten, simpelweg omdat dit geen prioriteit heeft. Zij zijn vooral bezig met overleven: het zorgen voor voedsel en onderdak. Een enkele respondent geeft aan dat zij op een vrije dag vaak naar het park gaan om te ontspannen of sporten.

Het contact van de Roma die al langer in Nederland zijn en in sociale huurwoningen wonen verschilt sterk per gemeente. Een groot deel van de professionals geeft aan dat Roma niet meer of incidenteel overlast veroorzaken. Hierbij wordt vaak geen verschil gezien met andere bevolkingsgroepen. Wel wordt er opgemerkt dat wanneer er sprake is van overlast door Roma hier snel negatieve beeldvorming over ontstaat. Een professional vertelt hierover:

We hebben heel veel geïnvesteerd met z'n allen en er is niet zo heel veel overlast. Af en toe is er een jeugdclubje die vervelende dingen doet, maar dat heb je eigenlijk met van alles, alleen het vervelende is, als dat een jeugdclubje van Roma is, valt dat gelijk op. #3

Een andere professional geeft aan dat er de laatste jaren een positieve ontwikkeling heeft plaatsgevonden in het contact met buurtgenoten. Er zou nu rekening gehouden worden met elkaar en men zou al voordat er sprake is van een conflict met elkaar spreken. Gesprekken met Roma-respondenten bevestigen dit beeld. Zo worden er activiteiten ondernomen waarbij Roma zich inzetten voor de buurt. Hierbij ligt de focus vaak op de jeugd. Hierbij wordt aangegeven dat dit soort activiteiten leiden tot meer wederzijds begrip en dat hierdoor langzaam de beeldvorming rondom Roma verandert. Een professional zegt hierover:

Het naar buiten treden van de Roma-cultuur [...], dat gaat redelijk opkomen. Dat is mooi. Mensen gaan ook wat anders naar ze kijken. En nee, die Roma vrouw met die rechteronderkwab, die naar buiten gaat uit een winkel, wordt nog steeds hetzelfde bekeken als vroeger. Dat krijg je er toch voorlopig nog niet uit. Nee. Maar ze ontplooiën echt wel leuke activiteiten. Er zijn dingen voor vrouwen. Voor kinderen allerlei, nou, koken, weet ik veel, van alles. Dus allerlei, zeg maar, de normale activiteiten die voor jeugd en voor anderen ook zou doen voor leeftijd of doelgroepen en dat doen hun ook. Dat is een mooi initiatief, dat is anderhalf/twee jaar ingezet en dat gaat eigenlijk heel goed. #3

Andere professionals geven daarentegen aan dat er relatief veel overlast van Roma wordt ervaren door buurtgenoten. Een professional geeft een voorbeeld van overlast die ervaren wordt in een buurt:

Het gaat dan om het eventueel uitwonen van een woning, met teveel mensen in één huis wonen en niet goed onderhouden en daardoor.....ja dat er gewoon spullen van de corporatie werden kapotgemaakt. En het derde gaat dan om het betalen van de huur.

[...]

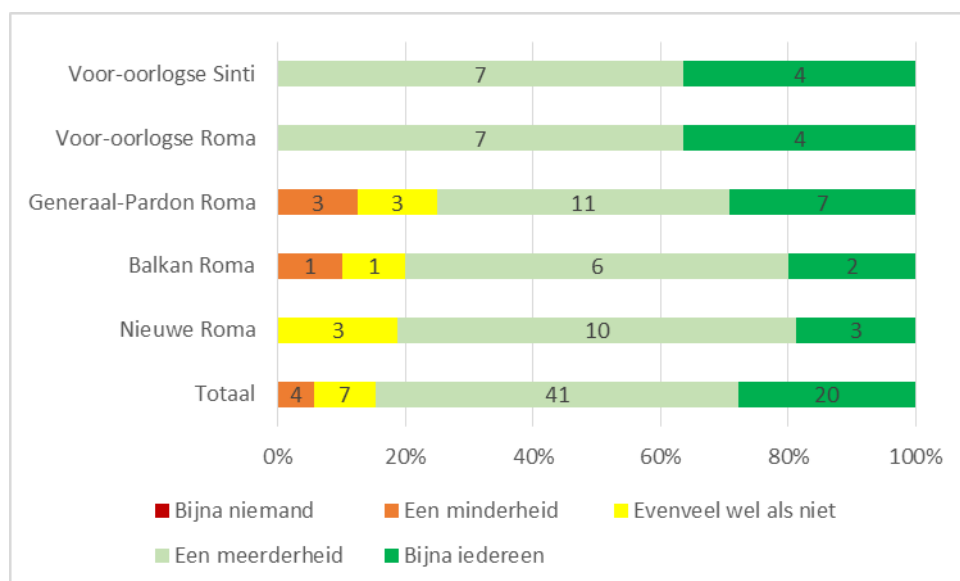
Geluidsoverlast, maar ook bijvoorbeeld grote bijeenkomsten, mensen die bij elkaar gaan inwonen of tijdelijk bij elkaar logeren en dan gaat dat gepaard met geluid. Soms ook intimidatie, je zegt er niks van, wij gaan goed met elkaar om. [...] Volgens mij een halfjaar geleden, toen hebben omwonenden een brief gestuurd dat zij zich niet veilig voelden vanwege intimidatie. #14

Een andere professional geeft aan een oververtegenwoordiging van multiprobleemgezinnen met een Roma-achtergrond te zien. Deze gezinnen zouden vaak overlast voor omwonenden opleveren.

Huishoudenssamenstelling en spreiding in de gemeente

Zoals eerder is opgemerkt, verschilt de geografische spreiding (binnen een gemeente) en huishoudenssamenstelling per onderscheiden groep. Veel Sinti, waarvan een groot deel op een woonwagencamp woont, wonen bij elkaar in de buurt. Ook Nieuwe Roma wonen vaak bij elkaar om pragmatische redenen. De overige onderscheiden groepen wonen vaak verspreid over een gemeente.

De deelnemers aan de enquête is gevraagd hoeveel van de bij hen bekende Roma /Sinti het belangrijk vinden om bij elkaar in de buurt te wonen (zie figuur 5.4).

Figuur 5.4: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om bij elkaar in de buurt te wonen.

Bron: Risbo

Uit figuur 5.4 komt een helder beeld naar voren. Een zeer groot deel van de respondenten is van mening dat veel Roma/Sinti het belangrijk vinden om bij elkaar in de buurt te wonen (een meerderheid, 41 keer geantwoord; bijna iedereen, 20 keer geantwoord). Slechts vier keer is er geantwoord dat een minderheid het belangrijk vindt om dicht bij elkaar in de buurt te wonen. Zeven antwoorden zijn neutraal. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de onderscheiden groepen dan zien we dat alle respondenten over de vooroorlogse groepen hebben aangegeven dat een meerderheid of bijna iedereen het belangrijk vindt om bij elkaar in de buurt te wonen. Dit is overeenkomstig met het beeld uit de interviews. Qua huishoudenssamenstelling zijn er eveneens grote verschillen. Een Sinti-respondent geeft aan dat het gebruikelijk is dat veel familieleden bij elkaar in de buurt wonen. In sommige gevallen wonen meerdere generaties bij elkaar (in de buurt). Een Sinti-respondent vertelt hierover:

Ja je hebt gewoon hele families staan op plaatsen: ooms, tantes, neven, nichten, kleinkinderen, achterkleinkinderen. Ja er zit heel veel bij mekaar zeg maar, ieder in zijn eigen wagen natuurlijk, maar dat zie je heel veel. #13

Veel respondenten geven aan dat in principe elk gezin zijn eigen huis of wagen wilt, maar dat dit niet altijd mogelijk is omdat er niet genoeg geld is voor een eigen woning of woonwagen. Het streven is echter wel dat elk gezin zijn eigen plek heeft, aldus deze respondent.

Een aantal professionals geeft aan dat het vaak voorkomt dat Roma met veel personen in één huis wonen. Hierbij wonen vaak meerdere gezinnen uit één familie bij elkaar. In sommige gemeenten wordt er gemonitord of

er niet sprake is van overbewoning. Andere professionals geven aan dat grote families in één woning niet automatisch problemen oplevert. Hierbij wordt benadrukt dat er voor gewaakt moet worden dat er niet gediscrimineerd wordt.

Woonsituatie van Sinti

De Sinti in Nederland wonen van de onderscheiden groepen, het vaakst in woonwagens of chalets. Zij zijn verspreid over kleine kampen waarvan een groot deel in Zuidoost-Nederland. Het wonen in een woonwagen wordt door veel Sinti-respondenten als een belangrijk onderdeel van de cultuur gezien. Veel Sinti hebben echter het gevoel dat deze levenswijze wordt bedreigd. De geïnterviewde Sinti geven aan dat er een groeiend tekort is aan standplaatsen, omdat gemeenten uitbreiding van de kampen tegenhouden. Veel Sinti hebben om deze reden zorgen over de toekomst. Zij geven aan dat er geen nieuwe bewoners meer op het kamp kunnen wonen. Nadat een woonwagen leeg komt te staan, wordt deze niet meer verhuurd maar verdwijnt er een plaats. Veel Sinti-respondenten zijn van mening dat op deze manier het kamp langzaam 'uitsterft'. Veel respondenten noemen hierbij de term 'uitsterfbeeld'. De gemeente zou dit echter niet erkennen.

Formeel heeft de gemeente dus geen "uitsterfbeeld", maar we weten nu al dat het kamp niet verder zal worden uitgebreid. Over een paar jaar heb je hetzelfde probleem. Er is geen rekening gehouden met gezinsuitbreiding. #18

Nagenoeg alle Sinti-respondenten geven aan dat dit het grootste probleem is met betrekking tot de woonsituatie. Ook de rol van woningcorporaties die huurwoonwagens beheren, wordt vaak gehekeld. Een respondent vertelt over de problemen op het 'kamp':

Er is geen ruimte, dat is een groot probleem. Als je ziet hoe dicht die wagens op elkaar staan. Levensgevaarlijk. Als er brand uitbreekt, dan gaat alles mee. Terwijl er ruimte genoeg is, kijk maar naast ons kamp. Er kan best wat uitgebreid worden naar dat groene stuk. Regels, een ander probleem. Als iemand de wagen wil verhogen, dan komt er weer iemand om te zeggen dat dat niet mag, zo en zoveel centimeter te hoog. Ik zeg, kijk eens naar dat kantoor in aanbouw, zo hoog de lucht in, dat kan dus weer wel. Dergelijke klachten, je hoort ze zoveel in het land. In [...] staan jongens al een paar weken te demonstreren tegen het uitsterfbeeld, gewoon met een caravan, aan de rand van de nieuwbouwwijk. #1

De Sinti hechten veel waarde aan het sociale contact in een woonwagenkamp. Het beleid van de gemeente zou dit echter tegenwerken. Een respondent vertelt hierover:

Ik sta op een kampje met [...] plaatsen, de rest moet maar in huizen, zeggen ze, er wordt niet meer bijgebouwd. Dat doen gemeenten niet meer sinds 1999, toen de provincies geen plannen meer hoefden te maken voor de gemeenten. Het zijn tegenwoordig de woningcorporaties waar je mee te maken hebt en die de regels maken. Die afzonderlijke vakken maakten het sociale leven kapot, er is geen centrale plek meer. Het vuur was de social meeting point. Wel kwam er weer wat meer contact met de buitenwereld, ook via school.
#2

Een respondent geeft aan dat sommige Sinti die noodgedwongen in huizen wonen, vaak nog een kampeerwagen hebben waarmee ze bijeenkomsten bijwonen. Een andere observatie is dat bij Sinti in Nederland nog vaker sprake lijkt van tradities die worden nageleefd. Deze krijgen echter een minder bindend karakter zoals de volgende respondent aangeeft:

Ja mijn zoon is bijvoorbeeld gehuwd met een Sintivrouw [...]. Vroeger was het zo, dat is de traditie, dat de ouders van de jongen voor de wagen zorgen waar ze in komen te wonen, kampeerwagen of stawagen, en wij hebben dat ook gedaan. Wij hebben onze wagen verbouwd, opgeknapt, maar mijn schoondochter wilde heel graag bij haar moeder blijven staan [...] en wij hadden daar geen moeite mee. Wij hadden zoiets van je moet gaan waar je gelukkig wordt en wij vonden dat prima. Maar je hebt ook weleens kans dat zo'n jongen zegt, dat kan ook, van nou nee ik wil toch hebben dat je, dat wij deze kant op gaan staan bij mijn familie. Dat gebeurt ook nog veel en dan gaat de vrouw gewoon die richting op. Ja dan gaat zij gewoon bij de familie van haar man staan. #13

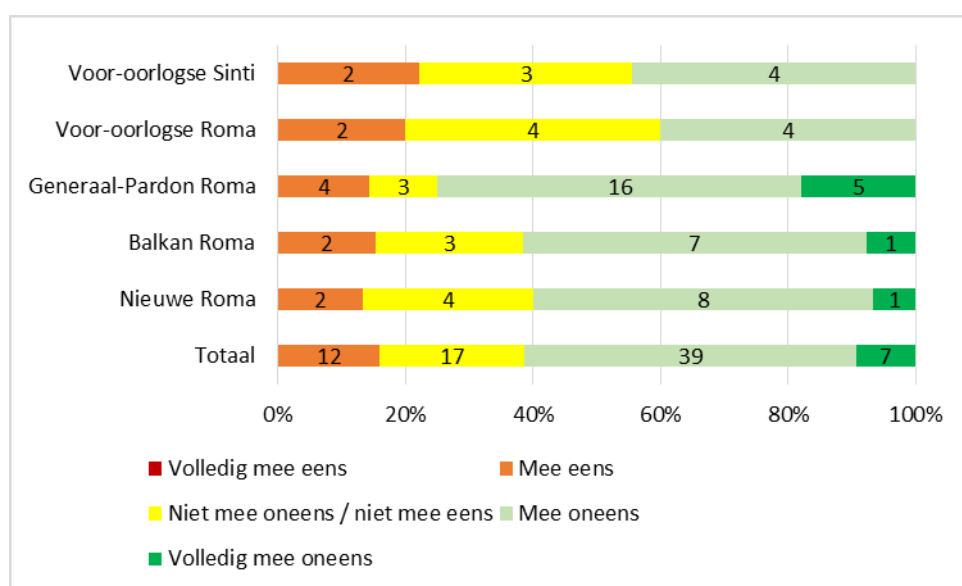
Discriminatie op het terrein van huisvesting

Verschillende respondenten behorende tot de doelgroep geven aan dat er sprake is van discriminatie van Roma/Sinti op het terrein van huisvesting. Dit zou bijvoorbeeld aan de orde zijn bij het woonwagenbeleid. Een aantal Roma is van mening dat zij moeilijker aan een huis kunnen komen vanwege hun afkomst. Hierbij zou de negatieve beeldvorming rondom Roma een rol spelen. Een respondent vertelt het gevoel te hebben benadeeld te worden ten opzichte van andere bevolkingsgroepen:

Voor andere culturen bestaan er meer mogelijkheden dan voor ons, er is ruimte voor moskeeën, kerken, synagogen. [...] Wij hebben met het nieuwe kampje voor alles een vergunning nodig, maar vaak worden aanvragen afgewezen. Politie rijdt hier regelmatig rond en we hebben nu met het woningbedrijf te maken na oplevering”. #18

Een enkele professional merkt op dat er gewaakt moet worden voor vooroordelen met betrekking tot de woonsituatie van Roma. Bijvoorbeeld bij het monitoren van grote gezinnen (op overbezetting).

Ook aan de deelnemers aan vragenlijst is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dan Roma/Sinti gediscrimineerd worden op het terrein van huisvesting (figuur 5.5).

Figuur 5.5: In mijn gemeente worden Roma/Sinti gediscrimineerd op het terrein van huisvesting.
Bron: Risbo

Meer dan de helft van de antwoorden ontkracht de stelling dat Roma/Sinti gediscrimineerd worden met betrekking tot huisvesting. Door 39 personen is ‘mee oneens’ geantwoord, 7 keer is er ‘volledig mee oneens geantwoord’. Iets meer dan 15 procent van de antwoorden bevestigt de stelling (mee eens, 12 keer beantwoord). Een iets groter deel antwoord neutraal (niet mee oneens/niet mee eens, 17 keer beantwoord). Geen van de respondenten heeft ‘volledig mee eens’ geantwoord. NB. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de deelnemers aan de enquêtes overwegend professionals zijn met kennis over de doelgroep (en geen Roma/Sinti zelf).

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd geconcludeerd dat er onder sommige delen van Roma/Sinti families bepaalde vormen van criminaliteit vaker voor lijken te komen. Dit zou met name gaan om winkeldiefstal, oplichting en illegale handel. Ook zou er sprake zijn van een bepaalde mate van stereotype beeldvorming waarin Roma worden weggezet als crimineel. Tot slot waren er enkele signalen dat er kinderen worden ingezet bij diefstal. Uit de literatuur kwam naar voren dat er mogelijk sprake van mensenhandel zou zijn.

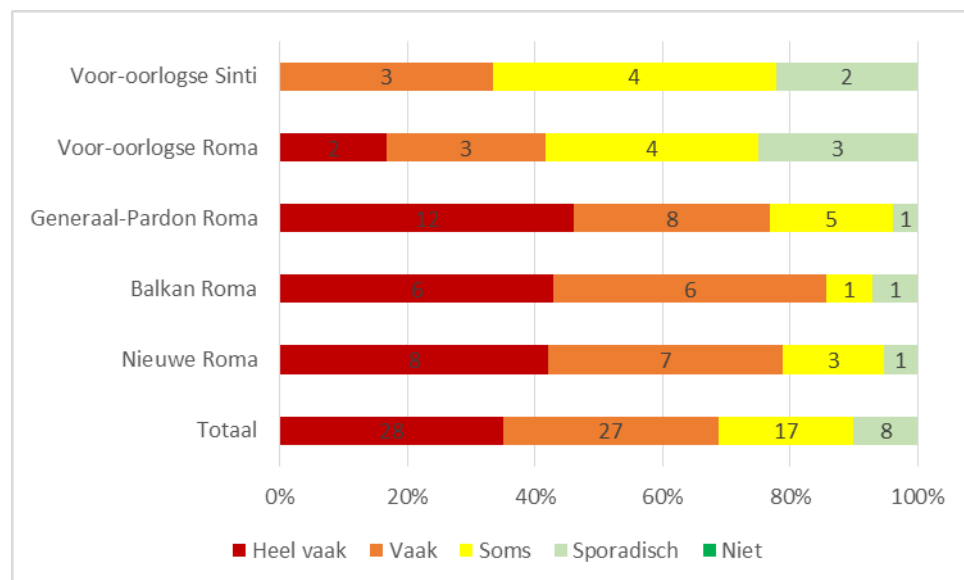
In de vervolgmeting is opnieuw gekeken naar de veiligheidssituatie van Roma en Sinti. Hierbij wordt voornamelijk gekeken naar de veiligheidspositie van kinderen, de mate van betrokkenheid bij criminaliteit en overlast gevend gedrag. In paragraaf 6.1 wordt ingegaan op de actuele situatie, de ontwikkeling sinds 2013 en de verwachting voor over vijf jaar. Paragraaf 6.2 fungeert als verdieping van de in paragraaf 6.1 besproken veiligheidssituatie.

Binnen dit hoofdstuk is voornamelijk gebruik gemaakt van de uitspraken van professionals. Vanwege de negatieve lading van het onderwerp wensten mensen uit de doelgroep hier niet (uitgebreid) over te spreken of merkten de onderzoekers geslotenheid. Met betrekking tot de veiligheidssituatie zijn respondenten uit de doelgroep voornamelijk gevraagd naar het ervaren van discriminatie.

In deze vervolgmeting is ervoor gekozen om 'overlast' te behandelen in het hoofdstuk over woonsituatie (zie hoofdstuk 4). Dit vanwege de sterke samenhang tussen overlast en de woonsituatie.

6.1 Veiligheidssituatie: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Ten eerste zal er worden ingegaan op de actuele veiligheidssituatie onder Roma en Sinti in Nederland (zie figuur 6.1).

Figuur 6.1: In welke mate zijn Roma/Sinti in uw gemeente, naar uw mening, betrokken bij criminele activiteiten?

Bron: Risbo

De deelnemers aan de vragenlijst is gevraagd naar de mate waarin Roma en Sinti betrokken zijn bij criminele activiteiten (figuur 6.1). Hierbij is er uitgesplitst naar de verschillende type Roma en Sinti die onderscheiden worden. Wanneer we kijken naar de betrokkenheid van de Roma/Sinti samen dan zien we dat deze groot lijkt. In totaal is ongeveer tweederde van de antwoorden dat de Roma/Sinti vaak (27 keer geantwoord) tot heel vaak (28 keer geantwoord) bij criminele activiteiten betrokken zijn. Tussen de verschillende groepen zien we enkele verschillen. Van de Balkan Roma, Nieuwe Roma en Generaal Pardon Roma geven meer respondenten aan dat deze vaak tot heel vaak bij criminele activiteiten betrokken zijn. Van de groep 'vooroorlogse Sinti' en 'vooroorlogse Roma' wordt relatief vaker aangegeven dat dit soms tot sporadisch is. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het om relatief kleine aantallen gaat waardoor er een vertekend beeld kan ontstaan. In de interviews is de veiligheidssituatie nader geanalyseerd. De meeste informanten geven aan dat er criminaliteit voorkomt onder de groep, maar dat dit vaker incidenteel dan structureel is. Verschillende professionals zeggen dat het vaak gaat om "spontane" delicten. Er dient zich een situatie aan waar men direct voordeel uit kan halen door

bijvoorbeeld zwart te handelen of te frauderen. Men zou niet actief en strategisch bezig zijn met het plannen van criminele activiteiten. Een enkele andere professional geeft aan de indruk te hebben dat nagenoeg alle in de gemeente woonachtige Roma een strafblad hebben.

Volgens veel professionals is er niet vaak sprake van georganiseerde misdaad in bendes onder Roma en Sinti in Nederland. Ook wordt aangegeven dat de migratiecriminaliteit ook gering is: dat wil zeggen, bewuste komst naar Nederland om hier criminele activiteiten te ondernemen. Een respondent vertelt het volgende:

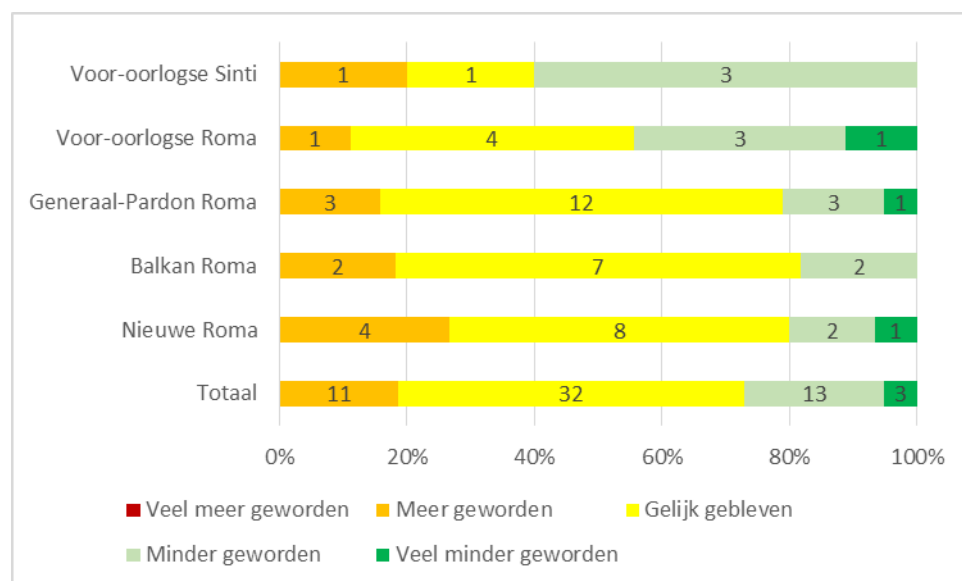
Kijk, er is al een en ander over geschreven en gedaan, van "nou, ze komen hier om zich te verrijken met criminaliteit", maar dat is volgens mij alleen maar iets wat bijzaak is als ze er toevallig inrollen. Ik geloof er niks van dat er hele groepen zijn die hier echt op zichzelf komen om misdrijven te plegen. Dat geloof ik niet. #10

NB: Bij een overleg van professionals dat in een andere context plaats heeft gevonden, is door de politie aangegeven dat er steeds vaker sprake is van georganiseerde criminaliteit onder Roma. Hier zijn in dit onderzoek echter geen aanwijzingen voor gevonden.

De respondenten uit de doelgroep zelf geven aan dat de criminaliteit onder Roma en Sinti niet zo hoog is als gedacht wordt. Deze respondenten zijn van mening dat er sprake is van negatieve beeldvorming vanuit de media. Deze beeldvorming zou een grote rol spelen bij het slechte imago van met name Roma.

Ontwikkeling sinds 2013

Figuur 6.2 gaat in op de ontwikkeling van de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti sinds 2013.

Figuur 6.2: Hoe heeft de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti in uw gemeente zich ontwikkeld sinds 2013?

Bron: Risbo

Uit figuur 6.2 komt naar voren dat het grootste deel van de antwoorden van respondenten neutraal is. Iets meer dan 50 procent van de antwoorden is 'gelijk gebleven' (32 keer geantwoord). Iets meer dan een kwart van de antwoorden is positief, de betrokkenheid van Roma/Sinti zou sinds 2013 afgenomen zijn (minder geworden, 13 keer geantwoord; veel minder geworden, 3 keer geantwoord). Iets minder dan 20 procent van de antwoorden is negatief, Roma/Sinti zouden sinds 2013 vaker betrokken zijn bij criminaliteit (meer geworden, 11 keer geantwoord). Geen enkele respondent heeft geantwoord dat de betrokkenheid bij criminaliteit veel meer is geworden.

In de interviews wordt dit beeld bevestigd. De professionals geven aan geen grote veranderingen te zien in de betrokkenheid van Roma/Sinti bij criminaliteit sinds 2013. Een uitzondering hierop vormt een professional die aangeeft meer criminaliteit waar te nemen. Echter zou dit volgens deze respondent ook kunnen komen doordat professionals inmiddels meer zicht hebben gekregen op criminaliteit en er dus minder uit het zicht gebeurt.

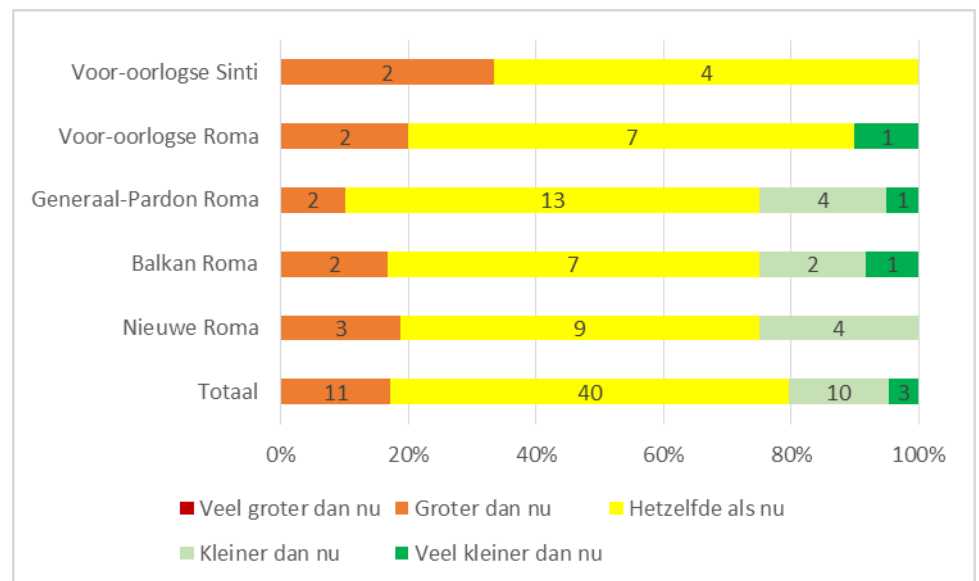
Enkele andere professionals geven aan dat criminaliteit beter wordt aangepakt in vergelijking met jaren terug. Een voorbeeld hiervan is de manier waarop men tegenwoordig omgaat met kinderen die criminele activiteiten plegen. Hoewel deze kinderen niet strafrechtelijk vervolgd kunnen worden, worden er andere maatregelen getroffen zoals het doen

van een zorgmelding, het betrekken van ouders, etc. Tegenwoordig zou er bijvoorbeeld beter doorverwezen worden wanneer er bijvoorbeeld sprake is van criminaliteit door minderjarigen. Een respondent geeft aan dat er in het verleden weinig actie ondernomen werd wanneer er bijvoorbeeld minderjarigen (jonger dan 12 jaar) werden opgepakt maar dat er tegenwoordig automatisch zorgmeldingen worden gedaan en de thuissituatie wordt bekeken. Overigens leidt dit er volgens de respondent in sommige gevallen toe dat er soms een waterbedeffect optreedt: door de strengere handhaving in Nederland, ziet hij bijvoorbeeld Roma-meisjes naar het buitenland vertrekken.

Verskillende sleutelpersonen zien een daling in de uitkeringsfraude. Dit zou met name het gevolg zijn van betere handhaving van het beleid waardoor uitkeringsfraude wordt voorkomen en/of gestopt.

Verwachtingen voor de toekomst

De toekomstverwachtingen met betrekking tot de betrokkenheid van Roma/Sinti bij criminaliteit van deelnemers aan de enquête staan in figuur 6.3 weergegeven.

Figuur 6.3: Hoe verwacht u dat de mate van betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti in uw gemeente over vijf jaar zal zijn?

Bron: Risbo

Voor de toekomst voorziet men geen grote veranderingen met betrekking tot de criminaliteit onder Roma en Sinti. Het grootste deel van de antwoorden met betrekking tot de toekomstverwachting zijn neutraal (hetzelfde als nu, 40 keer geantwoord). Ongeveer 20 procent van de antwoorden is positief (kleiner dan nu, 10 keer geantwoord; veel kleiner dan nu, 3 keer geantwoord). Iets meer dan vijftien procent van de antwoorden zijn negatief. Deze respondenten verwachten een toename

van de betrokkenheid bij criminaliteit van Roma/Sinti in de nabije toekomst (groter dan nu, 11 keer geantwoord). Geen enkele respondent heeft aangegeven te verwachten dat de betrokkenheid bij criminaliteit over vijf jaar veel groter dan nu zal zijn. Wanneer we kijken naar de verschillende groepen, zien we dat geen van de respondenten met kennis over vooroorlogse Sinti een positieve ontwikkeling op dit gebied verwacht. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het om relatief kleine aantallen gaat. Tussen de overige groepen zien we weinig verschillen. Professionals geven aan weinig ontwikkelingen te verwachten in de nabije toekomst. Een aantal professionals verwacht dat het strenger handhaven van uitkeringsregels zou kunnen leiden tot de stopzetting van uitkeringen onder een deel van de Roma/Sinti. Sommige respondenten vrezen dat meer Roma/Sinti vervolgens criminele activiteiten gaan plegen om in inkomen te voorzien. Dit zou in deze gevallen komen doordat de betreffende Roma/Sinti geen legale oplossingen zien om aan inkomen te komen.

6.2 Veiligheidssituatie: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de veiligheidssituatie van Roma/Sinti verder geanalyseerd.

Typen criminaliteit

Volgens professionals betreffen de criminele activiteiten met name vermogensdelicten zonder geweld, zoals diefstal, inbraak fraude, oplichting, heling, fraude en witwassen.

Sommige respondenten uit de doelgroep en een aantal van de professionals geven aan dat het gaat om zogenaamde overlevingscriminaliteit; oftewel criminele activiteiten om inkomsten te genereren omdat men geen of moeilijk regulier inkomen genereert uit arbeid of een uitkering.

Gewelddelicten jegens vreemden komt volgens de respondenten weinig voor. Huiselijk geweld wordt wel vaak genoemd. Een professional die veel met Nieuwe Roma in aanraking komt geeft aan dit een omvangrijk probleem is:

De kinderen wonen ook in een huis waar regelmatig huiselijk geweld speelt. Dat sowieso. De meeste, ik zeg niet 100%, maar 80%, met zekerheid.

[..] Maar niet alleen de zware mishandeling als huiselijk geweld, als ik kijk naar alle aspecten van huiselijk geweld, kleinering, bedreiging, als ik alles samenstel, dan heb ik zo'n 80%. #7

Vrouwenhandel/prostitutie wordt ook genoemd, maar slechts in beperkte mate. Mensenhandel, uitbuiten van kinderen en het aanzetten van kinderen tot criminaliteit komen de meeste respondenten in hun gemeente niet of nauwelijks tegen.

In één van de gemeenten met een substantieel aandeel Generaal Pardon Roma is dit wel het geval. Kinderen komen daar letterlijk in de wieg al met criminaliteit in aanraking omdat in de buggy gestolen goederen worden gestopt, aldus een respondent. Jonge kinderen zouden van jongs af aan al bij winkeldiefstallen betrokken zijn. Volgens de respondent is crimineel gedrag een vanzelfsprekendheid binnen deze specifieke groep in de betreffende gemeente. Ook lijkt de criminaliteit onder deze specifieke groep meer georganiseerd.

Ja, ze worden door het hele land aangehouden. In verschillende samenstellingen, dus persoon A van gezin A of nou ja...vanuit het gezin verschillende samenstellingen. In groepjes gaan ze dan de hort op, door het hele land. #11

Nogmaals dergelijke situaties worden niet door andere sleutelpersonen genoemd.

Mannen en vrouwen

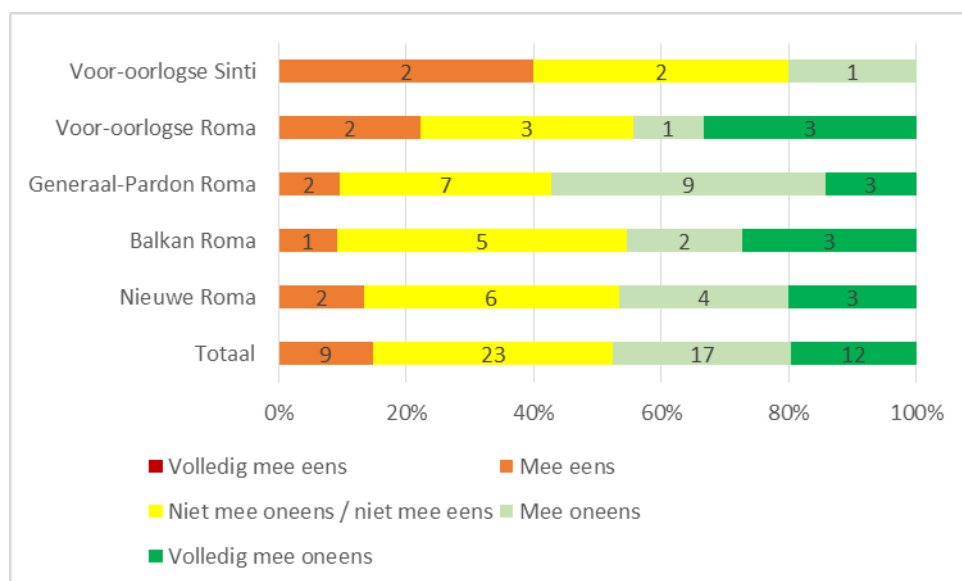
Het type delicten dat gepleegd wordt door mannen en vrouwen zou verschillen. Zo zouden vrouwen zich vooral bezig houden met oplichting en babbeltrucs; oftewel het misleiden van mensen door een fictief verhaal te vertellen en zo (toegang tot) geld te krijgen. Mannen zouden zich meer bezighouden met inbraken. Een professional die met Generaal Pardon Roma bekend is, geeft aan dat het "criminele talent" van de meisjes zelfs een rol speelt bij het bepalen van de bruidsschat voor de uithuwelijking.

De prijs van dat meisje is afhankelijk van haar schoonheid, maagdelijkheid en de mate waarin zij in staat is om criminele activiteiten te plegen. #11

Discriminatie

Op nagenoeg alle levensdomeinen wordt discriminatie ervaren door Roma/Sinti. Ook op het gebied van veiligheid. Verschillende respondenten uit de doelgroep geven aan dat zij zich gediscrimineerd voelen, ook door de veiligheidsinstanties. Een professional met kennis over de politie geeft aan dat er onder sommige agenten sprake is van vooroordelen of stigma's over Roma. Woonwagenkambewoners geven aan ervaringen te hebben met politie-invallen waarbij er vernieling plaatsvindt en bewoners zich onheus bejegend voelen. Een Roma-respondent geeft aan dat veel beleid gericht op Roma ontwikkeld wordt vanuit een etnisch-justitiële invalshoek. Dit beleid zou volgens de respondent met name gericht zijn op optreden tegen criminaliteit en overlast en welzijn van de Roma-gemeenschap zou een lage prioriteit hebben.

Het melden van klachten over discriminatie zou weinig effect hebben. Zo zouden er klachten geuit worden bij een ADV (antidiscriminatievoorziening) maar wordt er vervolgens geen actie op ondernomen. Dit zou onder andere komen doordat Roma niet vertegenwoordigd zijn binnen de ADV's. Hierbij speelt mee dat de discriminatie waar Roma mee te maken hebben, verschilt van andere soorten discriminatie waardoor hier niet adequaat op gereageerd wordt, aldus de respondent. Hierbij wordt aangegeven dat de discriminatie waar Roma mee te maken hebben, raakvlakken heeft met antisemitisme. De deelnemers aan de enquête is gevraagd naar hun mening met betrekking tot de mate waarin discriminatie van Roma/Sinti voorkomt door veiligheidsinstanties (zie figuur 6.4).

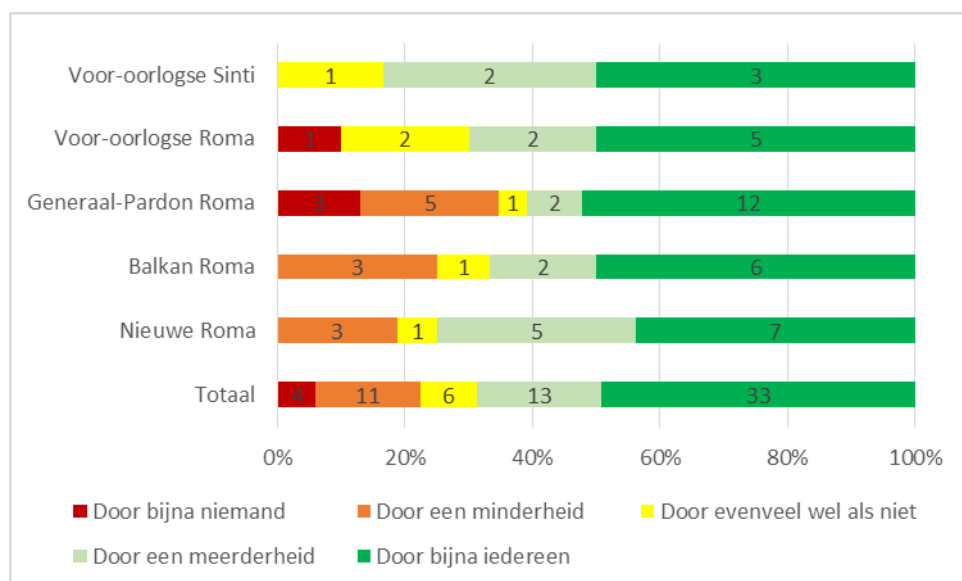
Figuur 6.4: In mijn gemeente worden Roma en Sinti gediscrimineerd door veiligheidsinstanties (Politie/Justitie).

Bron: Risbo

Figuur 6.4 schetst een divers beeld. Een relatief groot deel van de antwoorden ontkracht de stelling dat Roma en Sinti gediscrimineerd worden door veiligheidsinstanties (mee oneens, 17 keer geantwoord; volledig mee oneens 12 keer geantwoord). Het grootste deel van de antwoorden is neutraal (niet mee oneens/niet mee eens). Negen keer is 'mee eens' geantwoord. NB. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de deelnemers aan de enquêtes overwegend professionals zijn met kennis over de doelgroep (en geen Roma/Sinti zelf). Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan lijken respondenten met kennis over de vooroorlogse groepen iets minder positief te antwoorden. Vanwege de relatief kleine aantallen kan er echter een vertekend beeld ontstaan.

Houding ten opzichte van criminaliteit

Een laatste vraag die is gesteld aan respondenten van de enquête met betrekking tot de veiligheidssituatie van Roma/Sinti betreft de houding ten opzichte van criminaliteit. Sommige professionals geven aan dat criminaliteit in sommige gevallen wordt gezien als noodzaak voor overleven. Dit zou kunnen betekenen dat criminaliteit niet per definitie afgekeurd wordt binnen bepaalde Roma/Sinti gemeenschappen. In figuur 6.5 staan de antwoorden op de stelling 'In mijn gemeente wordt crimineel gedrag door Roma/Sinti in welke vorm dan ook, afgekeurd', weergegeven.

Figuur 6.5: In mijn gemeente wordt crimineel gedrag door Roma/Sinti in welke vorm dan ook, afgekeurd.

Bron: Risbo

Uit figuur 6.5 komt naar voren dat ongeveer van 60 procent van de antwoorden de stelling ontkracht. Een meerderheid (13 keer geantwoord) tot bijna iedereen (33 keer geantwoord) keurt crimineel gedrag af. Vier keer is geantwoord dat crimineel gedrag door bijna niemand afgekeurd wordt en elf antwoorden zijn ‘een minderheid’. Slechts een klein deel van de antwoorden is neutraal (evenveel wel als niet, 6 keer geantwoord). Geen van de respondenten met kennis over vooroorlogse Sinti heeft ‘bijna niemand’ of ‘een minderheid’ geantwoord. NB. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de deelnemers aan de enquêtes overwegend professionals zijn met kennis over de doelgroep (en geen Roma/Sinti zelf).

Kris (Romani)

De geïnterviewde respondenten is gevraagd in hoeverre er nog traditionele rechtspraak plaatsvindt onder Roma/Sinti. Deze vorm van rechtspraak, Kris (Romani) genoemd, zou binnen een aantal gemeenschappen nog bestaan. Veel respondenten behorende tot de doelgroep doen geen uitspraken over het wel of niet bestaan van de Kris. Wel wordt er verteld dat wanneer er conflicten zijn tussen families, deze vaak intern opgelost worden. Het bestaan van de Kris blijft om deze reden een vermoeden. Meerdere professionals geven aan verhalen gehoord te hebben over het bestaan van de Kris. Een professional vertelt hierover:

Op een gegeven moment, [...] toen kwam er opeens ook een soort signaal van: waarschijnlijk komen de families bij elkaar [...] en zal er een vorm van rechtspraak plaatsvinden. Toen was het een beetje een alarm en zo van: stel dat het niet goed gaat, misschien moeten wij toch even de politie informeren enzovoort. Maar goed, dat was een gerucht en dat hebben wij niet bevestigd gekregen. Toen hebben wij met de politie gebeld en nog een aantal mensen en die wisten niet af van zo'n bijeenkomst. Maar dat heeft wel die sfeer van...intern de conflicten proberen op te lossen en dus een vorm van rechtspraak.

#14

Een Sinti-respondent geeft aan dat onderlinge conflicten altijd intern opgelost worden:

Ja, je praat nooit over andere Sinti. Dat is verboden. Wat je ook weet en hoe verschrikkelijk je het ook vindt, je praat niet over andere Sinti.

Over de omgang met interne conflicten vertelt dezelfde respondent:

Ja ouderen bemoeien zich dan en dan proberen ze dat uit te praten. Maar er zijn niet zo gauw conflicten hoor. Dat valt echt mee. Het komt niet veel voor, laat ik het zo zeggen. #13

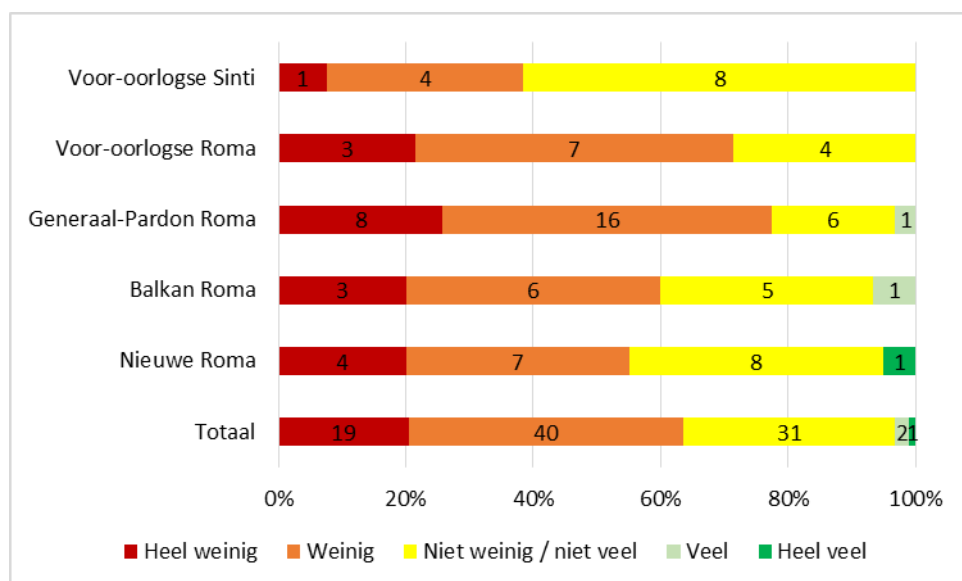
Een enkele professional geeft aan een keer mee te hebben gemaakt dat er een minderjarig Roma-meisje werd veroordeeld door de Kris. Als gevolg hiervan zou de veroordeelde moeten vertrekken uit Nederland. Omdat het hier een minderjarige betrof is er uiteindelijk door de politie ingegrepen om dit te voorkomen. Betreffende respondent geeft aan dat de verhoudingen tussen de Roma aldaar en de (lokale) overheidsinstanties hierdoor langdurig verstoord zijn.

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie is geen apart hoofdstuk opgenomen over de keuzevrijheid van Roma en Sinti. Dit thema kwam toentertijd aan bod in het hoofdstuk over de veiligheidssituatie. Voor de eerste vervolgmeting is besloten om een apart hoofdstuk op te nemen dat ingaat op de mate van keuzevrijheid onder Roma en Sinti op onder andere het gebied van partnerkeuze, onderwijs, en arbeid.

In de nulmeting werd geconcludeerd dat jongeren meer zochten naar zeggenschap, met name op het gebied van vrije partnerkeuze en dat er veranderingen zichtbaar werden in de traditionele rolverdeling van Roma en Sinti families. Gelijktijdig werd opgemerkt dat deze ontwikkelingen ook tot meer conflicten leidden tussen generaties, families, ouders en kinderen. Tot slot werd er opgemerkt dat gedwongen huwelijken voorkwamen maar dat hierbij steeds vaker sprake was van 'subtiele dwang', waarbij de jongere geen 'nee' durfde te zeggen.

7.1 Keuzevrijheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

Deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre Roma/Sinti keuzevrijheid hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten. De antwoorden op deze vraag staan in figuur 7.1 weergegeven.

Figuur 7.1: Hoeveel vrijheid hebben Roma/Sinti in uw gemeente om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?

Bron: Risbo

Bijna tweederde van de antwoorden met betrekking tot de keuzevrijheid van Roma/Sinti is negatief (heel weinig, 19 keer geantwoord; weinig, 40 keer geantwoord). Een derde van de antwoorden is neutraal (niet weinig/niet veel, 31 keer geantwoord). Slechts een zeer klein deel van de antwoorden is positief over de keuzevrijheid van Roma/Sinti (veel, 2 keer geantwoord; heel veel, 1 keer geantwoord). Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan zien we dat er onder respondenten met kennis over vooroorlogse Sinti iets minder negatief wordt geoordeeld en relatief vaker neutraal.

Het hebben van keuzevrijheid kan zich manifesteren op een aantal levensdomeinen. Tijdens de interviews met respondenten is er ingegaan op de keuzevrijheid op het terrein van onderwijs, arbeid en partnerkeuze. Met name deze laatste categorie is een onderwerp dat regelmatig in de belangstelling staat van de media en politiek. Hierbij wordt vaak gesproken over uithuwelijking van minderjarigen en gedwongen huwelijken. Roma en Sinti geven aan dat er veel negatieve beeldvorming rondom vrije partnerkeuze bestaat, wat leidt tot onbegrip en stigmatisering.

Over het algemeen geven professionals aan dat de keuzevrijheid van jongeren, en dan met name meisjes, binnen sommige groepen enigszins beperkt wordt vanwege de culturele gebruiken rondom het huwelijk. Hierbij dient opgemerkt te worden dat er grote verschillen bestaan tussen groepen. Er is ook met groepen gesproken die aangeven dat er geen beperking van de keuzevrijheid is en dat dit een stigma is dat op alle Roma en Sinti wordt geplakt.

Het hebben van beperkte keuzevrijheid, werkt door op meerdere levensdomeinen, bijvoorbeeld op onderwijs. Sommige respondenten geven voorbeelden van meisjes die na hun twaalfde van school worden gehaald uit angst dat zij hun maagdelijkheid verliezen en geen eerbaar huwelijk meer kunnen sluiten. Zowel professionals als Roma/Sinti geven aan dat er jong getrouwd wordt binnen de groepen. Hierbij zou bij een aantal Roma-gemeenschappen gedwongen huwelijken plaatsvinden. Een uitzondering hierop wordt gevormd door de Sinti. Alle respondenten met kennis over Sinti geven aan het fenomeen gedwongen huwelijken niet te herkennen. Dit zou dus met name spelen onder Roma. Hierin bestaan er echter verschillen zowel binnen als tussen Roma-groepen.

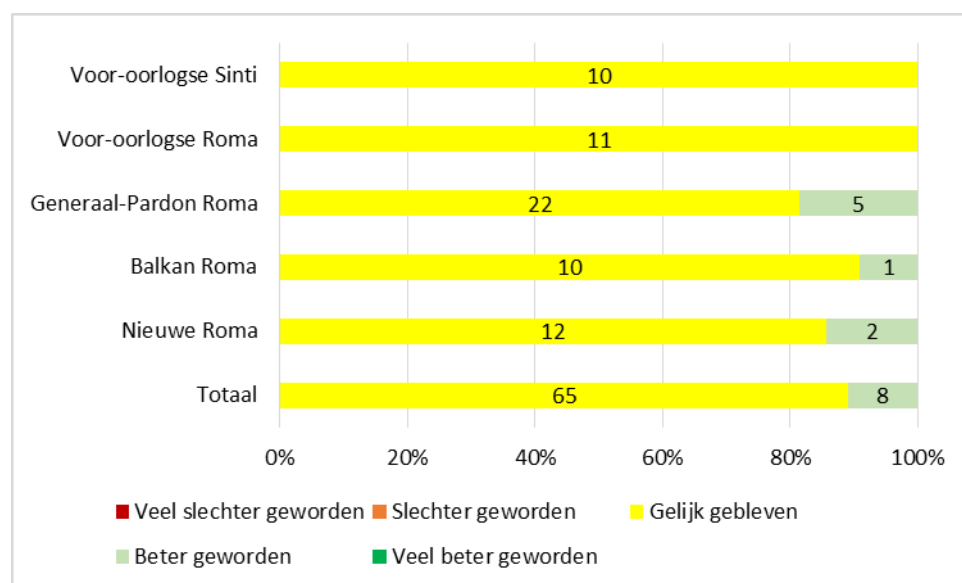
Respondenten geven aan dat er weinig tot geen gedwongen huwelijken voorkomen onder Nieuwe Roma in Nederland. Wel zou bij deze groep vaak gedwongen huwelijken voorkomen in het land van herkomst. Onder andere groepen zouden er (in geringe mate) gedwongen huwelijken plaatsvinden. Een groot deel van de respondenten merkt echter op dat er langzaam kleine veranderingen beginnen te komen. Zo geeft een respondent aan dat de jonge generatie Roma-meisjes in de betreffende gemeenten steeds mondiger wordt en tegen de wens van de oudere generatie durft in te gaan. Ook doordat er meer waarde wordt gehecht aan onderwijs (zie hoofdstuk 2) lijkt de keuzevrijheid op het gebied van onderwijs mondjesmaat te verbeteren. Dit zou uiteindelijk ook tot meer participatie op de arbeidsmarkt kunnen leiden. Hierbij dient echter onthouden te worden dat er in veel gevallen sprake is van culturele gewoonten en tradities en dat er daarom niet altijd van dwang gesproken kan worden. Vaak zijn het ook de jongeren zelf die het belangrijk vinden, vanuit de opvoeding, om een leven te leiden dat aansluit bij de cultuur. Volgens een tweetal respondenten ervaren sommige Roma-meisjes veel stress doordat zij willen aansluiten bij zowel leeftijdsgenoten van niet Roma/Sinti herkomst, maar ook de culturele verwachtingen willen waarmaken.

In de nulmeting van de monitor werd aangegeven dat de vergroting van de keuzevrijheid gepaard lijkt te gaan met een toename van het aantal

conflicten. Ook zouden er bijvoorbeeld conflicten zijn ontstaan tussen families rondom het afbreken van een huwelijk. Zo zou eerwraak onder Roma/Sinti toegenomen zijn. In deze vervolgmeting zijn er geen signalen ontvangen dat dit aan de orde zou zijn. Zowel respondenten behorende tot de doelgroep als professionals geven aan geen toename te zien in het aantal conflicten dat veroorzaakt is door een vergroting van de keuzevrijheid.

Ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2013

Figuur 7.2 gaat in op de ontwikkeling van de keuzevrijheid van Roma/Sinti sinds 2013.

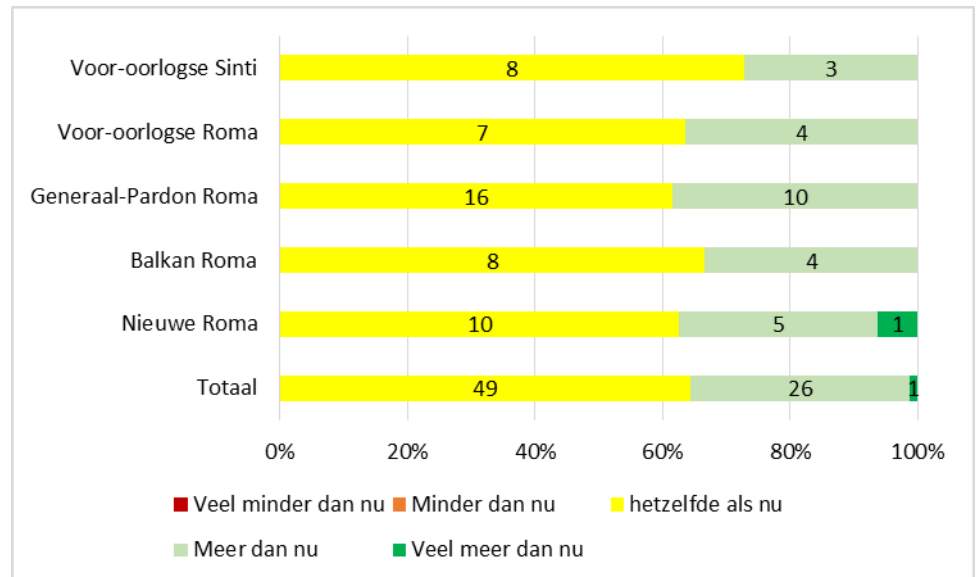
Figuur 7.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de mate van vrijheid van Roma/Sinti om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten, sinds 2013?
Bron: Risbo

Uit figuur 7.2 komt een duidelijk beeld naar voren. Bijna 90 procent van de antwoorden is neutraal met betrekking tot de ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2013 (gelijk gebleven, 65 keer geantwoord). NB: Hierbij zij opgemerkt dat deze in de nulmeting als zorgelijk werd gezien. De resterende antwoorden (circa 10 procent) zijn positief (beter geworden, 8 keer geantwoord). Geen enkele respondent heeft aangegeven dat de keuzevrijheid (veel) slechter, of veel beter is geworden. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan valt op dat de respondenten met kennis over vooroorlogse Sinti en vooroorlogse Roma de vraag neutraal beantwoord hebben. In de gesprekken wordt dit beeld iets genuanceerd. Over het algemeen geven respondenten aan dat het moeilijk is om te oordelen over de ontwikkeling van de keuzevrijheid sinds 2013. Desondanks is een groot deel van de respondenten van mening, zowel Roma, Sinti als

professionals, dat er een (zeer) lichte verbetering op dit gebied heeft plaatsgevonden. Dit geldt voor zowel de keuzevrijheid op het terrein van onderwijs, arbeid als partnerkeuze. Met betrekking tot de partnerkeuze geeft een aantal respondenten aan dat de leeftijd waarop gehuwd wordt langzaam iets hoger begint te worden. Ook wordt er door een aantal door ons gesproken Roma aangegeven dat kinderen gestimuleerd worden om op (iets) latere leeftijd te trouwen. Volgens een professional zijn er ook ouders die bang zijn dat hun kind te jong trouwt. Het lijkt erop dat binnen sommige gemeenschappen sprake is van een veranderende houding ten opzichte van de huwelijksleeftijd.

Verwachtingen voor de toekomst

De deelnemers aan de enquête is gevraagd naar de verwachte ontwikkeling van keuzevrijheid van Roma/Sinti over vijf jaar (figuur 7.3).

Figuur 7.3: Hoeveel vrijheid verwacht u dat Roma/Sinti over 5 jaar zullen hebben om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?

Bron: Risbo

In iets minder dan tweederde van de gevallen verwacht men de komende vijf jaar geen verandering met betrekking tot de keuzevrijheid van Roma/Sinti. De overige antwoorden zijn positief over de toekomst (meer dan nu, 26 keer geantwoord; veel meer dan nu, 1 keer geantwoord).

Geen enkele respondent heeft '(veel) minder dan nu' geantwoord. Er zijn geen grote verschillen waarneembaar tussen de groepen.

Uit de interviews komt hetzelfde beeld naar voren. De meeste professionals verwachten binnen vijf jaar geen grote veranderingen in de keuzevrijheid. Een groot deel van de respondenten verwacht dat de verbeteringen van de afgelopen jaren zich langzaam door zullen zetten en dat de keuzevrijheid zal vergroten.

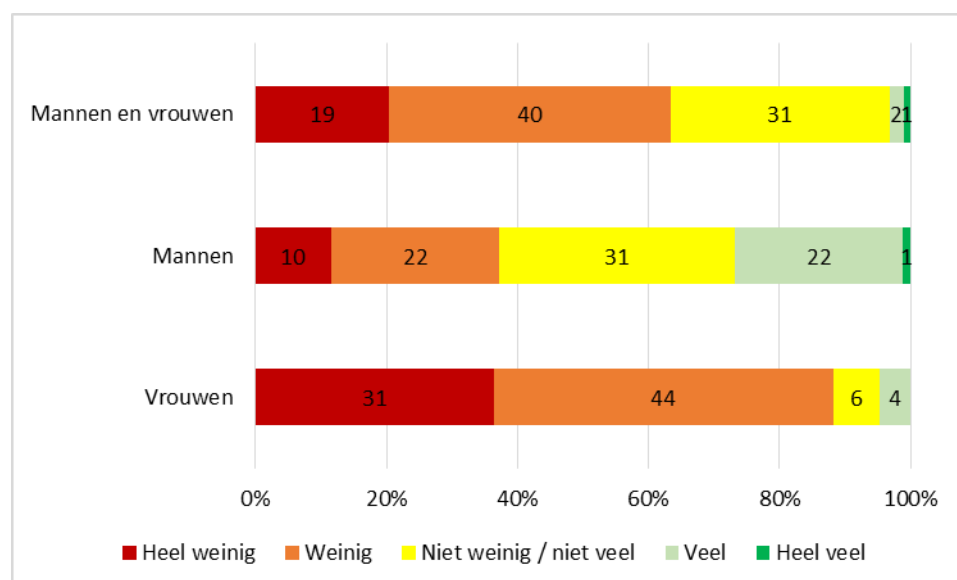
7.2 Keuzevrijheid: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de keuzevrijheid van (jonge) Roma en Sinti om hun leven in te richten op de manier waarop zij zelf willen. Hierbij wordt ingegaan op mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes, keuzevrijheid op het gebied van partnerkeuze, onderwijs en arbeid. Hierbij wordt data uit de interviews en de enquête gebruikt.

Verschillen jongens en meisjes

Verschillende respondenten geven aan dat veel Roma/Sinti niet beter weten dan een leven te leiden dat aansluit bij de culturele waarden en normen omdat dit hun sinds de geboorte meegegeven is. Veel respondenten zijn dan ook van mening dat deze personen zelf vinden dat zij een gelukkig leven leiden. Toch zijn veel professionals van mening dat meisjes (iets) minder keuzevrijheid hebben dan jongens, vanwege het grote belang dat er aan de maagdelijkheid van meisjes wordt gehecht voor in het huwelijk wordt getreden.

De deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat er een verschil bestaat in de keuzevrijheid van mannen en vrouwen met een Roma of Sinti achtergrond. In figuur 7.4 zijn de totalen voor alle groepen weergegeven uitgesplitst naar geslacht. Voor uitsplitsing naar de verschillende groepen, verwijzen we naar tabel b7.1 in de bijlage.

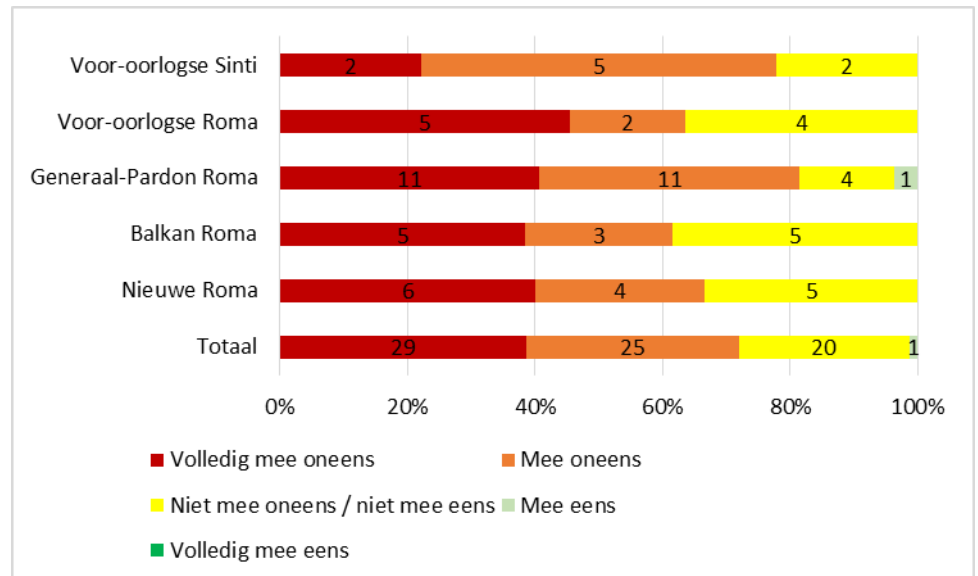

Figuur 7.4: Hoeveel vrijheid hebben Roma/Sinti om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten? (Totaal groepen, naar geslacht)

Bron: Risbo

Wanneer we kijken naar figuur 7.4 dan zien we dat ook de antwoorden van respondenten aan de enquête minder positief zijn over de keuzevrijheid van vrouwen dan van mannen. Bijna 90 procent van de antwoorden met betrekking tot de keuzevrijheid van vrouwen is negatief (heel weinig, 31 keer geantwoord; weinig, 44 keer geantwoord). Bij mannen is dit nog geen 40 procent van de antwoorden (heel weinig, 10 keer geantwoord; weinig 22 keer geantwoord). Een relatief groot deel van de antwoorden met betrekking tot mannen is neutraal. Ongeveer een kwart van de antwoorden is positief, mannen zouden ‘veel’ (22 keer geantwoord) of ‘heel veel’ (1 keer geantwoord) keuzevrijheid hebben om hun eigen leven in te richten. Met betrekking tot de vrijheid van vrouwen is slechts vijf procent van de antwoorden positief. NB. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de deelnemers aan de enquêtes overwegend professionals zijn met kennis over de doelgroep (en geen Roma/Sinti zelf).

Om een beter beeld te krijgen van de verschillen in keuzevrijheid tussen mannen en vrouwen, is de deelnemers aan de enquête ook gevraagd in hoeverre zij vinden dat vrouwen net zoveel vrijheid hebben als mannen (figuur 7.5).

Figuur 7.5: In mijn gemeente hebben vrouwen van de Roma/Sinti gemeenschap net zoveel vrijheid om hun eigen leven in te richten als mannen van de Roma/Sinti gemeenschap.

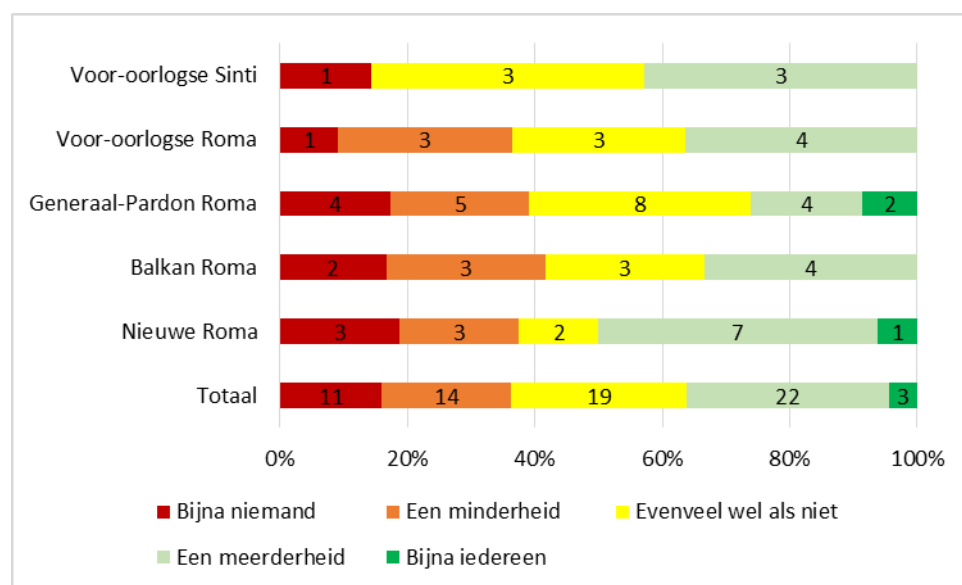
Bron: Risbo

Een meerderheid van de antwoorden ontkracht de stelling dat Roma/Sinti vrouwen net zoveel vrijheid hebben als mannen (zie figuur 7.5). Ruim 70 procent van de antwoorden bestaat uit ‘volledig mee oneens’ (29 keer geantwoord) of ‘mee oneens’ (25 keer geantwoord). Ongeveer een kwart van de antwoorden is neutraal. Slechts een enkele respondent heeft geantwoord dat mannen en vrouwen evenveel vrijheid hebben om hun

eigen leven in te richten. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen groepen dan zien we dat respondenten iets negatiever zijn met betrekking tot de vrijheid van vrouwen onder de Generaal-pardon Roma, ongeveer 90 procent van de respondenten geeft aan dat vrouwen minder vrijheid zouden hebben.

Desondanks blijft het in veel gevallen de vraag of er gesproken kan worden van dwang of dat er een sterke mate van sturing is vanuit de ouders. Een respondent noemt dit 'culturele dwang' en maakt hierbij een vergelijking met religieuze tradities waarbij er ook sprake is van bepaalde gebruiken, die wel algemeen geaccepteerd zijn in de Nederlandse samenleving.

Aan de deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre de Roma/Sinti keuzevrijheid van belang achten (figuur 7.6). Indien er relatief weinig waarde wordt gehecht aan keuzevrijheid, dan zou dit een signaal kunnen zijn dat er meer behoefte bestaat onder Roma/Sinti om een leven te leiden dat aansluit bij de cultuur.

Figuur 7.6: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat zij zelf (individueel) kunnen bepalen hoe zij hun leven inrichten.

Bron: Risbo

Uit figuur 7.6 komt geen eenduidig beeld naar voren. Iets meer dan 35 procent van de antwoorden is negatief, een klein deel van de Roma/Sinti zou er waarde aan hechten om het leven zelf te kunnen inrichten (bijna niemand, 11 keer geantwoord; een minderheid, 14 keer geantwoord). Ruim een kwart van de antwoorden is neutraal (evenveel wel als niet, 19 keer geantwoord). Het grootste deel van de antwoorden (circa 36 procent) is echter positief, een meerderheid (22 keer geantwoord) of bijna iedereen (3 keer geantwoord) van de gemeenschap zou het belangrijk

vinden dat zij zelf kunnen bepalen hoe zij hun leven inrichten. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan lijkt het alsof er iets minder negatieve antwoorden over vooroorlogse Sinti zijn gegeven. Vanwege het relatief kleine aantal respondenten binnen deze groep is het echter gevaarlijk hier uitspraken over te doen.

Partnerkeuze

In de interviews is de respondenten gevraagd in hoeverre er sprake is van vrije partnerkeuze onder Roma/Sinti. Respondenten die bekend zijn met Sinti of tot de doelgroep behoren, geven unaniem aan dat gedwongen huwelijken niet voorkomen onder Sinti. Hierbij wordt door Sinti vaak aangegeven dat dit onder sommige Roma wel gebeurt. Sinti respondenten geven aan dat er in principe vrije partnerkeuze is. Er zijn echter wel een aantal gebruiken. Een Sinti-respondent geeft aan dat er relaties voorkomen tussen Sinti en niet-Sinti (burgers of gadje genoemd) maar dat de reactie hierop verschilt per gezin. Een Sinti zegt over relaties van Sinti met niet-Sinti:

Wij zijn een modern kamp, het is niet negatief. Wel wordt het als 'niet-normaal' beschouwd. Wij kunnen het er wel over hebben. Het wordt gezien, er wordt iets onder elkaar over gezegd. Niemand wordt er om van het kamp weggestuurd. Wel komt het dan voor dat je in een huis gaat wonen. Als je zo bent, breng je anderen niet in verlegenheid. Je wilt ze er niet mee belasten. Dit is dan vooral zo bij jongens. Meiden blijven meestal wel op het kamp. Kijk, het zou vreemder gevonden worden als je alleen blijft. #18

Dezelfde respondent geeft aan dat de kinderen weten met wie ze wel en niet thuis kunnen komen, maar dat dit niet uitgesloten wordt of tot verstoting leidt. Aanpassing en respect voor elkaar wordt erg belangrijk gevonden, aldus de respondent. Ook andere respondenten geven aan dat het de voorkeur heeft dat Sinti met andere Sinti trouwen maar dat er geen sprake is van dwang, maar eerder van sturing door ouders. Ook wordt er aangegeven dat huwelijken met niet-Sinti steeds vaker voorkomen. Voor een Sinti die op een woonwagenkamp woont en een niet-Sinti huwt, kan dit een reden zijn om een 'burger' leven te gaan leiden (m.a.w. in een huis te gaan wonen).

Veel respondenten met kennis over Nieuwe Roma geven aan dat gedwongen huwelijken en uithuwelijking van minderjarigen vaak niet aan de orde is bij deze groep in Nederland. Hierbij wordt opgemerkt dat dit wel veelvuldig voorkomt in het land van herkomst. Een respondent merkt op dat de kinderen van Nieuwe Roma steeds vaker zelf een partner

kunnen kiezen. De ouders zullen hier altijd iets van vinden maar dat is niet meer alles bepalend, aldus een respondent.

Over de overige onderscheiden groepen, vooroorlogse Roma, Generaal-pardon Roma, Balkan Roma, geven meerdere professionals aan dat de partnerkeuze voor (sommige) Roma beperkt is. Veel respondenten zijn bekend met gevallen (waarbij de vermoedens bestaan) van gedwongen huwelijken. Onder respondenten behorende tot de doelgroep wordt een wisselend beeld geschetst. Een aantal Roma behorende tot de Generaal-pardon groep geeft aan dat binnen de betreffende gemeenschap gedwongen huwelijken niet plaatsvinden. Hierbij wordt echter opgemerkt dat dit wel het geval zou zijn bij Roma in andere gemeenten. Andere Roma geven aan dat het gebruikelijk is dat er jong getrouwd wordt, maar dat hierbij geen sprake is van dwang. Veel meisjes willen jong trouwen omdat dit een belangrijk onderdeel van de cultuur wordt gevonden. Daarnaast wordt het belangrijk gevonden dat meisjes als maagd het huwelijk ingaan. Een aantal professionals bevestigt het beeld dat, wanneer er jong gehuwd wordt, dit vaak niet uit dwang is maar uit vrije wil. Sommige respondenten geven aan dat de (gewenste) huwelijksleeftijd de laatste jaren iets stijgt:

Je moet ouder dan 16 jaar zijn, en hooguit een jaar verschil zijn tussen de partners. Je ziet wel dat de leeftijd tegenwoordig hoger komt, 17-18 jaar, in vergelijking met vroeger. Zelf zie ik het liefst dat het wat ouder is. #28

Hoewel veel Roma-respondenten aangeven dat er geen sprake is van gedwongen huwelijken, wordt er over het algemeen jong getrouwd. Ook hierin bestaan er verschillen tussen Roma-groepen in Nederland. Over het algemeen wordt verteld dat meisjes huwbaar zijn vanaf het moment dat ze ongesteld zijn geweest. Sommige professionals spreken over meisjes van elf à twaalf jaar waarbij vermoedens (hebben) bestaan dat er sprake zou kunnen zijn van een huwelijk. De door ons gesproken Roma geven als huwbare leeftijd vaak vanaf zestien jaar. Zowel jongens als meisjes zouden jong trouwen. Er lijkt geen sprake te zijn van grote leeftijdsverschillen tussen partners, ook niet in het geval van minderjarige meisjes.

Het komt voor dat meisjes die relatief laat trouwen hierdoor een stempel krijgen binnen de gemeenschap. Dit zou ermee te maken hebben dat er gedacht wordt dat oudere meisjes geen maagd meer zullen zijn en daardoor niet meer 'eerbaar' zijn. Een respondent behorende tot de Roma geeft verder inzicht in de tradities en gebruiken rondom huwelijken

in de Roma-cultuur. Hierbij wordt ingegaan op het weglopen van een meisje en een jongen:

Het weglopen met elkaar betekent dat je daarna getrouwd bent, voor de zigeunerwet, maar dat is niet op huwelijkse voorwaarden, zoals de burgers dat noemen. Het is eigenlijk een vriendinnetje, maar wel serieus. Wat namelijk heel belangrijk is bij ons, is de maagdelijkheid, dat is een garantie voor de toekomst. Daarom zijn de ouders vaak ook zo bezorgd met school. Je kunt er met van alles in aanraking komen. [...] De verleiding ligt op de loer, je wilt er bij horen. Laatst ook weer, met een Roma-meisje uit een andere gemeente: ze was uit huis geplaatst, en in dat pleeggezin is ze misbruikt. Dan is ze verloren. Eigenlijk zou ze het land uitmoeten, buiten haar familie, dat is ontzettend triest. Maagdelijkheid is alles. #28

Wanneer er sprake is van Roma-huwelijken waarbij minderjarige meisjes betrokken zijn, wordt er niet getrouwd voor de Nederlandse wet maar binnen de Roma-cultuur. Het trouwen neemt een andere plaats in binnen de Roma-cultuur dan gebruikelijk is in de Nederlandse maatschappij. Een Roma vertelt hierover:

Het enige verschil wat er bij ons en de Nederlandse maatschappij is, is als een jongen of een meisje tegenwoordig nu ook een jongen leuk vindt, bij de Nederlanders is het een vriendje, bij ons Roma is het een man. Of een man, of een vrouw. Vrienden, verloving, bestaat bij ons niet echt. Dat is bij ons het ouderwetse. Als je verkering hebt met een meisje, of een jongen, is het geen verkering, bij ons is het trouwen. #4

Bij veel gemeenten van de binnen dit onderzoek gesproken professionals waarbij het vermoeden bestaat dat er sprake is van gedwongen huwelijken, houdt men zich actief bezig met het voorkomen en onderzoeken van gedwongen huwelijken onder minderjarigen. Veel professionals geven aan dat het moeilijk is om vast te stellen of er sprake is van uithuwelijking van minderjarige meisjes. Dit wordt veroorzaakt doordat het niet altijd te achterhalen is of er een bruidsschat is betaald en of er überhaupt sprake is van een huwelijk. Professionals die uithuwelijking hebben meegemaakt in hun werkomgeving, geven aan dat de enige manier om het op het spoor te komen, via het onderwijs is. Bijvoorbeeld doordat een kind plotseling wegblijft van school. Wanneer er sprake is van een kind in de leerplichtige leeftijd wordt er door een leerplichtambtenaar onderzoek uitgevoerd naar de reden van afwezigheid. Een professional geeft aan dat er in de betreffende gemeente, meisjes, die vanwege de leeftijd tot de risicogroep behoren, gemonitord worden op deelname aan onderwijs.

Arbeid en onderwijs

Arbeid en onderwijs zijn andere levensdomeinen waarop de mate van keuzevrijheid invloed kan hebben. Voor veel respondenten is het moeilijk om in te schatten in welke mate er druk wordt uitgeoefend op jongeren om bepaalde keuzes te maken. Desondanks zijn er een aantal opmerkingen gemaakt met betrekking tot de keuzevrijheid van Roma/Sinti op deze terreinen.

De keuzevrijheid op het gebied van onderwijs hangt in veel gevallen samen met de waarde die aan onderwijs wordt toegekend binnen een gemeenschap. Zoals al eerder te lezen was in het hoofdstuk over onderwijs (hoofdstuk 2), lijkt het belang dat gehecht wordt aan onderwijs toe te nemen onder Roma/Sinti. Deze toename leidt ertoe dat kinderen meer keuzevrijheid krijgen om verder te leren. In het verleden was dit niet altijd het geval. Eerder is het voorbeeld aangehaald van een Roma-meisje dat havo kon volgen op het middelbaar onderwijs maar van haar ouders mavo moest volgen omdat zij het nut van onderwijs niet zagen. Zowel Roma, Sinti als professionals geven aan dat er weinig beperkingen zijn voor jongeren om zelf een opleiding te kiezen die zij willen volgen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat het niveau waarop Roma/Sinti deelnemen aan het onderwijs vaak relatief laag is. Een professional die kennis heeft over een bepaalde Sinti gemeenschap, geeft aan dat er wel enkele beperkingen zijn met betrekking tot de keuze van een opleiding. Dit hangt samen met gebruiken en verwachtingen binnen de cultuur. Zo vertelt deze respondent over keuzevrijheid van Sinti-jongeren met betrekking tot opleidingskeuze:

In principe kunnen ze dat wel zelf kiezen, maar als er nu echt iemand politieagent of dat soort beroep zou willen worden, denk ik wel dat het een.. dat wordt wel met de papepel ingegeven dat ze die keuzes niet moeten gaan maken. Niet naar het leger, niet naar politieopleiding, geen verpleegkunde [...], dus ze mogen wel zelf hun keuzes maken, maar ze moeten wel inderdaad het respect hebben voor bepaalde dingen die gewoon verboden zijn in hun cultuur. #24

Wanneer er gesproken wordt over de keuzevrijheid met betrekking tot arbeid, wordt in grote lijnen hetzelfde beeld geschetst als bij onderwijs. Dit valt eenvoudig te verklaren doordat er een sterke samenhang bestaat tussen de opleidingskeuze en de carrière. Jongeren zijn in principe vrij om zelf een beroep te kiezen. Hierbij bestaan er enkele uitzonderingen. Zoals eerder is aangehaald, zijn een aantal beroepen taboe binnen sommige culturen. Het is echter de vraag in hoeverre dit een beperking

Keuzevrijheid

van de keuzevrijheid is of een cultureel gegeven dat uit gewoonte nageleefd wordt.

Een aantal beroepen wordt relatief vaak uitgevoerd door Roma/Sinti. Ook hierbij lijken cultuurgewoonten een rol te spelen, jongeren volgen vaak in de voetsporen van ouders. In veel van deze gevallen lijkt er geen sprake van dwang maar volgt de jongere het pad dat hij kent.

In de nulmeting van de Monitor Sociale Inclusie werd in de interviews ingegaan op het contact en de verhouding tussen Roma en Sinti met de overheid. In de enquêtes was dit geen centraal thema.

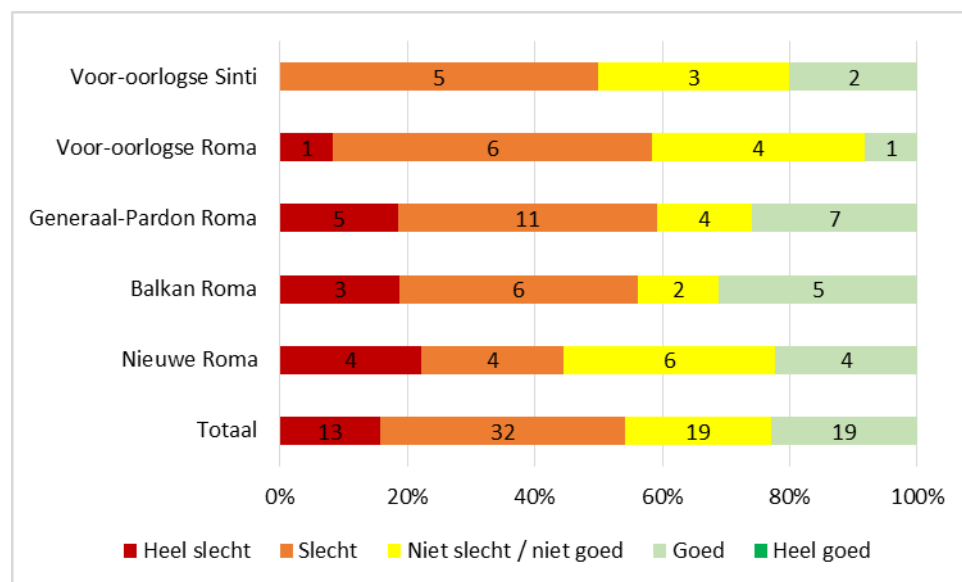
Uit de gesprekken werd geconcludeerd dat het contact tussen enerzijds de overheid en anderzijds niet altijd even soepel verliep. Veel Roma en Sinti zouden het gevoel hebben dat mensen van 'buiten' niet naar hen willen luisteren. Zeker naar de overheid en de maatschappelijke organisaties bestond een gevoel van wantrouwen en ervoer men regelmatig niet gehoord te worden. Gemeenten en professionals ervoeren op hun beurt de Roma en Sinti vaak als erg gesloten: er was veel tijd nodig om tot contact te komen.

In deze vervolgmeting is de respondenten zowel in de enquête als in de gesprekken gevraagd naar de relatie met de lokale en nationale overheid.

In paragraaf 8.1 wordt de actuele situatie besproken, de ontwikkeling sinds 2013 en de toekomstverwachting. In paragraaf 8.2 wordt verdiepende informatie gegeven. Elke paragraaf bestaat uit een combinatie van data uit de enquête aangevuld met data uit interviews.

8.1 Contact met de (lokale) overheid: actuele situatie, ontwikkeling en verwachting

In figuur 8.1 staan de antwoorden van de deelnemers aan de enquête weergegeven op de vraag over hun oordeel over de relatie van Roma/Sinti en de (lokale) overheid.

Figuur 8.1: Hoe is het naar uw mening gesteld met de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid?

Bron: Risbo

Uit figuur 8.1 blijkt een divers beeld. Ruim de helft van de antwoorden is negatief, Roma/Sinti zouden een slechte (32 keer geantwoord) tot heel slechte (13 keer geantwoord) relatie met de overheid hebben. Er zijn evenveel neutrale antwoorden ('niet slecht/niet goed') als positieve antwoorden ('goed'), beide zijn negentien keer geantwoord. Geen van de respondenten heeft 'heel goed' als antwoord gegeven. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan zien we dat de relatie met de vooroorlogse Sinti en vooroorlogse Roma relatief minder vaak als 'heel slecht' wordt beoordeeld.

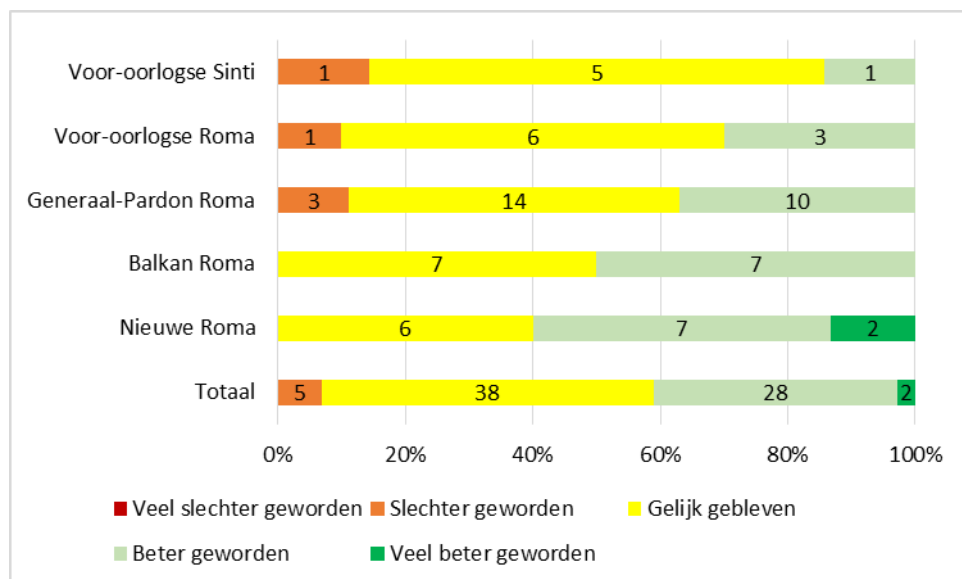
In de gesprekken met de doelgroep komt over het algemeen naar voren dat men steeds meer contact heeft met de overheid. Gemeenten zouden meer hun best doen om een relatie op te bouwen. Per gemeente verschilt dit overigens. In enkele gemeenten is er sprake van een intensieve samenwerking die van beide kanten positief wordt ervaren. Er is bijvoorbeeld een organisatie van Roma actief waarbij samenwerking tussen Roma, de gemeente en de buurt een centraal doel is. De gemeente ondersteunt hierbij op verschillende manieren, ook financieel en praktisch bijvoorbeeld door het faciliteren van ruimte. Dit voorbeeld lijkt echter uitzonderlijk.

In meerdere gemeenten wordt aangegeven dat het contact moeizaam blijft. Dit lijkt deels samen te hangen met het gesloten karakter van verschillende Roma/Sinti-gemeenschappen. Volgens respondenten uit de doelgroep blijft er wantrouwen tegen zogenaamde ‘burgers’ (niet-Roma/Sinti). Daarnaast geven verschillende professionals aan dat er sprake is van wantrouwen van Roma/Sinti jegens organisaties/de overheid. Dit wantrouwen zou deels in de cultuur zitten en ontstaan zijn door gebeurtenissen uit het verleden. Een aantal Roma/Sinti merkt op dat de inzet van de (lokale) overheid een positieve ontwikkeling is maar dat er eerst resultaten geboekt moeten worden voordat er vertrouwen kan ontstaan.

Het bereiken van Nieuwe Roma lijkt nog problematischer. Met name omdat zij relatief recentelijk naar Nederland zijn gekomen en vanwege het feit dat deze mensen niet per se hier naar toe komen met het idee om zich te vestigen of met een vooropgesteld plan. Onder de groep Nieuwe Roma, en overigens ook onder andere Oost-Europeanen is slechte taalvaardigheid een groot probleem. Overigens zou deze groep iets makkelijker aankloppen bij maatschappelijke organisaties dan bij de overheid, volgens respondenten. De slechte ervaringen die Nieuwe Roma met de overheid hadden in het herkomstland zou hen er van weerhouden hier contact te zoeken/hebben met de overheid.

Ontwikkeling van het contact met de (lokale) overheid sinds 2013

Figuur 8.2 heeft betrekking op de ontwikkeling van de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid sinds 2013.

Figuur 8.2: Hoe beoordeelt u de ontwikkeling van de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid sinds 2013?

Bron: Risbo

In iets minder dan de helft van de gevallen is er geen ontwikkeling sinds 2013 geconstateerd ten aanzien van de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid (gelijk gebleven, 38 keer geantwoord). Een relatief groot deel van de antwoorden is positief, de relatie met de overheid zou sinds 2013 beter geworden (28 keer geantwoord) of veel beter geworden (2 keer geantwoord) zijn. Een klein deel van de antwoorden is negatief (slechter geworden, 5 keer geantwoord). Wanneer we kijken naar de verschillen tussen de groepen dan zien we dat de ontwikkeling van de relatie met relatief nieuwere groepen positiever lijkt dan van de groepen die al langer in Nederland verblijven. Respondenten met kennis over Nieuwe Roma oordelen het meest positief.

In de interviews wordt het beeld uit de enquête grotendeels bevestigd. Door zowel Roma/Sinti als professionals wordt aangegeven dat er sinds 2013 is getracht meer en beter te communiceren. Deze inzet wordt door Roma en Sinti waargenomen en in veel gevallen als positief beoordeeld. Het opbouwen van een goede relatie met Roma/Sinti vergt een lange adem volgens de professionals. Men dient hierbij voorzichtig en geleidelijk te werk te gaan. Met name Roma geven aan dat er sprake is van een positieve ontwikkeling maar dat er nog vertrouwen gewonnen moet worden voordat er resultaten kunnen komen. Veel Roma geven aan dat er een dialoog is gestart maar dat dit vooralsnog niet tot acties ter verbetering van de positie van Roma heeft geleid.

Ook het contact met de landelijke overheid lijkt de afgelopen jaren te zijn verbeterd. Enkele andere respondenten behorende tot de doelgroep zijn het hier overigens niet mee eens en geven aan dat er weinig vertrouwen is in de overheid.

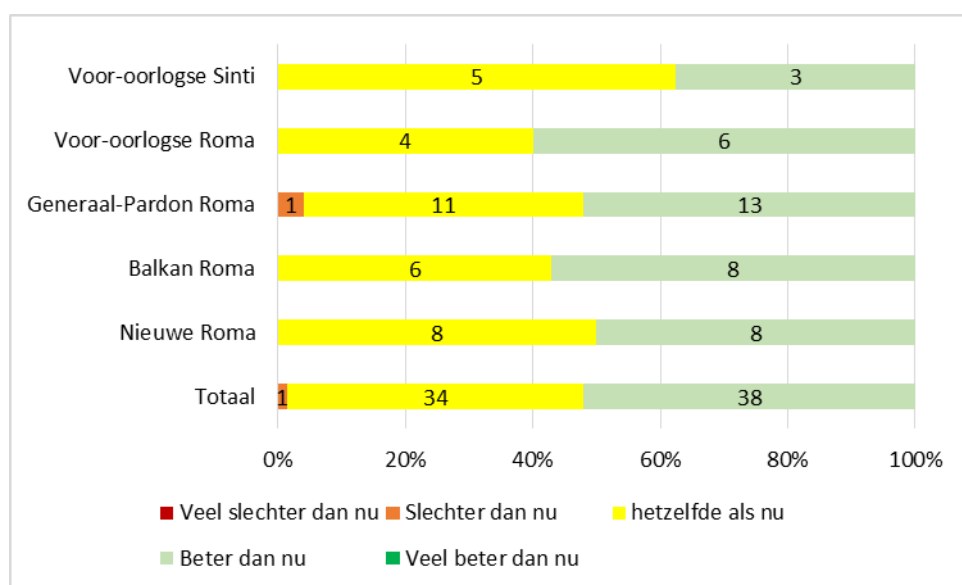
Een andere positieve ontwikkeling sinds 2013, is de beweging vanuit de Roma zelf om de positie te verbeteren. Een respondent geeft aan dat de laatste jaren meer zelforganisaties en stichtingen zijn ontstaan waarin Roma zelf actie ondernemen om de positie te verbeteren. Hierbij wordt aangegeven dat deze inzet nog niet wordt erkend door overheidsinstanties. Ook andere Roma/Sinti missen ondersteuning van hun zelforganisaties. Wat tevens gemist wordt door iemand uit de doelgroep is preventieve ondersteuning. Men heeft het gevoel dat er pas echt geluisterd wordt als erge problemen zijn. Men zou graag al de mogelijkheid hebben aan de bel te kunnen trekken.

Een aantal gemeenten heeft een specifieke communicatieaanpak ontwikkeld, of tussenpersonen aangesteld die fungeren als intermediair. Andere gemeenten geven aan dit niet te doen omdat de groep Roma/Sinti binnen de reguliere kanalen terecht moeten kunnen bij de

gemeente. Bovendien wordt door verschillende professionals aangegeven dat er geen centrale aanspreekpunten zijn binnen de gemeenschap. Er zijn vaak geen personen binnen de gemeente die als spreekpunt kunnen of willen fungeren voor de Roma/Sinti in de gemeenschap, mede omdat de groep niet homogeen is en er in sommige gevallen interne spanningen zijn.

Verwachtingen voor de toekomst

Figuur 8.3 gaat in op de toekomstverwachting van deelnemers aan de enquête met betrekking tot de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid.

Figuur 8.3: Hoe verwacht u dat de relatie van Roma/Sinti met de (lokale) overheid over 5 jaar zal zijn?

Bron: Risbo

Iets meer dan de helft van de antwoorden is positief over de relatie van Roma/Sinti en de (lokale) overheid in de toekomst (beter dan nu, 38 keer geantwoord). Een bijna even groot deel is neutraal en verwacht dat de relatie over vijf jaar hetzelfde zal zijn als nu. Slechts 1 respondent verwacht dat de relatie zal verslechteren in de nabije toekomst. Geen respondenten hebben ‘veel slechter dan nu’ of ‘veel beter dan nu’ geantwoord.

In de gesprekken wordt het beeld uit de enquête verduidelijkt. Sommige professionals geven aan dat de positieve ontwikkelingen zich zullen voortzetten in de toekomst. Hierbij wordt opgemerkt dat de relatie erg broos is en dat er verder geïnvesteerd moet worden in het opbouwen van vertrouwen. Verschillende professionals denken dat het contact nog versterkt zal worden wanneer er binnen gemeenten nog meer

samengewerkt wordt tussen ketenpartners en tussen gemeenten meer kennis wordt overgedragen. Sommige gemeenten hebben namelijk al meer ervaring met Roma/Sinti en hebben een succesvolle aanpak weten te ontwikkelen waar “startende” gemeenten van kunnen leren.

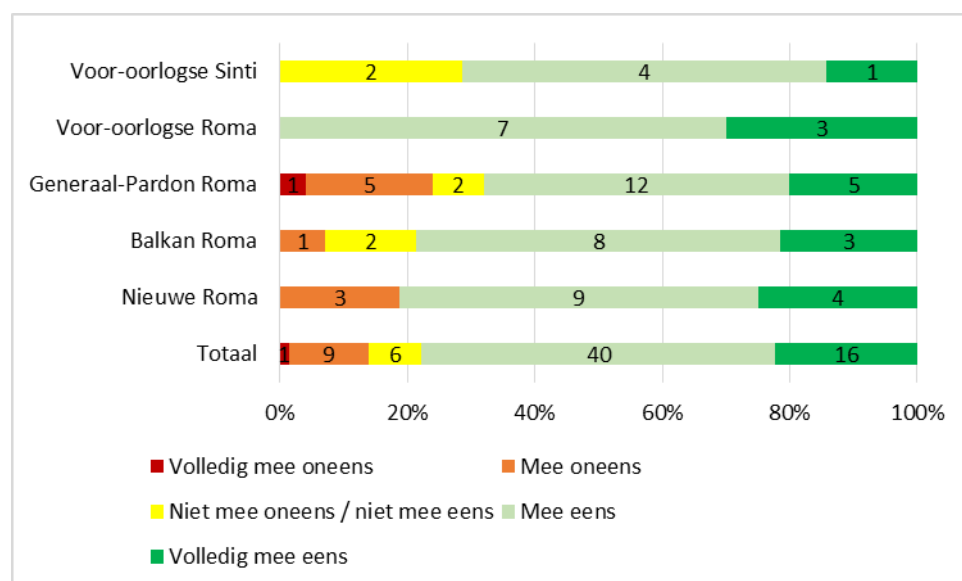
Door enkele professionals wordt de proeftuinenaanpak als een positieve ontwikkeling gezien.⁹

8.2 Contact met de (lokale) overheid: verdiepende analyse

In deze paragraaf wordt de ontwikkeling van en de relatie tussen Roma/Sinti en de (lokale) overheid verder geanalyseerd aan de hand van de interviews en enquête.

Relatie met lokale overheid vanuit Roma/Sinti

De deelnemers aan de enquête is gevraagd in hoeverre zij van mening zijn dat er door de (lokale) overheid hard gewerkt wordt om contact te krijgen met Roma/Sinti (zie figuur 8.4).

Figuur 8.4: In mijn gemeente wordt er hard gewerkt door de (lokale) overheid om contact te krijgen met Roma/Sinti.

Bron: Risbo

Een meerderheid van de antwoorden bevestigt de stelling dat door de gemeente hard wordt gewerkt om contact te krijgen met Roma/Sinti. Bijna 80 procent van de antwoorden bestaat uit ‘volledig mee eens’ (16

⁹ Proeftuinen zijn regionale samenwerkingsinitiatieven. Zo wordt er bijvoorbeeld samengewerkt in het kader van het programma Aanpak uitbuiting Roma kinderen.

keer geantwoord) of 'mee eens' (40 keer geantwoord). Iets minder dan 15 procent is het hier mee oneens (1 keer geantwoord) of volledig mee oneens (9 keer geantwoord). Slechts enkele respondenten (6 keer geantwoord) zijn neutraal. Wanneer we kijken naar de verschillen tussen groepen, dan zien we dat respondenten met kennis over de vooroorlogse Sinti en Roma iets positiever zijn over de inspanningen van de gemeente. Een groot aantal professionals merkt op dat er vanuit de (lokale) overheid inspanningen zijn gedaan om contact te leggen of een relatie op te bouwen met Roma/Sinti. Zo vertelt een professional over de inzet van de nationale overheid:

Als we het zouden vergelijken met vijf jaar geleden bijvoorbeeld, en dat, wat ik zei, dat je maar een aantal personen had in Nederland die zich bezighielden zeg maar met de Roma problematiek. Zowel bij het ministerie als bij de Roma zelf. Dat is nu gewoon veel meer. Dus de toegang tot de ministeries zeg maar, is natuurlijk wat [gemakkelijker] geworden. Nu heb je contact met VWS, nu heb je contact met Sociale Zaken, nu heb je contact met Justitie en zo. Ja goed, en dat was er voorheen gewoon niet zo. #12

Dit beeld wordt vooralsnog niet gedeeld onder alle Roma/Sinti. Onder Roma/Sinti wordt er verschillend geoordeeld over de inzet van de (lokale) overheid om contact te leggen:

"Nee, daar hoor je niks van. Het vertrouwen is nul komma nul. Subsidie is ook nul komma nul. Alles wat wij doen, al drie jaar lang: elkaar informeren, met de auto, telefoon, bijeenkomsten – we hadden zondag hier nog een vergadering. We doen het allemaal uit eigen zak. Dat loopt flink in de papieren, hoor! We moeten het allemaal zelf doen. #1

Andere respondenten oordelen daarentegen positiever. Een respondent uit de doelgroep verwoordt het als volgt:

Het contact met de overheid is sinds 2013 iets verbeterd. [...] Er is meer contact tussen de Roma en overheid. Hierdoor is er bij de overheid beter bekend wat er leeft en speelt onder de Roma. #16

Een bemoeilijkende factor die van invloed is op de relatie tussen Roma/Sinti en de overheid betreft de geslotenheid binnen de cultuur en de verdeeldheid binnen sommige gemeenschappen. Een professional geeft het volgende aan:

Het is hier niet zo dat ze bijvoorbeeld verenigd zijn of zo. Er is niet een vertegenwoordiging waarmee gesproken wordt door de gemeente zeg maar, want de onderlinge verhoudingen zijn, het is een hele hechte groep, maar ze hebben ook heel veel ruzie samen. Dus ze komen niet

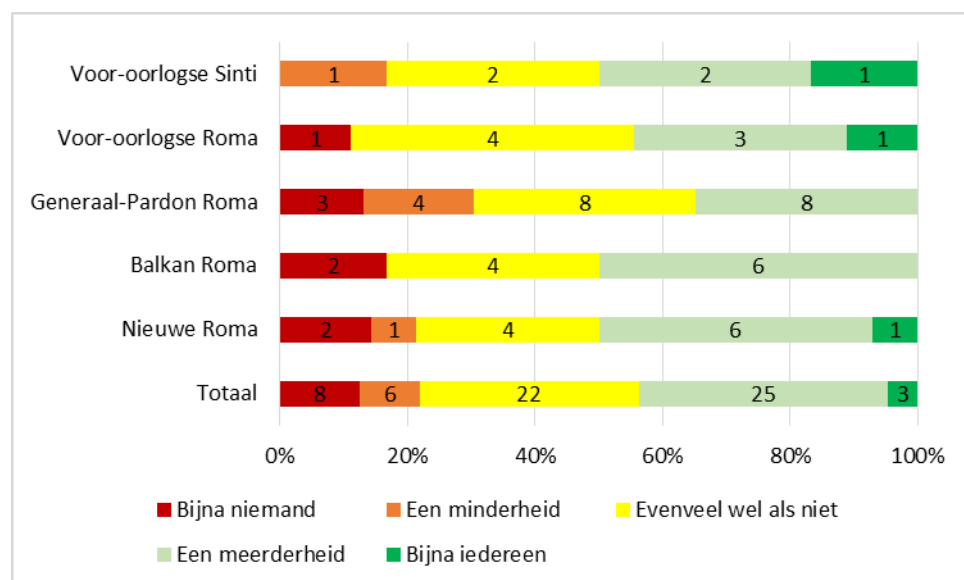
uit. Wat we bijvoorbeeld wel zien in Marokkaanse gemeenschappen, dat ze georganiseerd zijn op welke manier dan ook, daar is bij de Roma geen sprake van. #11

Daarnaast zou er binnen de cultuur voor gewaakt worden dat buitenstaanders zich mengen. Een respondent uit de Sinti-groep vertelt hierover:

Ja, je praat nooit over andere Sinti. Dat is verboden. Wat je ook weet en hoe verschrikkelijk je het ook vindt, je praat niet over andere Sinti. [...] Je hebt bepaalde mensen en dat vertelde ik je laatst ook al en die denken dat ze dan expert zijn in Sinti en Roma issues en dan zit ik altijd nou dat is niet zo want wij zijn natuurlijk de beste experts want wij weten ervan. Kijk die mensen die vertellen wij natuurlijk niet alles, die denken dat ze alles weten, maar dat doen we natuurlijk niet. Er is heel veel, hoofdstukken die niet naar buiten worden gebracht. #13

Wantrouwen

De deelnemers van de enquête is gevraagd in hoeverre Roma/Sinti het van belang vinden om een (goed) contact te hebben met de (lokale) overheid.

Figuur 8.5: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk om contact te hebben met de (lokale) overheid.

Bron: Risbo

Over het belang dat Roma/Sinti hechten aan het contact met de lokale overheid is in iets minder dan de helft van de gevallen positief geantwoord (een meerderheid, 25 keer geantwoord; bijna iedereen, 3 geantwoord). Een groot deel heeft gekozen voor 'evenveel wel als niet' (22 keer geantwoord). Iets meer dan 20 procent van de antwoorden geeft

aan dat 'bijna niemand' (8 keer gekozen) of 'een minderheid' (6 keer gekozen) van de Roma/Sinti het belangrijk acht om contact te hebben met de overheid.

Uit de interviews komt een beeld naar voren dat er onder veel Roma en Sinti wantrouwen bestaat richting officiële instanties en instellingen. Hierdoor zou een deel van de Roma/Sinti geen belang hechten aan contact met de overheid en blijven zij liever buiten beeld. Een respondent legt dit als volgt uit:

Want er is gewoon een heel groot wantrouwen. Dat wantrouwen is deels ingegeven uit historie. De manier waarop ze binnen zijn gekomen, de manier waarop ze in de Tweede Wereldoorlog zijn benaderd en gedeporteerd zelfs. Dat deel nemen ze mee, dat gaat over van generatie naar generatie. #3

Bij Roma die meer recent naar Nederland zou gekomen zou er vanuit de situatie in het herkomstland ook wantrouwen bestaan. Een respondent vertelt:

Kijk, veel Oost-Europeanen zullen niet zo snel bij de overheid aankloppen als ze hulp nodig hebben, omdat ze daar gewoon geen vertrouwen in hebben. Dat hoort niet per se bij de groep Roma, maar dat hoort bij de herkomstlanden en dat zal nog even dubbel zijn bij Roma, omdat ze toch ook vaak afgescheept worden en ook wel gediscrimineerd worden op bestuurlijk niveau. Er is een beetje een dubbel wantrouwen. En er is natuurlijk ook een bepaalde eigenwijsheid en een manier van leven die gewoon ook los van die besturen. Of aankloppen bij gemeenten, dat zullen ze niet zo snel doen, omdat ze het toch niet zien als hun thuisland. #10

Tegelijkertijd lijkt er ook sprake te zijn van een positieve ontwikkeling waarbij met name Roma zich lijken te organiseren en contact zoeken met de overheid. Een Roma-respondent die betrokken is bij een Roma-stichting, vertelt hierover:

Wij zijn bereid om samen te werken met de Nederlanders. We zijn geen professionals, maar zijn bereid om hard te werken en een verschil te maken. Dus welke hulp we ook kunnen krijgen, we zullen het aannemen. We staan open voor advies en professionele hulp om te leren. #4

Een andere professional bemerkt deze, in zijn ogen, positieve ontwikkeling en hoopt dat deze zich doorzet in de toekomst:

Er zijn een aantal groeperingen binnen de Roma die stichtingen hebben gestart om een positieve bijdrage te leveren voor A. de Roma, maar ook voor de omgeving dan wel andere doelgroepen, hè, met

leefstijlen en dat soort dingen. Dus, ja, dat is heel positief. Positief is dat ze, dat heb ik gemerkt in die paar jaar, in het begin was het praten tegen en over de politie, nu wordt er gepraat met de politie. En niet alleen met de politie, maar ook met andere ketenpartners. [...] De structurele zorgmijding wordt steeds minder. Ik heb nu ook een gezin dat daadwerkelijk vraagt om hulp en dat was, ja, een paar jaar geleden not done. Dus er zit wel een tendensverandering in. #3

Sommige respondenten uit de doelgroep benadrukken het belang dat er met hen wordt gesproken en niet over hen. Ook wordt door een respondent uit de doelgroep aangegeven dat wanneer er wel met de doelgroep wordt gesproken hier vaak justitie en politie bij betrokken is. Dit wordt door de respondent gehemeld en als averechts werkend gezien. Ook verschillende professionals geven dat de contactmomenten meestal incident gerelateerd zijn. Er is bijvoorbeeld sprake van verzuim waardoor er contact is met leerplicht, of men heeft contact met de politie vanwege een criminele activiteit. De contacten hebben vaak een negatieve aanleiding. Proactieve positieve contacten zijn schaarser en zouden volgens verschillende professionals vruchtbaar kunnen zijn voor de relatie.

In dit hoofdstuk worden de historische achtergronden van Roma en Sinti in Nederland besproken. Daarnaast wordt er ingegaan op de mate en terreinen waarop discriminatie wordt ervaren door Roma en Sinti en in hoeverre dit het uitkomen voor de culturele achtergrond beïnvloedt. De informatie in dit hoofdstuk is verkregen via de diepte-interviews. In de online enquête zijn geen vragen gesteld over de historische achtergrond, aangezien hier op korte termijn weinig verandering te verwachten valt. Desondanks kwam dit onderwerp regelmatig ter sprake tijdens interviews en kan er wel verandering komen in hoe er omgegaan wordt met de historische achtergrond van Roma en Sinti, bijvoorbeeld bij het herdenken van de slachtoffers van de Tweede wereldoorlog. Vanwege bovenstaande redenen wijkt dit hoofdstuk af van andere hoofdstukken in deze monitor. In paragraaf 9.1 wordt ingegaan op de historische achtergronden in de brede zin. Welke plek neemt het verleden in, in de levens van Roma en Sinti in Nederland anno 2015? Hoe werkt dit door in de levens van de huidige generaties? In paragraaf 9.2 wordt vervolgens ingegaan op de ervaren discriminatie, de terreinen waarop dit voorkomt en de gevolgen daarvan. Hoewel ervaren discriminatie ook wordt besproken daar waar het relevant is binnen de thema's, wordt er in dit hoofdstuk dieper ingegaan op de herkomst en omgang met discriminatie door zowel Roma, Sinti als professionals.

9.1 Historische achtergronden van Roma en Sinti

Zoals al eerder in dit onderzoek is aangegeven, kan er niet gesproken worden over 'de Roma' of de 'Sinti'. Binnen dit onderzoek alleen worden er al vijf groepen onderscheiden. Deze groepen zijn onderscheiden op basis van de vestigingsperiode in Nederland. Ook deze afzonderlijke groepen kunnen niet uniform genoemd worden. Binnen dit onderzoek is er bijvoorbeeld gesproken met Roma en Sinti uit verschillende herkomstlanden. Een kleine greep uit de achtergronden van de gesproken Roma/Sinti: Bulgarije, Kosovo, Macedonië, Duitsland, Rusland, Servië en Slowakije. De voorouders van de in Nederland woonachtige Roma en Sinti woonden vaak in verschillende landen en trokken van land naar land. Ook kunnen er binnen een groep Roma/Sinti verschillen in 'hiërarchie' bestaan. Sommige families genieten een hoger

aanzien vanwege afstamming van belangrijke personen uit het verleden of vanwege het toebehoren tot een hogere sociale kaste. Om deze reden kan er niet gesproken worden over een uniforme 'historische achtergrond'. Desondanks is er een onderwerp dat nagenoeg onder alle Roma en Sinti een belangrijke rol speelt in de geschiedenis: de vervolging van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zowel professionals als Roma en Sinti zelf geven aan dat de gebeurtenissen die samenhangen met het herdenken, afwickelen en omgaan met de Tweede Wereldoorlog voor velen een prominente plek inneemt in het leven. Een aantal Roma/Sinti geeft aan hoe de omgang met de Roma/Sinti in die tijd heeft geleid tot hoe zij tegenwoordig tegen de maatschappij aankijken en hoe zij daar mede door gevormd zijn. Binnen de groepen vooroorlogse Sinti, vooroorlogse Roma en Generaal-pardon Roma wordt het bewustzijn over het verleden als zeer belangrijk ervaren. Een professional geeft aan hoe het verleden doorwerkt in de manier waarop sommige Roma en Sinti in de maatschappij staan:

Wat heeft dat nou eigenlijk betekend voor hoe deze groepen na de Tweede Wereldoorlog in de Nederlandse maatschappij konden staan, konden gaan en ook hoe dat tot op de dag van vandaag doorwerkt. En dan als ik denk aan tot op de dag van vandaag doorwerken, dan denk ik ook aan de voortzetting van wantrouwen in overheidsinstanties, ook als het gaat om het soort ernstige kwesties als uithuisplaatsing van kinderen. [...] Maar ook bijvoorbeeld wat bij sommige Roma en Sinti speelt [...], is de regelmatige invallen in woonwagencentra. Die met heel veel politievertoon plaatsvinden, waarbij dan soms niets gevonden wordt, maar wel alle huisjes zijn opengebrosen zonder vergoedingen en dat soort zaken. [...] Dat zijn allemaal dingen die natuurlijk de open wonden van de Tweede Wereldoorlog raken. #23

Dit beeld wordt bevestigd door een aantal respondenten uit de doelgroep. Zij geven aan dat er nog veel wantrouwen bestaat richting de overheid en politie en dat dit in veel gevallen herleidbaar is tot de Tweede Wereldoorlog en hoe er in het verleden met Roma en Sinti in Nederland is omgegaan. Een respondent behorende tot de groep vooroorlogse Sinti geeft aan de Sinti-achtergrond het liefst verborgen te houden voor officiële instanties vanwege wantrouwen en geeft aan hoe dit wordt doorgegeven aan de nieuwe generatie:

Ik zeg altijd als je door de politie aangehouden wordt, gebruik altijd je doopnaam en probeer zo min mogelijk te zeggen dat je uit een wagen komt. Dus probeer zo normaal mogelijk naar voren te komen want

weet je, er is niet zoals vroeger een code voor ons en dan altijd gelijk al zeg maar ja, dan is het toch hup ze zijn altijd gelijk op hun qui vive. Dus je werd altijd bevooroordeeld en dat hebben wij, hadden we in de jaren '70 heel erg dus daar hebben wij, daar heb ik mijn zoon dan weer mee grootgebracht door te zeggen als je aangehouden wordt, dan moet je dat [zo doen]. #13

Een respondent behorende tot de Generaal-pardon Roma geeft aan dat er in het verleden weinig is gedaan voor Roma en dat dit voor wantrouwen heeft gezorgd. Deze respondent is van mening dat Roma altijd te laat geholpen zijn. Nooit zouden de Roma preventief ergens mee geholpen zijn. Er zou vanuit de overheid pas ingegrepen zijn nadat de problemen al ontstaan waren. Een ander punt dat door Roma gemaakt wordt, is dat de Roma nooit betrokken worden bij ontwikkelingen en acties die betrekking hebben op de doelgroep. Hierdoor is er weerwil en wantrouwen ontstaan richting de overheid. Desondanks merken veel Roma en Sinti op dat er de afgelopen jaren meer erkenning is gekomen en door hen wordt gevraagd voor de vervolging van Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een voorbeeld hiervan is dat voor Roma en Sinti tijdens de dodenherdenking op 4 mei tegenwoordig ook een krans wordt gelegd. De respondenten behorende tot de doelgroep geven aan dit een positieve ontwikkeling te vinden. Desondanks wordt opgemerkt dat er nog ruimte is voor verbetering. Zo geeft een respondent aan dat Roma vaak pas op het laatste moment worden gevraagd om te participeren bij herdenkingen. Een andere respondent geeft aan dat er steeds meer erkenning komt maar dat het voorkomt dat Roma 'vergeten' worden. Gelijkzeitig zou er vanuit de Roma en Sinti meer actie ondernomen worden met betrekking tot het creëren van bewustzijn omtrent de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust, aldus respondenten behorende tot de doelgroep. Tot slot geeft een respondent geeft aan dat het fijn zou zijn als er specifieke aandacht zou komen voor de herdenking van Sinti en Roma, gescheiden van het herdenken van Joodse slachtoffers.

Een aantal professionals is van mening dat het voorkomt dat Roma/Sinti teruggrijpen op het slachtofferschap wanneer hen in hun ogen kwaad wordt gedaan. Zo geeft een professional aan:

het [verleden] wordt wel vaak genoemd als een soort reactie op moment dat je gelijke behandeling wil toepassen, dat het een argument is van dat de oorlog of discriminatie wordt genoemd als argument, met name vanuit Roma zelf. #14

Een andere professional vindt dat sommige Roma het verleden weleens mobiliseren/misbruiken voor hun eigen gewin. Gelijktijdig nuanceert de respondent dit beeld, het zou als buitenstaander lastig blijven om je in te leven in deze gevoelens.

Onder de groep Balkan Roma lijkt het herdenken rondom de Tweede Wereldoorlog iets minder te leven dan onder vooroorlogse Sinti, vooroorlogse Roma en Generaal-pardon Roma. Desondanks vindt een aantal respondenten het belangrijk dat het verleden herdacht wordt. Veel Balkan Roma zijn in de jaren '90 gevlucht uit het herkomstland vanwege (angst voor) oorlogsgeweld. Om deze reden wordt het herdenken van oorlog ook binnen deze groep belangrijk gevonden.

Een persoon behorende tot de Nieuwe Roma zegt daarover:

Ik vind dat herdenken heel belangrijk is. Ja, wij hebben ook oorlog gehad, korter geleden. Ik vind: je moet herdenken, om niet te ontsporen. De risico's worden ook hier steeds groter, met dat fanatisme. Dan is het juist belangrijker om stil te staan. Ook vanwege het respect: het is onze vrijheid. Ik woon hier ook! #21

Over het algemeen lijkt het verleden onder de groep Nieuwe Roma echter een minder belangrijke rol te spelen. Dit zou deels verklaard kunnen worden vanwege de relatief korte vestiging in Nederland. De Nieuwe Roma hebben zich het kortst van alle onderscheiden groepen in Nederland gevestigd. Velen zijn naar Nederland gekomen nadat vrij verkeer van goederen en personen mogelijk is geworden in de Europese Unie. Zowel professionals als de Nieuwe Roma waarmee gesproken is, geven aan dat zij weinig bezig zijn met de historische achtergrond. Een professional verklaart dit vanuit de sociaaleconomische positie:

Maar degene die hier naar Nederland komen, zij hebben zo'n slechte situatie thuis en ook hier, dat ja, ze hebben geen tijd om aan dat soort aspecten te denken. #7

Deze professional is van mening dat een deel van de Nieuwe Roma voornamelijk bezig is met overleven: het vinden van werk en zorgen dat er gegeten kan worden. Dit zou ertoe leiden dat zij niet actief bezig zijn met het verleden. Een andere respondent geeft ook aan dat slechts weinig Nieuwe Roma in Nederland zich bezig zouden houden met het verleden. Een Nieuwe Roma zegt over de omgang met de Tweede Wereldoorlog:

Het leven gaat door. Ik geloof niet in trauma's. Niet bij kleinkinderen, of de kinderen daarna. Die oude mensen zélf wél. Meteen na de oorlog. Maar daarna niet meer, dan wordt het herinnering. #19

Rechtsherstel gelden

Een andere kwestie die door veel Roma en Sinti belangrijk wordt gevonden, betreft de gelden in het kader van het rechtsherstel Tweede Wereldoorlog. Verschillende Roma en Sinti geven aan dat de afwikkeling hiervan tot onderlinge strijd heeft geleid en dat veel mensen hier gefrustreerd over zijn. Hierbij betreft het meest genoemde conflict de vraag in hoeverre Roma die zich na de Tweede Wereldoorlog in Nederland hebben gevestigd, aanspraak kunnen maken op deze gelden. Ook de manier waarop de overheid hiermee is omgegaan wordt regelmatig gehekeld. Zo zegt een respondent behorende tot de vooroorlogse Sinti:

Ik ben niet tevreden over de houding van de Nederlandse overheid. Het geld had wat mij betreft beter geschonken kunnen worden aan een goed doel. Op deze manier zit je er nog jaren aan vast. Het is nog voor minstens tien jaar lang een probleem. [...] Er is nu een commissie met Sinti en Roma er in, ook van de oude groepen. Met Kosovo en Macedonië heb ik gewoon niet zoveel. Maar het is nu eenmaal de macht van de sterkste, de overheid beslist. Het is niet anders. Het geld moet op een goede manier besteed worden - met iedereen moet je door één deur kunnen – en op een nette manier: projectvoorstellen verhoudingsgewijs naar de groepen Sinti en Roma. Kijk de hele Sinti gemeenschap is er natuurlijk op tegen dat ook Roma die later naar Nederland kwamen, aanspraak mogen doen. De eerste en tweede generatie heeft er nu eenmaal het meeste recht op, ook Sinti die later kwamen - van de derde generatie – eigenlijk niet. #1

Uit de gesprekken met zowel Roma als Sinti blijkt dat nagenoeg alle respondenten op de hoogte zijn van de regeling rondom de rechtsherstel gelden. Afgelopen periode was het voor Roma en Sinti mogelijk om een projectplan in te dienen dat (deels) gefinancierd kon worden vanuit de rechtsherstel gelden. Veel professionals geven aan dat zij benaderd zijn om te helpen bij het opzetten van de plannen van Roma/Sinti die aanspraak wilden maken op deze regeling. Veel Roma en Sinti geven aan dat er iets goed moet worden gedaan met het resterende geld. Zij geven aan dat het geld gebruikt zou moeten worden voor de jeugd en het in stand houden van de herinnering aan het verleden.

Staatloosheid

Een aantal respondenten, zowel professionals als Roma, geven aan dat een kleine groep Roma in een moeilijke positie verkeert vanwege staatloosheid. Dit zou met name voorkomen bij personen behorende tot de (Generaal-pardon) Roma. Deze personen hebben vaak weinig rechten en kunnen geen aanspraak maken op voorzieningen vanwege het ontbreken van een paspoort of nationaliteit. Respondenten geven aan dat deze personen vaak in een neerwaartse spiraal terechtkomen die moeilijk te doorbreken is:

Want ze hebben geen enkel recht. En hoe het dan is gekomen dat ze staatloos zijn, want het zijn kinderen die hier geboren zijn, onder staatloze ouders of staatloze ouder. En dus automatisch ook die term meekrijgen, staatloos. En dus geen opleiding af kunnen maken en niet kunnen werken en geen identiteit kunnen hebben enzovoort. Dus in een neerwaartse spiraal terechtkomen waar ze eigenlijk niet meer uit kunnen komen. #3

Een andere respondent geeft aan een aantal kinderen te kennen die staatloos zijn als gevolg van de status van de ouders. Hierdoor is het voor hen lastig een opleiding te volgen. Ook op andere terreinen vormt staatloosheid een probleem, zoals bij het vinden van legaal werk en het gebruik maken van gezondheidsvoorzieningen.

Voor veel staatloze personen is het niet mogelijk om een zorgverzekering af te sluiten vanwege het ontbreken van een persoonsnummer. Alle professionals die met staatloze Roma te maken hebben, geven aan dat dit vaak schrijnende gevallen zijn waar iets aan gedaan zou moeten worden.

In veel gevallen is er al langere tijd sprake van deze situatie, in sommige gevallen al meer dan 30 jaar. Een professional is van mening dat er meer aandacht moet komen voor de positie van deze mensen en waar mogelijk geholpen moet worden. Een respondent geeft aan dat het helpen van deze mensen een positieve impact heeft op de levens van deze mensen en de gemeenschap. Deze professional vertelt over een Roma die sinds kort de Nederlandse nationaliteit heeft verkregen:

Hij is hier dus nu legaal. Hij mag stemmen. Hij zegt: Het feit dat ik mag stemmen, is voor mij het mooiste van m'n leven. Is een overwinning, is fantastisch. Ik besta dus. Daarvoor bestond die niet. Dat vind ik iets, nou, daar moeten we wat mee. #3

9.2 Uitspraken voor de culturele achtergrond

In de gesprekken met Roma en Sinti komt naar voren dat het ervaren van discriminatie een rol speelt in het dagelijks leven van veel Roma. Hoewel discriminatie binnen een aantal thema's van de monitor al aan bod komt, bijvoorbeeld bij onderwijs, arbeid en veiligheid, kan er ook in bredere zin gesproken worden over het ervaren van discriminatie en in hoeverre Roma en Sinti voor hun eigen cultuur durven uit te komen.

Een groot deel van de door ons gesproken Roma en Sinti geeft aan ervaring te hebben met discriminatie. Desondanks is er ook een aantal respondenten die aangeven nog nooit last gehad te hebben van discriminatie. Dit is echter een minderheid. Zowel Roma als Sinti geven aan niet altijd voor de eigen cultuur uit te komen vanwege angst voor discriminatie of negatieve reacties. Dit speelt met name bij het zoeken naar werk en stages. Sommige respondenten geven aan op werk niet snel uit te komen voor hun culturele achtergrond.

Iedere dag polsen mensen op je werk naar je afkomst, elke dag. Ik vertel er niks over. Ik ben Nederlander, ik heb een Nederlands paspoort. Ik ben nú een voorbeeldige werknemer, maar dat kan van de ene dag op de andere veranderen. Het is irritant. Het moet niet uitmaken, iedereen is gelijk, zeggen ze, maar in de praktijk is dat niet zo. #18

Een andere respondent geeft daarentegen juist aan trots te zijn op de culturele achtergrond en dit niet te verzwijgen op werk maar juist bespreekbaar te maken met collega's.

Een aantal respondenten behorende tot de groep vooroorlogse Sinti geeft aan dat zij hun culturele achtergrond verzwijgen omdat het Sinti-zijn geassocieerd wordt met Roma. Deze respondenten geven aan dat de beeldvorming rondom Roma veelal negatief is en dat zij zichzelf als een andere groep zien. Meerdere respondenten merken op dat de beeldvorming in de media rondom Roma, Sinti en woonwagenkampen bijna altijd negatief is en zorgt voor een stigma dat betrekking heeft op de gehele bevolkingsgroep.

Een deel van de respondenten geeft aan dat de jongere generaties anders omgaan met de culturele achtergrond. Zo zouden zij hun cultuur juist uitdragen en daar trots op zijn. De oudere generatie (met name behorende tot de Sinti-doelgroep) is vaak geleerd niet te veel uit te weiden over hun afkomst en deze voor zichzelf te houden. Zo blijkt ook uit het voorbeeld van een Sinti-responderent:

Ja ik vind het zelf zeg maar, mijn generatie vindt het niet altijd, ja ik vind het vervelend om daar, als ze mij vragen waar kom je vandaan dan zeg ik altijd van de Balkan en op een gegeven moment vertel je het weleens hoor, maar dan moet je ze wat langer kennen en je probeert natuurlijk dat woordje Sinti een beetje bij de mensen er in te stampen zeg maar. Maar ja ik zelf vind het vaak een beetje onzin om daar te veel over uit te weiden. #13

Dezelfde respondent geeft ook aan waar dit vandaan komt:

Je moet ook bedenken dat dit niet alleen voor het solliciteren is, maar dit is natuurlijk ook, dit is door '40-'45 ontstaan ook. Wij zijn nu allemaal ingeschreven met onze doopnamen, katholieke namen, en niet meer met [de Sinti namen], dat is ook natuurlijk door de ouderen ontstaan en die hebben '45, om niet duidelijk naar voren te komen dat je Sinti bent weet je wel, dat je anders bent, want anders dan, je weet maar nooit. #13

Hoewel een aantal Roma en Sinti aangeeft niet meer voor de cultuur uit te durven komen, geven andere (voornamelijk Roma) respondenten aan juist meer naar buiten te treden. Meerdere respondenten geven aan dat er steeds meer activiteiten door Roma georganiseerd worden. Op meerdere plaatsen is er afgelopen jaar een Roma-dag georganiseerd. Tijdens deze dagen wordt de cultuur gevierd en uitgedragen. Dit soort activiteiten zijn vaak niet exclusief voor Roma bedoeld maar zijn in veel gevallen breder ingestoken zodat ook wijk- en buurtgenoten kunnen aanhaken. Verschillende respondenten geven aan dat dit wordt gedaan om het onbegrip en de onwetendheid bij niet-Roma te verkleinen en zo een betere samenwerking en begrip voor elkaar te krijgen.

Door een aantal respondenten, zowel professionals als Roma, wordt aangegeven dat het voorkomt dat Roma die succesvol en/of hoger opgeleid zijn, stoppen met zich als Roma te benoemen. Deze respondenten geven aan dat dit waarschijnlijk komt vanwege de negatieve associaties die er bestaan met Roma. Respondenten geven aan dit jammer te vinden doordat deze succesvolle Roma kunnen helpen bij het bijstellen van het beeld over Roma en een rolmodel kunnen zijn voor andere Roma.

In deze eerste vervolgmeting is getracht de woon- en leefomstandigheden van Roma en Sinti in Nederland in kaart te brengen en om hierbij een vergelijking te maken met de situatie ten tijde van de nulmeting in 2013. Over het algemeen wordt door respondenten weinig verandering waargenomen sinds 2013. Zo lijken de woon-, veiligheids- en arbeidsmarktpositie van Roma/Sinti stabiel gebleven.

Op een aantal andere terreinen constateren we een gematigd positieve tendens. Met name op de gebieden van onderwijs, keuzevrijheid en contact met de (lokale) overheid zijn er (licht) positieve ontwikkelingen gaande. Op het gebied van onderwijs is het verzuim afgenomen, wordt er meer belang gehecht aan onderwijs, wordt doorleren steeds normaler en zouden meer kinderen deelnemen aan voorschoolse educatie, primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Met betrekking tot de ontwikkeling op het gebied van keuzevrijheid, kan er geconcludeerd worden dat er (iets) meer keuzevrijheid lijkt te zijn voor Roma en Sinti jongeren op het gebied van partnerkeuze, onderwijs en arbeid. Ook het contact met de (lokale) overheid lijkt iets verbeterd. Er is een grote inzet vanuit de (lokale) overheid waargenomen om in contact te treden met Roma en Sinti gemeenschappen. Ook vanuit sommige Roma- en Sinti-gemeenschappen zijn er inmiddels initiatieven gestart om het begrip en bewustzijn voor Roma en Sinti te bevorderen.

Voor elk van de gebieden waarop een positieve tendens te zien is, geldt dat dit slechts eerste stappen zijn en er nog een lange weg te gaan is voordat er gesproken kan worden over een gelijke positie van de Roma en Sinti met de gemiddelde Nederlander. De algemene positie van veel Roma en Sinti is relatief zwak. Velen zijn laagopgeleid, uitkeringsafhankelijk en er is sprake van een relatief hoge criminaliteitsgraad. Ook wordt er in grote mate discriminatie ervaren door Roma en Sinti.

De inzet voor de komende jaren zal zich met name richten op de verbetering van de positie van de jongere generaties. De hoop is dat de positieve ontwikkelingen door zullen zetten en dat het voor nieuwe generaties mogelijk wordt om de vicieuze cirkel waar veel gemeenschappen in vast zitten, te doorbreken. Om dit te bewerkstelligen is een lange adem en grote inspanning vereist.

Bijlage hoofdstuk 1

Begrippenlijst

Arbeidsmarktpositie

We hanteren een brede definitie van arbeidsmarktpositie. Hiermee bedoelen we in welke mate Roma/Sinti betaald werk verrichten, op welk niveau en in hoeverre zij carrière maken.

Criminele activiteiten

Hieronder verstaan handelingen en gedragingen die strafbaar zijn volgens de wet.

Deelname aan onderwijs

Hieronder verstaan we mate waarin Roma/Sinti naar school gaan. Het gaat hier om deelname aan primair onderwijs, voortgezet onderwijs en hoger onderwijs.

Discriminatie

Met discriminatie bedoelen we dat Roma/Sinti bewust of onbewust ongelijk behandeld worden ten opzichte van andere groepen vanwege hun etnische herkomst.

Gezondheidssituatie

In deze monitor hanteren we een brede opvatting van gezondheidssituatie. Hiermee bedoelen we zowel de fysieke als geestelijke gezondheid.

Participatie

Participatie staat voor meedoen aan het maatschappelijke leven. In deze monitor hanteren we een brede opvatting van het begrip participatie. Het gaat daarbij om meedoen op het gebied van arbeid, onderwijs, vrijwilligerswerk.

(lokale) Verheidsinstanties

Hiermee worden alle lokale (gemeentelijke) instellingen bedoeld waar burgers in hun leefomgeving mee te maken hebben. Bijvoorbeeld de gemeente, ministeries, politie etc.

Verzuim, absoluut/relatief

Bij absoluut verzuim is een leerplichtig kind niet ingeschreven op een school en zodoende niet schoolgaand.

Relatief verzuim houdt in dat een leerling wel staat ingeschreven op een school, maar niet (te allen tijde) aanwezig is tijdens les- of praktijktijd. Tot deze groep rekenen we naast de frequente spijbelaars ook de thuiszitters.

Woonsituatie

In deze monitor hanteren we een brede opvatting van woonsituatie.

Hiermee bedoelen we onder andere de type woningen waarin Roma/Sinti wonen, de locatie en omgeving van de woningen, de bezettingsgraad en de grootte van de woningen, de fysieke staat etc.

Bijlage hoofdstuk 2

Tabel b2.1: Deelname aan onderwijs, naar onderwijstype en onderscheiden groepen.

		Totaal		Vooroorlogse Sinti		Vooroorlogse Roma		Generaal-pardon Roma		Balkan Roma		Nieuwe Roma	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Deelname	Heel slecht	9	8,1	1	6,3	1	5,9	2	5,6	1	5,0	4	18,2
	Slecht	41	36,9	4	25	5	29,4	14	38,9	11	55,0	7	31,8
	Niet slecht/ niet goed	44	39,6	6	37,5	8	47,1	17	47,2	6	30,0	7	31,8
	Goed	15	13,5	4	25	3	17,6	3	8,3	2	10,0	3	13,6
	Heel goed	2	1,8	1	6,25	0	0	0	0	0	0	1	4,5
	Totaal	111	100	16	100	17	100	36	100	20	100	22	100
Deelname PO	Heel slecht	4	3,8	1	6,7	0	0	1	2,9	0	0	2	10,5
	Slecht	27	26,0	3	20,0	5	31,3	8	22,9	6	31,6	5	26,3
	Niet slecht/ niet goed	31	29,8	1	6,7	4	25,0	11	31,4	7	36,8	8	42,1
	Goed	38	36,5	8	53,3	7	43,8	15	42,9	5	26,3	3	15,8
	Heel goed	4	3,8	2	13,3	0	0	0	0	1	5,3	1	5,3
	Totaal	104	100	15	100	16	100	35	100	19	100	19	100
Deelname VO	Heel slecht	12	10,8	0	0,0	1	5,9	5	13,9	2	10,0	4	18,2
	Slecht	43	38,7	6	37,5	8	47,1	14	38,9	9	45,0	6	27,3
	Niet slecht/ niet goed	43	38,7	8	50,0	8	47,1	13	36,1	6	30,0	8	36,4
	Goed	12	10,8	2	12,5	0	0	4	11,1	2	10,0	4	18,2
	Heel goed	1	0,9	0	0	0	0	0	0	1	5,0	0	0
	Totaal	111	100	16	100	17	100	36	100	20	100	22	100
Deelname MBO	Heel slecht	17	17,7	0	0	1	5,9	5	13,9	2	10	4	18,2
	Slecht	44	45,8	7	53,8	8	47,1	14	38,9	9	45	6	27,3
	Niet slecht/ niet goed	28	29,2	5	38,5	8	47,1	13	36,1	6	30	8	36,4
	Goed	7	7,3	1	7,7	0	0	4	11,1	2	10	4	18,2
	Heel goed	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	0	0
	Totaal	96	100	13	100	17	100	36	100	20	100	22	100
Deelname HO	Heel slecht	52	57,1	6	46,2	8	57,1	21	65,6	8	50,0	9,0	56,3
	Slecht	28	30,8	5	38,5	5	35,7	9	28,1	5	31,3	4,0	25,0
	Niet slecht/ niet goed	9	9,9	1	7,7	1	7,1	2	6,3	2	12,5	3,0	18,8
	Goed	2	2,2	1	7,7	0	0	0	0	1	6,3	0,0	0
	Heel goed	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0
	Totaal	91	100	13	100	14	100	32	100	16	100	16	100

Bron: Risbo

Tabel b2.2: In mijn gemeente vinden Roma/Sinti het belangrijk dat hun kinderen (jongens en meisjes) de hoogst haalbare onderwijsvorm volgen.
(onderscheiden naar groepen)

		Totaal		Vooroorlogse Sinti		Vooroorlogse Roma		Generaal-pardon Roma		Balkan Roma		Nieuwe Roma	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Jongens en meisjes	Bijna niemand	22	28,2	3	30,0	4	33,3	8	30,8	2,0	14,3	5	31,3
	Een minderheid	29	37,2	1	10,0	3	25,0	11	42,3	8	57,1	6	37,5
	Evenveel wel als niet	11	14,1	3	30,0	2	16,7	3	11,5	1	7,1	2	12,5
	Een meerderheid	14	17,9	3	30,0	3	25,0	3	11,5	2	14,3	3	18,8
	Bijna iedereen	2	2,6	0	0	0	0	1	3,8	1	7,1	0	0
	Totaal	78	100	10	100	12	100	26	100	14	100	16	100
Jongens	Bijna niemand	17	21,8	2	20,0	3	27,3	7	25,0	1	7,1	4	26,7
	Een minderheid	31	39,7	2	20,0	4	36,4	13	46,4	7	50,0	5	33,3
	Evenveel wel als niet	13	16,7	3	30,0	1	9,1	3	10,7	3	21,4	3	20,0
	Een meerderheid	16	20,5	3	30,0	3	27,3	4	14,3	3	21,4	3	20,0
	Bijna iedereen	1	1,3	0	0	0	0	1	3,6	0	0	0	0
	Totaal	78	100	10	100	11	100	28	100	14	100	15	100
Meisjes	Bijna niemand	38	45,8	3	30,0	6	50,0	14	50,0	7	43,8	8	47,1
	Een minderheid	26	31,3	3	30,0	3	25,0	10	35,7	5	31,3	5	29,4
	Evenveel wel als niet	11	13,3	3	30,0	1	8,3	2	7,1	2	12,5	3	17,6
	Een meerderheid	7	8,4	1	10,0	2	16,7	1	3,6	2	12,5	1	5,9
	Bijna iedereen	1	1,2	0	0	0	0	1	3,6	0	0	0	0
	Totaal	83	100	10	100	12	100	28	100	16	100	17	100

Bron: Risbo

Bijlage hoofdstuk 7

Tabel b7.1: Hoeveel vrijheid hebben Roma/Sinti om zonder druk van de directe omgeving hun eigen leven in te richten?
(n, %, onderscheiden naar groepen)

	Totaal		Vooroorlogse Sinti		Vooroorlogse Roma		Generaal pardon Roma		Balkan Roma		Nieuwe Roma		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Mannen en vrouwen	Heel weinig	19	20,4	1	7,7	3	21,4	8	25,8	3	20,0	4	20,0
	Weinig	40	43,0	4	30,8	7	50,0	16	51,6	6	40,0	7	35,0
	Niet weinig/niet veel	31	33,3	8	61,5	4	28,6	6	19,4	5	33,3	8	40,0
	Veel	2	2,2	0	0	0	0	1	3,2	1	6,7	0	0
	Heel Veel	1	1,1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5,0
	Totaal	93	100	13	100	14	100	31	100	15	100	20	100
Mannen	Heel weinig	10	11,6	1	8,3	1	7,7	5	16,7	1	7,1	2	11,8
	Weinig	22	25,6	2	16,7	4	30,8	8	26,7	5	35,7	3	17,6
	Niet weinig/niet veel	31	36,0	5	41,7	5	38,5	13	43,3	3	21,4	5	29,4
	Veel	22	25,6	4	33,3	3	23,1	4	13,3	5	35,7	6	35,3
	Heel Veel	1	1,2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5,9
	Totaal	86	100	12	100	13	100	30	100	14	100	17	100
Vrouwen	Heel weinig	31	36,5	2	18,2	4	30,8	12	41,4	6	42,9	7	38,9
	Weinig	44	51,8	8	72,7	8	61,5	14	48,3	7	50,0	7	38,9
	Niet weinig/niet veel	6	7,1	1	9,1	0	0	2	6,9	0	0	3	16,7
	Veel	4	4,7	0	0	1	7,7	1	3,4	1	7,1	1	5,6
	Heel Veel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Totaal	85	100	11	100	13	100	29	100	14	100	18	100

Bron: Risbo